

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Ole Isgaard Olsen

PLANLÆGNING AF DET
SJÆLLANDSKE LANDFORSVAR

1922 - 1944

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

OLE ISGAARD OLSEN

Født i 1954

Udarbejdet som speciale i forbindelse med
uddannelsen til cand. phil. i historie
på Københavns Universitet i 1986.

FORORD

Denne studie af forsvaret af Sjælland i Mellekrigstiden er den første, der er baseret på en gennemarbejdning af de relevante militære myndigheders arkiver. Den fører os med en stor indlevelsessevne ind i de militære planlæggeres situation i en periode, hvor landforsvaret af alt andet end Sønderjylland af politikerne indledningsvis betragtedes som et levn fra fortiden, hvor kun den politiske træghed - ude og hjemme - hindrede, at man skred til den endelige nedbrydning af de militære styrker. Senere var situationen den, at de afgørende regeringspolitikere så landforsvaret som i bedste fald irrelevant i forsøget på at afværge den eneste militære trussel mod Danmark, den tyske. Hvis Tyskland skulle have militære mål i Danmark, var tilpasning under protest den eneste mulighed. Dette kunne man dog af hensyn til opinionen hjemme og af hensyn til udenrigspolitikken ikke åbent erklære. Derfor måtte man leve med det onde, som de begrænsede militærudgifter var. Det kunne heller ikke helt udelukkes, at militære styrker kunne være med til at afværge begrænsede - eventuelt utilsigtede - krænkelser af dansk suverænitæt og neutralitet.

At de politiske vilkår for forsvaret var således, mere end anedes af værnernes officerer, men specielt for hærens var det utænkeligt, at man accepterede disse vilkår. Hvorledes skulle det være muligt at motivere sig selv og sit værnepligtige mandskab under uddannelsen, hvis hæren var forudbestemt til ikke at kæmpe eller til overgivelse efter symbolsk modstand? Man fortrængte anelserne, koncentrerede sig om de forskellige militære sysler, håbede, at man tog fejl eller at forholdene ville ændre sig under en krise - P. Munch havde jo trods alt været minister for Sikringsstyrken. Nogle, mest prominent Erik With, arbejdede på at fremkalde ændrede politiske vilkår. Det er på denne baggrund, at Ole Isgaard Olsens grundige rekonstruktion og analyse af den militære planlægning af Sjællands forsvar skal læses.

Den planlægning, som beskrives, havde sine rødder i den planlægning til et kystforsvar af Sjælland, som iværksattes i Generalstabens i årene efter 1864, og som blev intensiveret omkring århundredeskiftet. Da var det dog planlægningen for den mobiliserede hærs indledende kamp - bag lå fæstningen - men efter 1919 var kamp i kystområdet den eneste mulighed for et succesrigt forsvar. Som studien viser, var der en vis træghed i planlægningsbureaukatiets accept af de ændrede vilkår. Og så på andre områder demonstrerer studien vilkårene for forsvarsplanlægningen i fredstid. Delbureaukratier ses i konflikt om løsningen af opgaver i grænseområdet mellem deres muligheder. Mobile kystkanonbat-

terier i konkurrence med artilleriskibe, jagerfly med luftværnsartilleri. På et mere generelt niveau ses modsætningsforholdet, mellem hær og søværn, der er baseret på væsensforskellige forsvarsopfattelser.

Både som den grundlæggende behandling af emnet og som en belysning af vilkårene for forsvarsplanlægning i den neutrale småstat Danmark, kan studien anbefales.

27. august 1985

Michael H. Clemmesen

INDHOLDSFORTEGNELSE.

INDLEDNING.....	1
KAPITEL I. SJÆLLANDS FORSVAR FØR 1922.....	6
KAPITEL II.	
1. VERDENSKRIG AFSLUTTET - FORSVARETS FREMTIDIGE ORDNING....	8
Krigens resultater med hensyn til Danmarks sikkerhed.....	8
Nedsættelse af forsvarskommissionen af 1919 - De Radikales og Socialdemokratiets forsvarspolitiske opfattelser.....	8
Striden i hærens officerskorps.....	10
Flådens officerskorps.....	11
Forsvarsordningen 1922 - Venstre regeringen.....	12
Flåden.....	12
Generalstabens forsvarsplan.....	13
Noter til kapitel II.....	15
KAPITEL III.	
FRA BEFÆSTNING TIL KYSTFORSVAR.....	16
Planlægningen påbegyndes - Ny Chef for Generalstabten.....	16
Allerhøjeste Anordninger - Kommandoforholdene fastsættes....	16
Hærens størrelse ved mobilisering - Bevogtning af vigtige lo- kaliteter.....	19
Landstormens anvendelse.....	20
Strategiske studier - Grundlaget for Sjællands forsvar- Socialdemokratisk regering.....	22
Hæren størrelse ved mobilisering.....	23
Regeringens afrustningsforslag til udtalelse hos Generalkom- mandoen og Generalstabten.....	24
Locatonaal talernes betydning; generalerne udtaler sig.....	25
Generalstabens Krigsspil og Generalstabsøvelsen i 1926.....	27
General Wolff går af - Ny regering - Generalkommandoens stra- tegiske studier.....	30
Plan for bevogtningstjenestens ordning - Landstormens anvend- else ved mobilisering.....	33
Arbejdet med en plan for Sjællands forsvar påbegyndes.....	34
Direktiv for Sjællands forsvar.....	35
Hærens beredskabsopstilling - Et udkast til en hovedplan for Sjællands forsvar udarbejdes.....	35
Havnespæringer.....	36
Luftvåbnets betydning - Københavns luftforsvar.....	37
Ny regering - Krigsministeriet orienteres om planlægningen... Ændringer i plan for bevogtningstjenesten - Hærens størrelse ved mobilisering.....	39
Generalstabsøvelsen 1930.....	40
Ny hærledelse.....	41
Hærlovsarbejder 1927-32.....	43
Noter til kapitel III.....	43
43	50
KAPITEL IV.	
PLANERNE FOR DET SJÆLLANDSKE FORSVAR FÆRDIGGØRES.....	52
Arbejdet med en plan for Sjællands forsvar.....	52
Generalstabsøvelsen 1932.....	52
Nye mobiliseringsregler.....	55

Ødelæggelse af landets trafikmidler: Havnespæringer, sprængning af jernbanebroer, færgesænkninger m.v.....	55
Københavns artilleriforsvar.....	59
Ny plan for bevogtningstjenestens ordning.....	61
Københavns luftforsvar.....	67
Plan for Sjællands forsvar færdiggøres.....	73
Nye direktiver fra Krigministeriet.....	74
Nye tanker om Danmarks strategiske situation.....	74
Generalstabsøvelsen 1936.....	76
Ny hærlov på vej - Withs kommentarer.....	79
Københavns luftforsvar - redegørelse til Folketinget.....	81
1937-hærloven.....	82
Noter til kapitel IV.....	83

KAPITEL V.

KRISERNE OG KRIGEN.....	86
Gørtz bliver Chef for Generalstaben - Danmarks militærpolitiske stilling - Forsvarets opbygning.....	86
Problemer med bevogtningstjenesten.....	92
Luftforsvaret af landets byer - Københavns luftforsvar.....	93
Bestemmelser for luftforsvaret.....	96
Udenrigspolitisk krise - With ønsker beredskabet øget.....	99
Forslag til et "Enhedsværn".....	101
With presser på for en styrkelse af hærens beredskab og kampkraft.....	103
Luftforsvaret: Flyvepladser.....	105
Bevogtningstjenesten - ny ordning - politiet får flere opgaver.....	105
2. Verdenskrig bryder ud - Krigsministeriet udsender en forholdsordre.....	106
Beredskabsstyrken halveres.....	108
Luftforsvaret: Krigsministeriets forholdsordre - Opstilling af materiel - Nye redegørelser fra With.....	109
With ønsker kystforsvaret styrket.....	111
With går af.....	112
Forslag om iværksættelse af feltarbejder.....	112
Forslag om genindkaldelse af de ældste årgange til uddannelse	113
Prior søger at ændre hærordningen.....	113
Udenrigspolitisk krise - Tyske troppekonzentrationer nær Danmark.....	114
For få styrker bag felthæren - Forslag om Hjemneværn.....	115
Status over "Plan for Sjællands forsvar".....	115
Krig eller fred ?.....	116
Noter til kapitel V.....	117

EFTERSKRIFT.

9. APRIL - KUNNE DET VÆRE GÅET ANDERLEDES.....	120
Sjællands besættelse.....	120
Kunne det være gået anderledes ?.....	121
Noter til efterskrift.....	122

SAMMENFATNING OG AFSLUTTENDE BEMÆRKNINGER.....	123
Et forsvar med udgangspunkt i Folkeforbundstraktaten - 1922-ordningen.....	123
Kystforsvar og mandskabsmangel - Det sjællandske forsvar i 30'erne.....	125

BILAG I.		
Anvendt trykt kildemateriale samt litteratur		127
BILAG II.		
Anvendt utrykt kildemateriale		130
BILAG III.		
Anvendte forkortelser		132
BILAG IV.		
Militære enheders størrelse		134
BILAG V.		
Militære og civile myndigheder: tekstform		135
Militære og civile myndigheder: skemaform, operative planlægningsager		136
Figur		
1. Generalstabens Krigsspil 1926		137
- 2. Generalstabsøvelsen 1926		139
- 3. Mobiliserings- og bevogtningsområder 1923 og 1927		141
- 4. Beredskabsopstillingen juni 1928		143
- 5. Havnespærringer 1928, 1931 og 1932		145
- 6. Generalstabsøvelsen 1932, Kamptropper den 4.juni 1932, kl. 20.00		147
- 7. Generalstabsøvelsen 1932, situationen den 6.juni 1932		149
- 8. Jernbanebroer forberedt til sprængning		151
- 9. Batteristillinger på Østsjælland		153
- 10. Bevogtningsafsnit 1935		155
- 11. Plan for Sjællands forsvar 1934		157
- 12. Feltmæssige flyvepladser		159
- 13. Materiel ved Københavns luftforsvar		161
- 14. Den danske styrkefordeling den 9.april 1940. Det tyske angreb		163
- 15. Alarmeringsøvelsen natten mellem den 8. og 9.april 1940		165

- oo0oo -

Grundlag for figurerne 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12 og 15:
Udsnit af Geodætisk Instituts kort over Sjælland 1929.

Grundlag for figur 3:
Udsnit af Geodætisk Instituts mobiliseringskort 1923.

Grundlag for figur 8:
Udsnit af Geodætisk Instituts "Generalstabens oversigtskort 1924".

INDLEDNING

I Danmark er det politikernes opgave at fastlægge landets sikkerheds- og forsvarspolitik. Forsvarets opbygning og størrelse fastlægges i de forsvarslove, der vedtages i Folketinget - tidligere også i Landstinget. Med udgangspunkt i disse love - og i Forsvarsministerens direktiver - er det den militære ledelses opgave at planlægge landets forsvar, herunder f.eks. tilrettelæggelse af beredskabet og udarbejdelse af forsvarsplaner.

Formålet med dette speciale er primært at beskrive, hvorledes de direkte involverede militære myndigheder planlagde det Sjællandske landforsvar i perioden 1922-1940. Beskrivelsen kommer således først og fremmest til at dreje sig om den planlægning, der vedrørte hæren. Jeg vil bl.a. beskrive, hvorledes gentagne nedskæringer af forsvarsbudgettet vanskeliggjorde planlægningen, hvorledes officererne søgte at overtale politikerne til større budgetter, og hvorledes hærledelsen i stor udstrækning ignorerede de politiske direktiver for i stedet at gøre, hvad man anså for at være "militært korrekt". Beskrivelsen er gennemført, meget detaljeret, da emnet ikke tidligere er søgt belyst.

Jeg har af flere årsager ikke gennemført en tilsvarende systematisk beskrivelse af den planlægning, der vedrørte søværnet. For det første ville specialet blive særdeles omfangsrigt og dermed overskride de fastlagte kvantitative rammer. For det andet er søværnets arkiv, mildt sagt, i uorden, og alene arbejdet med at få tilvejebragt en vis orden ville kræve flere års indsats.

Søværnets synspunkter vil dog blive beskrevet i de enkelte sager, der var af interesse for såvel hær som søværn - først og fremmest i forbindelse med Kystartilleriet, havnespærringer og Københavns luftforsvar. I perioden 1922-1940 gennemførte såvel hæren som søværnet en omfattende planlægning af det sjællandske forsvar. De to værns planlægning blev imidlertid foretaget uafhængigt af hinanden og uden systematisk koordination. Øen's forsvar var derfor ikke en helhed - der var snarere tale om 2 forskellige forsvar. Det ringe samarbejde og den svage koordination havde flere årsager:

For det første var der ikke tradition for et nært samarbejde mellem de to værn. Hæren og søværnet havde i århundreder arbejdet uafhængigt af hinanden, hvilket opbygningen af forsvarsledelsen også vidnede om. De to værn havde hvert sit ministerium - hæren underlagt Krigsministeriet, og søværnet underlagt Marineministeriet - ligesom de havde hver sit flyvevåben. Eneste bindeled var den politiske myndighed, Forsvarsministeren, der var ansvarlig for begge ministerier.

For det andet var nødvendigheden af et militært samarbejde endnu ikke erkendt, hverken i Danmark eller i de fleste andre lande. Begivenhederne under 2. verdenskrig viste imidlertid, at en moderne krig kun kan føres effektivt, når samtlige militære enheder styres fra centralt hold, men først i 1950 indførte Danmark enhedsledelsen, hvorved man fik en administration, hvis øverste led var/er fælles for det samlede forsvar.

For det tredje var det indbyrdes forhold mellem hæren og søværnet sjældent præget af gode relationer, hvilket skyldes de to værnns vidt forskellige forsvarsopgaver og deraf afledte forskellige syn på Danmarks forsvar.

Specielt ved de parlamentariske forhandlinger i forbindelse med revision af forsvarslovene (især i 1932 og 1937) kom uenigheden mellem hær og søværn tydeligt frem. Det var først og fremmest valget af strategi og dermed midlerne for et dansk forsvar, der var genstand for uenighed - en uenighed der blev særlig tydelig ved udsigten til nedskæringer på det samlede forsvarsbudget. 1)

I søværnet anså man neutralitetsbevogtningen som den væsentligste militære opgave, idet man ved opfyldelsen heraf kunne forhindre neutralitetskrænkelser i at udvikle sig til krigshandlinger. Ved et angreb på Sjælland, der jo nødvendigvis måtte komme over havet, mente søværnet (naturligvis), at miner, flådens torpedobåde og ubåde støttet af artilleriskibe og fly fra søværnets flyvevæsen udgjorde det bedste forsvar.

I hæren betragtede man forsvaret af Danmarks landterritorium, herunder specielt af Sjælland, som den væsentligste militære opgave. Til løsning af denne opgave ville hæren etablere et kystforsvar bestående af artilleri, rytteri og fodfolk, der ved angreb hurtigst muligt skulle nedkæmpe den landsatte fjende. Endvidere skal det nævnes, at hæren ikke nåede nogen særlig tillid til søværnets formåen. Man var af den opfattelse, at søværnet ved et stormagtsangreb havde to muligheder - udslettelse eller flugt.

Dette er ikke krigshistorie, men hvad man kunne kalde den operative planlægnings historie. Der er ikke gennemført en vurdering af planlægningens realisme. Dog har jeg i forbindelse med begivenhederne den 9. april 1940 søgt at vurdere det sjællandske landforsvars muligheder overfor den tyske angrebsstyrke.

Jeg har i stor udstrækning gjort brug af citater. Denne form er valgt, fordi størstedelen af det anvendte kildemateriale er vanskeligt

tilgængeligt - det ligger spredt i flere hundrede arkivpakker og kopi-bøger. Jeg anvender ikke mange linier på at præsentere hovedpersonerne i min fremstilling - gennem citaterne har de i stedet fået ordet. Stavemåden i citaterne er med forsigtighed ændret til moderne retskrivning. Undersøgelsen er i hovedsagen holdt på divisions- og højere niveau (kommandoniveau) og er således koncentreret om de instanser, hvor de militære og politiske opfattelser mest direkte tørnede sammen. I bilag V findes en kort redegørelse for de vigtigste militære og civile myndigheder, der omtales i dette speciale.

Litteraturen beskæftiger sig stort set ikke med dansk forsvars operative planlægningshistorie i nyere tid. Dog har Michael H. Clemesen foretaget en omfattende og meget detaljeret undersøgelse af den operative planlægning i Jylland i en periode på næsten 40 år. 2)

Derimod findes der en stor mængde litteratur, der behandler andre aspekter af dansk forsvar og forsvarspolitik. I de sidste 25 år er forsvarsordningerne op til og i den behandlede periode blevet gjort til genstand for undersøgelser, der placerer ordningerne i deres udenrigs- og indenrigspolitiske sammenhæng. Meget få af disse undersøgelser, der alle er udarbejdet af faghistorikere, søger at belyse såvel den politiske som den militære del af beslutningsprocessen op til forsvarsforligene - næsten alle beskæftiger sig udelukkende med den politiske side af denne proces. 3)

Militære historikere, som f.eks. Thaulov, Klint og Stevns, har koncentreret sig om at udarbejde brede værns-historier, hvori de først og fremmest beskæftiger sig med krigshistorie.

Det har således ikke været muligt at udarbejde dette speciale ved hjælp af den eksisterende litteratur. I stedet har jeg anvendt trykt- og specielt utrykt kildemateriale. Det trykte - udgivne - kildemateriale koncentrerer sig om forsvarsordningerne. Det drejer sig om referater fra rigsdagsdebatterne og forskellige betænkninger. Det utrykte kildemateriale er fundet i Rigsarkivets 3. afdeling - Forsvarets arkiver.

Der er først og fremmest tale om materiale fra Krigsministeriets Mobiliseringskontors arkiv, fra Generalstabens Operations-, Forsynings- og Trafiksektionens arkiver, fra Sjællandske Divisions arkiv, samt fra Krigsføringsdepotet. Enkelte steder har det været nødvendigt at supplere med materiale fra lavere stående militære enheder. Dele af arkiverne er gået tabt. F.eks. mangler samtlige mobiliseringssager under Kommandanten i København. Endvidere er alle planerne for det Sjællandske forsvar gået tabt - de blev brændt den 9. april. De store "huller" i arkiverne har nødvendiggjort et omfattende rekonstruktionsarbejde.

Under min indsamling af kildemateriale - afsluttet den 01.11.1984 - modtog arkivet akter, der hidtil var betragtet som bortkomne. Det kan derfor ikke udelukkes, at der i fremtiden vil fremkomme "nyt" materiale.

Det eksisterende materiale består næsten udelukkende af færdiggjorte og udsendte planer, redegørelser, øvelser, skrivelser, m.v. Interne oplæg og notater er kun bevaret i meget begrænset omfang. Det har derfor ikke været muligt at foretage en analyse af de forskellige myndigheders interne beslutningsprocesser.

Materialet fra Krigsføringsdepotet består primært af følgende militære øvelsestyper:

Generalstabsøvelser blev ofte afholdt i forbindelse med Generalstabsrejser og var rekognosceringsøvelser i terrænet for generalstabs-officerer. Øvelsernes formål var bl.a.

- 1) Undersøgelse, diskussion og gennemrekognoscering af nye hovedplaner eller arméorganisationer.
- 2) Uddannelse af generalstabsofficererne på en måde, der gjorde dem i stand til at lede landets forsvar, uanset hvor og hvordan fjendens angreb blev sat ind. Øvelserne beskæftigede sig derfor ikke altid med de mest sandsynlige angrebsformer.
- 3) At øve generalstabsofficerernes kendskab til landets geografiske forhold. Grundlaget for Generalstabsøvelserne var ofte - men ikke altid - de primære planer.

Generalkommandoens Instruktionsøvelser foregik ofte i terrænet og havde til formål at indøve en konkret plan.

Generalstabens Krigsspil var diskussionsøvelser over konkrete planer. Man søgte - f.eks. ved at tænke fjendens tanker - at finde "huller" i planerne. Der var tale om rene kortøvelser, der altid foregik ved garnisonen.

Arméstabsøvelser var procedureøvelser, hvor stabsbureaukratiet blev indøvet i den primære plan. Alle underafdelinger - f.eks. trainafdelinger og forsyningsstroppe - deltog i øvelserne.

I bilag I og II findes en fortegnelse over den eksisterende litteratur og det anvendte trykte og utrykte kildemateriale.

Noter til indledning

- 1) Siden 1909-forsvarsordningens gennemførelse havde bevillingerne til forsvaret været fordelt med ca. 2/3 til hæren og ca. 1/3 til søværnet, en fordeling, søværnets chef admiral Rechnitzer adskillige gange søgte at ændre til fordel for søværnet.

- 2) Michael H. Clemmesen: Jyllands landforsvar fra 1901 til 1940
København 1982.
- 3) Tre forfattere beskæftiger sig med såvel den politiske som den militære del af beslutningsprocessen: Knud Larsen: Forsvar og Folkeforbund, Århus 1976. Birte Agnete Nørregård: Dansk forsvarspolitik 1929-1932, utrykt specialeafhandling, Odense 1977. Gunner Bo Clausen: Danske søofficerers indlæg 1932-1940, utrykt specialeafhandling, Odense 1977. Det danske søværns kamp 1932-1940 for søværnets genopbygning. Tidsskrift for Søvæsen 1980, og Forholdet mellem den danske hær og det danske søværn 1932-1934 - Forhandling eller konflikt. Tidsskrift for Søvæsen 1981.

KAPITEL I

SJÆLLANDS FORSVAR FØR 1922

I tiden før og under 1. verdenskrig indtog Sjælland og specielt København en central placering i hele Danmarks forsvar. I 1867 havde man nedlagt den 700 år gamle befæstning af København mod landsiden. Fra 1872 udarbejdede forskellige befæstnings- og forsvarskommissioner planer for en ny befæstning omkring byen. På grund af politisk modstand kom arbejdet med befæstningen dog først igang i 1886, og da skete det gennem ministeriet Estrups provisoriske love. I 1894 blev arbejdet standset ved et politisk forlig, men da var befæstningen i al væsentlighed færdig. Byggeriet strakte sig fra Avedøre over Husum, Gladsaxe, Bagsværd, Lyngby og Fortunen til Tårnbæk og var en blanding af volde, fritliggende forter og batterier.

Med forsvarsordningen af 1909 blev det bestemt, at landbefæstningen skulle nedlægges, men dødsdommen skulle først eksekveres i 1922. De 13 år fra 1909-1922 skulle bruges til en styrkelse af felthærens enheder ved at øge infanteriets og feltartilleriets årlige udskrivninger. I krigsårene 1914-1918 oplevede landbefæstningen sin anden ungdom. Alle politiske stridigheder omkring emnet syntes stort set glemt, og befæstningen blev gjort klar til kamp gennem en voldsom udbygning og modernisering. Midt under krigen påbegyndtes en ny forsvarslinie omkring København - Tunestillingen. Der var tale om en feltbefæstning, der strakte sig fra Roskilde Fjord vest om Tune til Køge Bugt. Stillingen skulle virke som en fremskudt linie for Københavns landbefæstning. Erfaringerne fra krigen viste, at befæstningen lå for tæt for byen, hvorfor den ikke ydede nogen beskyttelse mod langtrækkende artilleri. Endvidere manglede der dybde i befæstningen, noget der nu til dels blev kompenseret for ved den nye linie.

Straks efter krigen blev alle armeringsarbejder sløjfet, og i 1920 vedtog Rigsdagen, at landbefæstningsanlæggene skulle nedlægges øjeblikkeligt og ikke i 1922, som det ellers var bestemt i 1909-ordningen.

Mod søen var København beskyttet af en række forter og batterier. De første blev opført i perioden 1858-1868. Herefter gik byggeriet stort set i stå. Der blev dog foretaget en vis modernisering af de eksisterende værker frem til 1894, hvor det føromtalte politiske forlig satte både land- og søbefæstningen på sultekur.

Søbefæstningen var imidlertid i mindre omfang end landbefæstningen genstand for politiske slagsmål, og da man i 1909 besluttede at nedlægge landbefæstningen, blev der bevilget 16-17 mill. kr. til søbefæst-

ningen. Denne bevilling muliggjorde anlæg af en række nye forter og batterier, hvoraf de sidste blev færdige i 1916. Helt frem til 9. april 1940 indgik søbefæstningen i forsvarsplanerne - indtil 1932 underlagt hæren og derefter underlagt søværnet.

KAPITEL II

1. VERDENSKRIG AFSLUTTES - FORSVARETS FREMTIDIGE ORDNING

Krigens resultater med hensyn til Danmarks sikkerhed.

Før 1. verdenskrig var Danmarks sikkerhedspolitiske situation ret veldefineret. 1) Med krigens afslutning blev situationen langt mindre overskuelig. Umiddelbart stod det klart, at Tyskland var svækket. Den tyske flåde havde nu kun 6 slagskibe samt mindre enheder. Den tyske hær var reduceret til 100.000 mand uden de våben, der gjorde dem egnet til angrebskrig. Internt var Tyskland plaget af konflikt, der gjorde landet svagt. Det var ligeledes tydeligt, at Rusland var lammet af revolution og borgerkrig.

Vanskeligere var det at gennemskue følgende forhold:

Hvorledes ville Tysklandsproblemet udvikle sig? Kunne der opnås forståelse mellem taberen, Tyskland, og de sejrende magter? Hvis ikke, kunne dette let skabe grobund for nye konflikter. Hvordan ville det nye Rusland forholde sig til de øvrige stormagter, og hvor hurtigt kunne landet genvinde sin styrke? Forholdene omkring de 5 nye Østersøstater: Hvorledes ville disse stater påvirke magtbalancen i Østersøen? Kunne Folkeforbundet løse sine opgaver, og hvilke forpligtelser indebar et medlemskab af forbundet?

Mange faktorer af betydning for Danmarks sikkerhedspolitiske forhold havde således ændret sig efter krigen. Dette erkendte politikere og den militære sagkundskab. Men bl.a. som følge af de mange uklare forhold var der langt fra enighed om, hvilke konsekvenser der skulle drages herfra i retning af en ny forsvarspolitik.

Nedsættelse af forsvarskommissionen af 1919 - De Radikales og Socialdemokratiets forsvarspolitiske opfattelser.

Allerede kort efter 1. verdenskrigs afslutning fremsatte den radikale regering forslag om nedsættelse af en kommission, der skulle drøfte hærens og flådens fremtidige ordning. Regeringens begrundelse for forslaget var:

1. Stormagterne havde nu sluttet våbenhvile, og man turde derfor håbe, at en endelig fred snart ville følge.
2. Alle kunne vist nok være enige i, at det militærvæsen, der hvilede på ordningen fra 1909, ikke var egnet til bevarelse, efter at freden i Europa var en kendsgerning.

I februar-marts 1919 blev kommissionen nedsat. Den havde 18 medlemmer fra de politiske partier og 6 fra værnene. 2)

Den radikale regering havde gennem hele krigen administreret en forsvarsordning, hvis indhold langt fra var i overensstemmelse med partiets grundholdning til forsvaret.

Et radikalt udkast til ny flådeordning forelå ved kommissionsmødet den 12.12.1919. Forslaget indebar store nedskæringer: De 4 kystforsvarsskibe (artilleriskibene) skulle opgives og skulle ikke erstattes af anden tonnage, der kunne medføre svært artilleri. De fleste mindre og små fartøjer - alle under 2000 tons - skulle bevares. Den samlede tonnage skulle herved reduceres fra 32.000 til 19.500 tons.

Partiets udkast til ny hærordning blev fremlagt den 12.02.1920. Den samlede mobiliseringsstyrke ville blive på 30.000 mand ligeligt fordelt mellem landsdelene. Dette var ca. 1/4 af mobiliseringsstyrken efter den eksisterende ordning.

Flådens og hærens størrelse var ikke bestemt af det egentlige behov for styrker til landets forsvar efter mobilisering, men skulle blot muliggøre kyst- og grænsebevogtning. For hærens vedkommende med mulighed for en afløsning af det tjenestegørende mandskab.

Udkastet til hærordning blev sendt til høring ved 1.ste og 2.den Generalkommando samt Generalstaben. Den 14.04.1920 forelå svaret formulert på 2 sider. Udkastet blev betegnet som ubrugeligt, idet de angivne begrænsninger af budget og årlig kontingent gjorde det umuligt at opstille en hærstyrke, der var i stand til at varetage Danmarks neutralitets- og forbundsopgaver i tilfælde af krig mellem fremmede magter. Afvisningens form var sandsynligvis valgt med stor omhu, påvirket af de ændrede indenrigspolitiske realiteter. Den radikale regering var afsat og partiet havde mistet en del af sin indflydelse. 3)

De Radikales endelige indstilling ved udformningen af forsvarskommissionens betænkning i 1922 forblev i det store hele svarende til udkastene fra 1919 og 1920. 4)

Indstillingen byggede på den opfattelse, at det danske forsvar ikke burde indrettes til løsning af andre opgaver end at varetage Danmarks neutralitets- og folkeforbundsopgaver. Det var umuligt at skabe et værn, der kunne bekæmpe egentlige krigsmæssige angreb.

Denne indstilling blev sendt til udtalelse både hos den Kommanderende Admiral og Chefen for Flådestaben samt hos de Kommanderende Generaler og Generalstaben.

Fra flåden udtalte man, at forslaget var forfejlet og hverken kvalitativt eller kvantitativt kunne betragtes som fyldestgørende til løsningen af de opgaver, som var en følge af Danmarks internationale forpligtelser. (Haagerkonventionen og Folkeforbundstraktaten)

Man sagde, at en eventuel gennemførelse af forslaget ville være en spildt udgift uden nytte for landet, fordi Danmark i så fald under truende forhold ikke ville opfylde neutralitetsforpligtelserne og derfor ville blive beskyldt for unneutral optræden og efter al sandsynlighed blive inddraget i krig mellem fremmede magter. 5)

Hæren meddelte blot, at man ikke fandt anledning til bemærkninger ud over det, som man havde udtalt i skrivelsen fra 14.04.1920. 6)

Socialdemokratiet stod for en ren afrustningslinje. Partiet foreslog hæren erstattet af et ekstra politikorps på 6000 mand og flåden af en statsmarine med få og små skibe.

Både hær og flåde kommenterede Socialdemokratiets forslag. Hæren nægtede simpelthen at udtale sig om forslagets enkeltheder, enhver diskussion ville være ørkesløs. 7) Flåden betegnede forslaget som "aldeles utilstrækkeligt". 8)

For både De Radikale og Socialdemokratiet gjaldt det, at deres forsvarspolitiske holdning i hovedtræk var blevet formuleret uafhængigt af de militære sagkundskabers synspunkter. De Radikales forslag var udarbejdet i detaljer af Generalstaben, men efter en forud afstukket ramme.

Derimod knyttede Venstre og De Konservative sig til hver sin af de strategiske opfattelser i de militære sagkyndiges debat. Venstre begrundede sin holdning i flådens - og dele af hærens officerskorps (bl.a. Generalstabens chef Louis Nielsen) - synspunkter. De Konservative støttede de Kommanderende Generalers synspunkter.

Striden i Hærens officerskorps.

Kort efter forsvarskommissionens nedsættelse indledtes den interne diskussion blandt hærens officerer om hærens rolle i den fremtidige forsvarsordning. En officer tilknyttet Generalstaben - Kaptajn S.V.L. Ortved - skrev en artikel, der med udgangspunkt i Tysklands nedrustning og Folkeforbundets oprettelse søgte at vise, at Danmarks strategiske stilling havde ændret sig, fordi det næppe længere var sandsynligt, at Tyskland kunne gennemføre et angreb mod Sjælland. Et angreb over landegrænsen var mere tænkeligt. Hærens hovedstyrke skulle derfor for fremtiden anvendes i Jyllands forsvar. Hidtil havde hovedstyrken stået på Sjælland. Generalstabschefen Louis Nielsen (tiltrådte december 1919) delte denne opfattelse. 9)

Et andet synspunkt blev fremført af Kaptajn S. Kyhl, der i et svar til Ortved hævdede, at Danmarks strategiske stilling ikke havde ændret sig væsentligt. Tysklands flåde kunne ikke i fremtiden holde Vestmagterne ude af Østersøen - besiddelse af Store Bælts-kysterne var

derfor nødvendig for det tyske forsvar. Endvidere var Tyskland stadig Danmark meget overlegen. Kyhls synspunkter deltes i det store hele af de to kommanderende Generaler E. Wolff og I. Lembcke. 10)

Efter denne debat i militære tidsskrifter besluttede generalerne, at debatten skulle standses; man frygtede, at uenigheden skulle blive brugt af Forsvarsminister P. Munck og de Radikale i deres forsøg på at få hærens størrelse nedsat.

Hermed var problemerne dog ikke løst, uenigheden bestod stadig. De to Kommanderende Generaler samt Generalstabschefen Louis Nielsen forsøgte gentagne gange at blive enige om en fælles holdning. Det lykkedes ikke, og hærens sagkyndige udarbejdede to forskellige forslag til ny hærordning.

Flådens officerskorps

Modsat hærens officerer kastede flådens officerskorps sig aldrig ud i en offentlig debat om strategiske synspunkter. Belært af hærens fejl lagde marineledelsen sig på et tidligt tidspunkt fast på eet standpunkt, som ledelsen fik de øvrige officerer til at tilslutte sig.

I slutningen af juli 1920 udarbejdede flådens stab nogle "Betragtninger vedrørende ny forsvarsordning". Heri blev Danmarks militærpolitiske stilling efter krigen bedømt. Med Englands absolutte flådeherredømme var truslen mod Sjælland væsentligt svækket, og forsvaret kunne koncentreres om Jylland. Ved et tysk angreb blev flådens opgave, i samarbejde med folkeforbundsflåden (England), at støtte hæren i Jylland. Hertil kom opgaver med spærringer og bevogtningstjeneste i Sundet og Bælterne. 11)

"Betragtningerne" blev senere (1921) udbygget til det, der herefter blev flådens standpunkt. Ved en serie diskussionsaftener i Sølieutnantselskabet holdt Kommandør E. Wencke et foredrag, der satte "Betragtningerne" ind i en samlet realpolitisk bedømmelse af mulighederne for at gennemføre det flådeprogram, "Betragtningerne" forudsatte.

Vurderingen af de strategiske forhold var i detaljer lidt ændrede i forhold til "Betragtningerne", men hovedsynspunkterne var de samme. 12)

Efter dette foredrag blev der nedsat et udvalg internt i Selskabet, hvis opgave det blev "at give en fremstilling af Danmarks militærstrategiske stilling og flådens opgaver i forhold hertil til oplysning og rettesnor for Sølieutnantselskabets medlemmer".

Resultatet af udvalgsarbejdet, en punktvis sammenfatning af Wencke's foredrag, blev udsendt til samtlige søofficerer, udgået fra kadetskolen, med en anmodning om skriftlig tilslutning. Tilslutningen

var overvældende, kun én ud af 210 var direkte imod - 186 havde givet deres tilslutning. Flåden undgik således et internt slagsmål som det, man oplevede i hæren. 13)

Forsvarsordningen 1922 - Venstreregeringen

Spiltelsen blandt officererne i hæren blev, som disse frygtede, udnyttet - ikke af Munck og De Radikale, men af Venstre, der den 5. maj 1920 havde overtaget regeringsmagten. Partiet foreslog besparelser med udgangspunkt i Generalstabens strategiske opfattelse.

Da de lande (primært England), der først og fremmest skulle gennemføre Folkeforbundets militære aktioner, nu havde total maritim overlegenhed, var det ikke længere nødvendigt at koncentrere så stor en del af hæren på Sjælland. Venstre ville fordele styrkerne mere ligeagtigt i fremtiden. Partiet regnede med en samlet krigsstyrke på ca. 60.000 mand, 30 fodfolksbataljoner, 1/3 på Sjælland og 2/3 i Jylland/Fyn. Generalstabens havde i sit udkast regnet med 60 fodfolksbataljoner. 14)

General Wolff havde aktivt involveret sig i De Konservatives forslag til ny hærordning. 15) Hans syn på Folkeforbundets betydning for forsvarets indretning blev herved også De Konservatives. I De Konservatives forslag hed det bl.a., at det ville være utilrådeligt at opbygge en forsvarsordning, der byggede på Folkeforbundets eksistens. Landets forsvar burde i det væsentlige ordnes på samme måde, om forbundet eksisterede eller ej. 16)

Det konservative forslag regnede med 50 fodfolksbataljoner, hvorimod de Kommanderende Generaler regnede med 62 bataljoner. De Konservative afsatte 56% til Jylland/Fyn, generalerne 58%.

Det endelige lovforslag til ny hærordning blev til som et kompromis mellem Venstre og Konservative. Det lykkedes De Konservative at få antallet af fodfolksbataljoner hævet til 35. Fordelingen mellem landdelene blev som foreslået af Generalstabens 40% til Sjælland og 60% til Jylland. Der blev med loven oprettet en landstorm bestående af ældre uddannet personale og af værnepligtige, der fik en to måneders landstormssuddannelse. 17)

Flåden

Modsat hæren lykkedes det i stort omfang for flåden at få sine synspunkter tilgodeset i den nye flådeordning. Flådeofficerernes enighed havde bidraget hertil. Endvidere havde marinen på et tidligt tidspunkt erkendt, at en eventuel indflydelse skulle kanaliseres gennem Venstre. 18)

Marinen havde i januar 1920 fremlagt et udkast til en fremtidig flådeordning. Udgiften til denne ordning lå omkring 18 mill. kr. årligt. 19)

I løbet af 1921 blev det klart, at Venstre i det store hele kunne tilslutte sig flådens udkast fra 1920. På partiets maj-møde 1921 fremhævede både Kragh og Neergaard, at partiet kunne opnå flådens tilslutning til en udgiftsramme på 18 mill. kr. 20)

Da Venstre den 27.01.1922 fremlagde sit flådeforslag i forsvarskommissionen, var der afsat 16 mill. kr. til flåden. Budgetreduktionen i forhold til flådens forslag skyldtes udelukkende et generelt prisfald. 21)

En måned senere tilsluttede Konservative sig Venstres forslag. Når flåden var tilfreds med forslaget, fandt De Konservative ingen grund til indsigelser. 22)

Generalstabens forsvarsplan

I slutningen af marts 1921 havde Generalstaben fremlagt den "Forsvarsplan", der lå bag stabens forslag til den kommende hærordning. Denne "forsvarsplan" gav hovedlinierne for den fremtidige operative planlægning i 1920'erne. Forsvaret af Sjælland skulle i første fase lægges i hænderne på flåden: "Den Sjællandske og under visse forhold *) tillige den fynske Ø-gruppe kan beskyttes af en flåde, og muligheden for, at denne beskyttelse kan blive effektiv, er fremtidig forøget, dels fordi vor egen flåde i sine undervandsbåde og sine flyvere har et fortrin frem for flåderne i de Østersøstater, som står udenfor forbundet, dels fordi en forbundshjælp hurtigt kan gøre sig gældende til søs. *) nemlig så længe en angriber ikke er trængt ind i det sydlige Jylland. Dog kan man ikke se bort fra, at flådeforsvaret, medens vi er ene om det, kan komme til kort; derfor må Sjælland og Fyn have deres selvstændige landforsvarskræfter, som er bundne til øerne, indtil herredømmet på søen er sikret."

Hæren på Sjælland skulle anvendes på følgende måde: "For Sjællands vedkommende skal for kortheds skyld forbigås den mulighed, at angrebet kommer, efter at hær og flåde er mobiliserede og parate til at møde det; denne situation er nemlig ret usandsynlig, fordi et angreb, der skal føres over vandet, vil have ringe udsigt til at lykkes, når det træffer os forberedte, selv om vi kun kan sætte beskedne styrker derimod.

Større interesse har derimod den mulighed, at angrebet kommer over-raskende, således at hær og flåde først, når angrebet erkendes, skal gennemføre deres mobilisering. Planen vil under denne eventualitet få

sit præg ved valget af basis, som under alle tilfælde må beskyttes, såvel direkte som gennem hærens operationer, og som helst må være sammenfaldende med den reduitstilling, hvortil hæren, så længe dens underlegenhed gør sig gældende, må støtte sig, og i hvilken den ikke må kunne afskæres fra forstærkninger, som tilføres enten fra Jylland/Fyn eller fra forbundet, eller må kunne afskæres fra i yderste nød at indskibe sig.

Den hovedfordring, som basis og reduitstilling, i forening eller hver for sig, iøvrigt må tilfredsstillende, er, at de frembyder gunstige forsvarsbetingelser, navnlig en kort forsvarsfront. For basis lettes derved felthærens frigørelse til kampen i åben mark: for Reduitens vedkommende vil den korte front gøre det muligt at optage forsvaret, selv efter at hæren under forudgående kamp har lidt følelige tab. Denne u-omgængelige hovedfordring må nu på forhånd udelukke valget af København som basis eller reduit, fordi forsvaret af København netop ville kræve maximum af forsvarskraft.

Af andre fordringer, som basis og reduit må tilfredsstillende, skal nævnes:

- de må have en vis udstrækning for at muliggøre en spredning af depoter og hvilekvarterer og derved mindske de ødelæggende virkninger af flyverangreb.
- de må stille felthæren nogenlunde frit med hensyn til tilbage- togsretning, og endelig
- de må muliggøre flådens medvirkning ved forsvaret.

Alle disse hensyn, betragtede i forbindelse med hensynet til den sandsynlige angrebsretning og de for Sjælland særlige topografiske forhold, leder til at søge basis og reduit i det nordvestlige Sjælland, Odsherred, med dobbelt brohoved, som muliggør tilbagegang også over Halsnæs.

Planen må støttes ved hensigtsmæssige mobiliseringsordninger, bl.a. - en gennemført decentralisation af de materielle krigsfornødenheder af enhver art.

Efter gennemført mobilisering bør hærens opmarch foretages således, at operationerne kan indledes mod den landgående fjende, eller forsvaret organiseres, hvis omstændighederne foreskriver os en foreløbig defensiv holdning.

Kommer angrebet så overraskende og under en sådan form, at opmarchen ikke kan gennemføres, må bestræbelserne rettes på en foreløbig samling af de mobiliserede garnisoner i større eller mindre grupper, som derefter må søge at forene sig eller, hvis de skilles, søge sam-

virke med det fælles mål for øje at nedkæmpe modstanderen under sådanne omstændigheder, at deres egen forbindelse med basis ikke der- ved kompromitteres". 23)

Planen er interessant, idet den berører en hel del af de ideer og problemer, som blev centrale for de næste 20 års forberedelser af Sjællands forsvar.

Noter til II

- 1) Branner, side 51-189.
- 2) Kommissionsnedsættelsen: Rigsdagstidende 1918-1919, Ft. sp. 1823.
- 3) Hærens afvisning af R's forslag, 1922-betænkningen side 471-472.
- 4) R's indstilling, 1922-betænkningen side 349 ff.
- 5) Flådens fællesudtalelse om R's forslag, 1922-betænkningen side 477-479.
- 6) Hærens fællesudtalelse om R's forslag, 1922-betænkningen side 499.
- 7) Hærens udtalelser om S's forslag, 1922-betænkningen side 497.
- 8) Flådens udtalelser om S's forslag, 1922-betænkningen side 481.
- 9) Artiklen i MT 15. juli 1919, sp. 209 ff/Larsen side 319.
- 10) Artiklen i Dansk Artilleri-Tidsskrift nr. 5 1919/Larsen side 320.
- 11) Flådens Stabsarkiv Pk. 18/Larsen side 336.
- 12) Registrant 1045, bilag 277, Pk. 116/Larsen side 337-338.
- 13) Larsen side 339-340.
- 14) 1922-betænkningen side 17-19.
- 15) Larsen side 333.
- 16) 1922-betænkningen side 150-152.
- 17) V's og K's fællesindstilling, 1922-betænkningen side 289 ff.
- 18) Larsen side 346.
- 19) Registrant 1045, bilag 124, Pk. 114/Larsen side 342.
- 20) Larsen side 343.
- 21) Larsen side 344/1922-referat side 1040.
- 22) Larsen side 245/1922-referat side 1168.

KAPITEL III

FRA BEFESTNING TIL KYSTFORSVAR

Planlægningen påbegyndes - Ny Chef for Generalstaben

Hæren havde nu det lovmæssige grundlag, og gennemførelsen af loven incl. ændringer af de operative planer - kunne begynde.

Det var tydeligt, at hærens tyngdepunkt med loven blev flyttet fra Sjælland til Jylland. De ændrede styrkeforhold i Europa var naturligvis hovedårsag til denne omprioritering, men også ønsket om at markere en stærk vilje til at forsvare det hjemvendte Sønderjylland havde betydning. Under den senere planlægning af Jyllands forsvar lagde Krigsministeriet stor vægt på, at halvøens forsvar blev optaget så sydligt som overhovedet muligt, men naturligvis inden for rigets grænser. 1)

I de første år efter 1922 var Generalstabens og Generalkommandoens planlægning da også koncentreret om Jylland. Årsagen hertil var først og fremmest:

- 1) Sønderjyllands tilbagevenden til Danmark medførte, at samtlige eksisterende planer for Jyllands forsvar måtte kasseres. Forsvarslinierne skulle rykkes mod syd.
- 2) Urolighederne i Tyskland skabte nervøsitet blandt politikerne og i forsvarsledelsen.
- 3) Rent praktisk lod det sig ikke gøre at udarbejde helt nye planer for såvel Jylland som Sjælland på en gang, hertil var Generalstabens for lille.

Planlægningen af Sjællands forsvar haltede derfor noget efter. 2)

I november 1922 fratrådte Louis Nielsen som Chef for Generalstabens - givetvis til stor lettelse for Wolff. De to havde haft adskillige kontroverser under udarbejdelsen af 1922-ordningen. Louis Nielsen blev i stedet Divisionschef på Sjælland. Som ny Generalstabschef tiltrådte P.L.M. Birke - en venstre-mand, medlem af landstinget og herigennem også af det udenrigspolitiske nævn.

Allerhøjeste Anordninger - Kommandoforholdene fastsættes.

Med den nye hærlov blev 2. Generalkommando (den i Jylland) nedlagt. Af 1. Generalkommando oprettedes "Generalkommandoen". Herved blev der for fremtiden kun én kommanderende general, Overgeneralen. Dette medførte et behov for visse ændringer i de regelsæt, der fastsatte kommandoforholdene: Allerhøjeste Anordninger og Tjenestereglementer.

I februar 1923 bad Krigsministeriet Overgeneral Wolff om forslag til ændringer af Tjenestereglementet med hensyn til kommandoforholdene i Jylland i tilfælde af mobilisering. 3)

Overgeneralen svarede i marts ved dels at indsende en større redegørelse for sine synspunkter, dels et forslag til nye Allerhøjeste Anordninger for såvel hær som flåde. Generalen gjorde samtidig opmærksom på, at han ikke havde haft lejlighed til at drøfte sit forslag med Admiralen.

Wolff fandt, at hærloven nødvendiggjorde ændringer i Allerhøjeste Anordninger om kommandoforholdene i Jylland såvel som Københavns Søbefæstning. Det forekom ham, "at det er rettest først at fastslå de hovedlinier, nævnte anordninger optrækker for de højere myndigheders tjenestelige virksomhed og derpå at bygge de mere detaljerede bestemmelser, der bla. gives i Tjenestereglementet".

Wolff's synspunkter angående forholdene i Jylland skal ikke nærmere beskrives her, men det skal nævnes, at Generalen ønskede den fulde kontrol over styrkerne i Jylland, såvel i fredstid som i krigstid. Ved mobiliseringer og i krigstid kunne Generalinspektøren for fodfolket dog overtage ledelsen, indtil Overgeneralen kom tilstede.

Om forholdene omkring Københavns søforsvar udtalte Generalen bl.a.: "Med hensyn til Københavns søforsvar drejer det sig væsentligst om at fastsætte linierne for kommandoforholdene, fordi disse kan veksle i henhold til lovens bestemmelse om, at søbefæstningen med hensyn til alle forhold vedrørende "Forsvaret på søen" er underlagt flådens ledelse, med hensyn til alle forhold vedrørende "Forsvaret på og indenfor kysten" hærens ledelse, samt ligeledes af hensyn til, at kystartilleriet er underlagt Generalkommandoen, men i væsentligste henseender til lige står direkte under Sødeffensionens chef".

Wolff foreslog, at Chefen for Københavns Sødeffension stod for det samlede forsvar på søen. Han var derved underlagt den Kommanderende Admiral.

Hvis Københavns Søbefæstning deltog helt eller delvis i forsvaret på eller inden for kysten, overtog Chefen for Kystartilleriet ledelsen. Denne var underlagt Overgeneralen.

I tilfælde af krig var det overladt til de øverstbefalende i hær og flåde i fællesskab at afgøre, om der var tale om søforsvar eller landforsvar. 4)

Sidst i marts 1923 indledte Viceadmiralen og Overgeneralen forhandlinger om et fælles forslag til nye Allerhøjeste Anordninger. Dette skete med udgangspunkt i Wolff's forslag. Sidst i maj 1923 fremsendte man et fællesforslag til ministeriet. Kommandoforholdene for Københavns søbefæstninger skulle ordnes, som Overgeneralen havde foreslået i marts måned. Mere væsentligt var det dog, at dette forslag ville give værncheferne øgede beføjelser. Efter de hidtidige anordninger havde direk-

tørerne for Krigsministeriet og Marineministeriet relativ stor indflydelse på krigsforberedelserne. Særligt i hærledelsen fandt man dette utåleligt.

Som bilag til forslaget indsendte hæren derfor en skrivelse, der specielt beskæftigede sig med dette problem.

Generalerne fremhævede, at hæren ved krig og sikringsindkaldelser var sikret enhed og harmoni, idet alle hærens organer da var underlagt den designerede Overgeneral.

"Men lige så nødvendigt er det at samle i een hånd alle forberedelserne til, at hærens hele mekanisme kan funktionere rigtigt og sikkert, når der bliver brug for den, så meget mere som der under nutidens forhold ikke vil blive levnet tid til større forberedelser, eller til samarbejdsindsatsen af myndigheder og organer, og det skulle for enhver betragtning synes det eneste rette, at forberedelserne bør lægges i dens hånd, som skal bruge det færdige apparat, således at han ikke nødes til at måtte handle og til at måtte tage ansvaret under betingelser, han ikke selv har haft nogen indflydelse på, ja måske endog udtalt sig direkte imod som urigtige eller uheldige."

Man udtalte endvidere, at der indenfor hærens myndigheder kunne forekomme meningsforskelle, hvorfor der måtte findes en overordnet myndighed, der kunne sørge for den rette fordeling af kræfter og midler og bringe enhed i samarbejdet.

"Denne øverste myndighed er hidtil udøvet af Krigsministeriets direktør, og det er dette vi ikke kan finde rigtigt".

På alle områder indenfor hæren lå den højeste myndighed naturligvis hos Krigsministeren. Men som civil fagminister manglede han detailkendskab til hærens mange forskellige grene. De fleste afgørelser var derfor overladt direktøren, "der herved har en alt overvejende indflydelse ... på alle krigsforberedelser".

Generalkommandoen og Generalstaben blev herved reduceret til at være forslagsstillere uden virkelig indflydelse.

Fællesforslaget til nye anordninger indebar da også, at Chefen for Generalkommandoen for fremtiden skulle stå direkte under Forsvarsministeren og være dennes rådgiver i samtlige anliggender under Krigsministeriet vedrørende hæren. 5)

Ministeriet svarede de to værn ved sidst i juni måned 1923 at fremsende egne udkast til nye anordninger. Disse var på flere punkter vidt forskellige fra, hvad værnene havde foreslået. 6)

I juli protesterede såvel hær som flåde, man undrede sig over, hvorfor der ikke var blevet indkaldt til møder om sagen. Om ministeriets forslag udtalte cheferne, at det fortsat gav embedsmændene i

ministeriet alt for stor indflydelse på krigsforberedelserne.

De, der skulle føre hæren i krig, burde alene have ansvaret for forberedelserne i fredstid. Endvidere hed det ..." anser vi det for vor pligt at fremhæve, at de nævnte udkast i den foreliggende form efter vor formening ikke er forsvarlige, hvorfor vi også under hensyn hertil skal henstille, at vort fællesforslag optages til fortsat behandling i fællesmøder". 7)

Ministeriet indkaldte nu aldrig til de foreslåede fællesmøder, og i midten af august meddelte ministeriet, at man anså det for unyttigt at gøre spørgsmålet til genstand for videre drøftelser, yderligere forhandlinger ville ikke finde sted. De nye Allerhøjeste Anordninger blev udsendt få dage senere. 8)

Kommandoforholdene omkring Københavns Søbefæstning blev stort set, som Wolff havde foreslået.

Hærens størrelse ved mobilisering - Bevogtning af vigtige lokaliteter.

Sidst i maj 1923 udsendte Krigsministeriet et direktiv, der angav hvilke enheder, der skulle opstilles i tilfælde af mobilisering.

Som noget nyt havde ministeriet opdelt landet i mobiliseringsområder, hvoraf der var 5 på Sjælland. Opdelingen var foretaget på grundlag af befolkningstallet.

Det skabte imidlertid problemer, at der var langt flere uddannede værnepligtige, end der var behov for i 1922-ordningen. I loven havde man ikke fastlagt nærmere regler for opstilling af depotenheder, det var blot nævnt, at der skulle være depoter af mandskab, heste og materiel. I ministeriets direktiv forlangte man, at der for hver linie - eller reservefodfolksbataljon - blev opstillet én landstormsbataljon og én depotbataljon. Ifølge loven skulle 9 linieregiments-, 3 reserve-regiments-, 17 liniebataljons- og 34 liniekompagnikadrer (afdelingernes faste mandskab) danne grundlaget for opstilling af 12 regimenter med ialt 25 bataljoner svarende til 140 kompagnier. Jævnfør direktivet skulle der nu, med de samme kadrer, opstilles 70 bataljoner samt 35 landstormsbataljoner. Da hver linie - eller reservebataljon - skulle opstille 4 kompagnier, og hver depotbataljon skulle opstille 2 erstatningskompagnier samt 4 depotkompagnier, blev det samlede antal kompagnier 350. Hertil kom, hvad landstormen bidrog med. Ministeriet forventede en mobiliseringsstyrke på 167.800 mand, som i løbet af sommeren 1923 ville blive forøget med sommerrekrutter og landstormens 2 rekruthold. 9)

Direktivet blev flere gange imødegået af Overgeneralen (i juni og juli 1923). Dels gjorde han vrøvl over ikke at være blevet hørt, før

man udsendte direktivet, dels over indholdet. Wolff fandt det komplet umuligt at opstille så stor en mobiliseringshær, som direktivet forudsatte. Der var hverken materiel eller officerer til en hær af den størrelse. Det ville ikke engang være muligt at uddanne de fornødne befalingsmænd, da disse i antal ville være 7 gange større end antallet af liniebefalingsmænd (faste befalingsmænd). På denne baggrund fandt generalen det fuldstændigt uforsvarligt at anvende depotbataljonerne på kamppladsen. Uden ordentlig bevæbning og føring havde de ikke skygge af chance for at klare sig i en moderne krig. 10)

Både i juni og juli svarede ministeriet, at ordningen kun var foreløbig "den endelige ordning kan først fastsættes, når forhandlingerne med de forskellige kommuner angående opførelse af kaserner m.v. er afsluttet". 11)

Overgeneralen protesterede igen i august og gjorde gældende, at ministeriet ikke havde svaret på de indvendinger, der var fremkommet mod direktivet. 12)

Sidst i oktober 1923 udsendte Chefen for Generalkommandoen en skrivelse til Sjællandske Division med anvisninger på, hvorledes man skulle forholde sig i tilfælde af sikringsindkaldelser eller mobilisering. Ved sikringsindkaldelser og mobilisering skulle divisionen være forberedt på at udsende mandskab til bevogtning i Korsør, Vordingborg, Køge og Mosede af specielt broer, færgelejer og forter. Ved mobilisering skulle divisionens øvrige afdelinger forblive i garnisonsbyerne, indtil anden ordre forelå. 13)

Landstormens anvendelse

Sidst i december måned 1923 udsendte Krigsministeriet en rundskrivelse "til fodfolkets afdelinger m.fl. angående anvendelsen og bevæbningen af de fodfolksformationer, der opstilles ved mobilisering ...".

Dette var ganske normalt i forbindelse med ændrede mobiliseringsbestemmelser, men i denne rundskrivelse angav ministeriet også, hvilke opgaver landstormen skulle løse: "Landstormsbataljonernes opgave er i almindelighed at forsvare deres hjemstavn, d.v.s. inden for det område, hvorfra de modtager deres mandskab, at

- 1) sikre hærens mobilisering og opmarch ved bevogtning af jernbaner, brokonstruktioner m.v.
- 2) bevogte landegrænsen og kysterne og at modsætte sig fjendtlig fremrykning ind i det pågældende område, indtil hærens linie- (reserve-) og feltdepotafdelinger overtager disse opgaver.
- 3) sikre felthærens etapelinier inden for området".

Ved på denne måde at diktere, hvilke opgaver landstormen skulle løse, forgreb ministeriet sig på Generalkommandoens ret til selv at bestemme, hvilke tropper der skulle anvendes hvor og hvornår. 14)

Wolff protesterede da også, idet han gjorde gældende, at "det må være Chefen for Generalkommandoen, der disponerer over landstormen ... såvel under det samlede forsvar som under forarbejderne her- til". Når ministeriet nu gav disse afdelinger bestemte opgaver ved fredsbrud, fratog man Generalkommandoens muligheden for at handle frit, hvilket ifølge Wolff kunne blive skæbnesvangert. Samtidig vendte Generalen sig mod, at landstormen i "almindelighed" skulle forsvare sin hjemstavns; der kunne blive brug for at trække landstormen væk fra hjemstavnen. Endvidere gentog Wolff sin kritik af den store opstil- lingspligt og brugen af dårligt uddannede og udrustede soldater, her- under landstormen, i 1. linie. 15)

I februar 1924 svarede ministeriet. Landstormens opgaver blev, som man havde angivet, men det blev fastslået, at landstormsafdelin- gerne også kunne anvendes uden for deres mobiliseringsområder. Mini- steriets skrivelse indebar desuden en kraftig irettesættelse af Wolff. Man udtalte, at det blev forventet, "at Chefen for Generalkommandoen snarest efterkommer den i ministeriets ... fortrolige rundskrivelse givne befaling angående ordrer for landstorms bataljonernes første an- vendelse ved mobilisering". 16)

Allerede en måned senere udsendte Generalkommandoen "Direktiver for den sjællandske landstorms første anvendelse ved mobilisering" til Sjællandske Division.

Landstormens opgaver var primært:

- 1) "Bevogtning af kommunikationsmidler, etableringer, oplag m.m., der er af betydning under mobilisering ...
- 2) Observationstjeneste op langs kysterne ".

Med hensyn til opgaverne i punkt 1 skulle af kommunikationsmid- lerne særligt jernbaner, telegrafer og telefoner tages i betragtning. For landeveje var broanlæg af særlig interesse, bl.a. Frederik VII bro i Frederikssund. En egentlig liniebevogtning af jernbanerne skul- le ikke etableres, opmærksomheden burde koncentreres "på de mere sår- bare punkter: for jernbanerne især brokonstruktioner, færgeløjer og stationspladser, ...". Endvidere blev enkelte objekter udpeget til bevogtning, f.eks. krudtværket i Frederikssund og aerolitfabrikken ved Jyderup.

Observationstjenesten omfattede dels udkigstjeneste, dels bevogt- ning af kysten, herunder bevogtning og kontrol af mindre betydende

havne og landingspladser.

Derimod måtte landstormen absolut ikke anvendes i 1. linie og derfor ikke på steder, hvor der kunne blive tale om at fastholde og bevare et punkt over for et egentligt angreb. Sådanne punkter var Korsør havn, Masnedsund broen og færgelejerne ved Masned Ø og Orehoved, samt broen ved Guldborgsund. Disse punkter skulle besættes, som angivet i skrivelse fra oktober 1923 - altså med reserve eller liniemandskab.

På dette punkt (kystbevogtningen) var Generalkommandoens direktiv ikke i overensstemmelse med Krigsministeriets rundskrivelse fra december 1923. Heri hed det jo netop, at landstormen skulle bevogte... kysterne og modsatte sig fjendtlig fremrykning (min udh.) indtil hærens linie -(reserve-) og feltdepotafdelinger overtager disse opgaver"...

Ved mobilisering skulle de vest- og østsjællandiske landstormskommandoer overtage befalingen over samtlige landstormens afdelinger for således hurtigst muligt at frigøre befalingsmændene af linien.

På grundlag af dette direktiv skulle divisionen snarest sætte arbejdet igang. 17)

Strategiske studier - Grundlaget for Sjællands forsvar - Socialdemokratisk regering.

Allerede i december 1923 havde Krigsministeriet udsendt et direktiv for Jylland-Fyns forsvar. Et tilsvarende direktiv fandtes endnu ikke for Sjælland i slutningen af 1924.

I november 1924 anmodede Krigsministeriet Chefen for Generalkommandoen om "en udtalelse om de militære synspunkter, der bør lægges til grund for direktiver vedrørende dels Sjællands (Øernes) forsvar (min udh.) dels anvendelsen af den samlede armé.

Ministeriet ønsker i forbindelse med ovenstående en redegørelse for, hvilke opgaver hæren må antage at kunne løse ...".

...."Ligeledes ønskes en redegørelse for, i hvilken udstrækning Deres Excellence mener, at kræfterne bør sættes ind på at hindre at København (min udh.) falder i fjendens hænder, samt hvilke forberedelser der eventuelt bør træffes for selv at kunne fortsætte modstanden."

Et halvt år tidligere var Venstre-regeringen blevet afløst af den første Socialdemokratiske regering. Der er imidlertid intet i den ovenfor nævnte skrivelse, der tyder på, at ministeriets ønsker var en følge af regeringsskiftet. Det var nærmere et resultat af, at søværnet året før havde indsendt en række "overvejelser angående Danmarks militærpolitiske stilling". 18)

Hærens størrelse ved mobilisering

I september 1925 tog Generalkommandoen igen fat på spørgsmålet om mobiliseringsordning. Denne gang på baggrund af en omfattende redegørelse for truslerne mod de enkelte landsdele og en detaljeret opgørelse over "Forsvarets midler: mandskab og udstyr".

"For Sjællands vedkommende er faren for angreb størst i begyndelsen af en opstående stormagtskonflikt. En alene af linien og reserven bestående forsvarsstyrke - 14 bataljoner, 3 eskadroner og 18 batterier - må betragtes som meget svag selv til imødegåelse af et pludseligt angreb - altså ført med en forholdsvis ringe styrke - ; den er navnlig meget svag til at hindre en sådan styrke i at holde sig på Sjælland, indtil den får hjælp ved senere tilførte forstærkninger. Det er derfor fra vor side også her nødvendigt at styrke forsvaret, ved opstilling af mobiliseringsformationer.

På Sjælland drejer alt sig om straks at møde en fjende, der forsøger landgang, med størst mulig kraft. Man bør derfor her lægge den afgørende vægt på at kunne opstille det størst mulige antal tropper anvendelige i 1. linie".

Den store styrke af 2. og 3. linie (feltdepottropper og landstormen) havde man egentlig ikke noget at bruge til på Sjælland. Ved mobilisering ville de blot skabe problemer, idet afdelingerne ikke magtede at få styr på det store antal soldater. Styrkerne af 2. og 3. linie kunne uden skade reduceres, og i stedet burde styrkerne af 1. linie forøges. Med denne skrivelse tog Generalkommandoen det første skridt i retning af et egentlig kystforsvar. Ønsket om en styrkelse af 1. linie var en konsekvens heraf. Så længe Sjællands forsvar var koncentreret bag Københavns befæstning eller i en reduitstilling f.eks. i Odsherred kunne soldater af 2. og 3. linie gøre god gavn. Derimod var disse styrker uden reel værdi i åben kamp ved kysten.

Hvorvidt man i ministeriet efterhånden var blevet påvirket af Wolff's konstante kritik af den store opstillingspligt af mandskab til 2. og 3. linie lader sig ikke afgøre. Men da ministeriet i slutningen af januar 1926 udsendte en ny mobiliseringsbekendtgørelse, havde man i hvert fald foretaget én ændring der imødekom Wolff's ønsker. Det hed i bekendtgørelsen "...", at det antal værnepligtige, der kan indgå i landstormsafdelingerne, reduceres, således at de forskellige fodfolksregimenter fremtidig opstiller Regimentets Landstorm (kursiv)". Hvert regiment skulle fremover opstille fra 1 landstormskompani til 3 landstormsbataljoner, alt efter de enkelte regiments bestemmelser og behov. 19)

Regeringens afrustningsforslag til udtalelse hos Generalkommandoen og Generalstaben.

Den socialdemokratiske regering, der var tiltrådt i 1924, havde nedsat et folketingsudvalg, der skulle forberede en omdannelse af hær og flåde til et vagtværn.

Et færdigt forslag blev fremsendt til værnene, og i december 1925 udtalte Cheferne for Generalkommandoen og Generalstaben sig "om det nu foreliggende forslag til organisation af vagtværn ...". Generalerne fandt det nødvendigt at gøre rede for Danmarks "militærpolitiske stilling under den efter verdenskrigen skabte situation", før man udtalte sig om, hvorvidt det foreslåede vagtværn kunne løse sine neutralitets- og bevogtningsopgaver.

Krigen havde ganske vist bragt en løsning på nogle af de tidligere stridsspørgsmål i Europa, men samtidig havde krigen skabt bitterhed mellem folkene. De mange nye stater - bl.a. omkring Østersøen - havde skabt grobund for nye stridsspørgsmål. Polen, Finland og Randstaterne var således opstået på Vestmagternes initiativ og i disses interesse, mens oprettelsen af disse lande var til stor skade for såvel Rusland som Tyskland. En konflikt mellem de nye lande og Rusland og/eller Tyskland var derfor ikke utænkelig. Under en sådan konflikt ville Vestmagterne søge at rykke småstaterne til undsætning ved indtrængen i Østersøen. Tyskland og/eller Rusland ville søge at hindre noget sådant. Før krigen kunne Vestmagterne næppe trænge ned i Østersøen, men nu var mulighederne overordentlig gode på grund af Ruslands og specielt Tysklands maritime svækkelse. "Alt taget i betragtning er således udsigten til, at Østersøen kan blive krigsskueplads for Vestmagters og Østersømagters flåder større nu, end tilfældet var i årene før Verdenskrigen og under selve denne". For Danmark betød dette, at landet let kunne blive inddraget i en konflikt. Østersømagterne havde nu et endnu større behov for landområder, hvorfra de kunne dække minespærringerne af bælterne, og Vestmagterne havde brug for fremskudte baser for deres flåde. "Kun tilstedeværelsen af et dansk sø- og landforsvar af sådan styrke, at risikoen ved et angreb på os ikke står i rimeligt forhold til det opnåelige resultat, vil gøre det muligt for landet at holde sig uden for konflikter".

Konsekvenserne af Danmarks medlemsskab af Folkeforbundet blev også berørt. Nok gav medlemsskabet visse fordele i form af hurtig hjælp i tilfælde af et angreb på landet; men de forpligtelser, der fulgte med, gjorde, at Danmark løb en ikke helt ringe risiko ved sit

medlemsskab. Desuden fandt generalerne det heller ikke godt gjort, at forbundet formåede at virke efter sine bestemmelser, man kunne ikke se bort fra, "at en nation, hvis den i et livsspørgsmål mener sig forurettet, kan gå til at udmelde sig af forbundet, og den uundgåelige følge heraf kan i en stærkt spændt situation meget let blive en krigersk konflikt".

Ved konflikter i Europa truede de største farer fra Østersømagterne, først og fremmest fra Tyskland. Den ringe afstand fra de nordtyske kystegne til de danske øer gjorde en landgangsekspedition mulig. Endvidere kunne København udsættes for luftangreb. Imidlertid ville Tyskland behøve ro og tid til at gennemføre en mobilisering, og det ville være mindst 8-10 dage før den tyske luftflåde var ombygget fra civiltil militært brug.

...."Faren for et overrumpningsforsøg mod Sjælland synes således for tiden mindre end før Verdenskrigen. Vor flåde i første linie i forbindelse med en passende hærstyrke på Sjælland og et rimeligt udbygget sø- og luftforsvar af København i anden linie må antages at skabe tilstrækkelig sikkerhed mod slige overfaldsforsøg". Hvis angrebet alligevel satte ind, forventede man hurtig hjælp fra Vestmagterne.

Forsvaret af Jylland skulle være så stærkt, at Tyskland under en stormagtskrig ikke kunne afse de fornødne tropper til et angreb på landsdelen. Hvis angrebet kom alligevel, var det forsvarets opgave at sinke fjendens fremtrængning gennem Jylland og hindre forsøg på overgang til Fyn.

Man vurderede, at behovet for tropper var størst i Jylland; her kunne allieret hjælp næppe forventes på grund af disses begrænsede interesse i halvøen.

På dette grundlag afviste generalerne det foreslåede vagtværn. Dette ville ikke blive i stand til at løse nogen af de mest tænkelige opgaver. Værst var det dog, at vagtværnet på grund af sin ringe størrelse, ikke havde nogen afskrækkende virkning.

Det var tydeligt, at Wolff i årene fra 1921-1925 havde bevæget sig et godt stykke i retning af den strategiske opfattelse, som Louis Nielsen stod for, da han var Generalstabschef. Wolff regnede nu med, at Vestmagterne kunne trænge ind i Østersøen; hjælp fra Folkeforbundet var tænkeligt. Tysklands svækkelse var mere permanent end først antaget. Tyngden i forsvaret burde ligge i Jylland. 20)

Locarnoaftalernes betydning; generalerne udtaler sig

I generalernes militærpolitiske vurdering fra december 1925 havde man kun i begrænset omfang taget hensyn til Tysklands begyndende til-

nærmelser til Vestmagterne. Tysklands mulige optagelse i Folkeforbundet var blevet omtalt, men kun overfladisk.

Efter ratifikationen af Locarnoaftalerne bad Krigsministeriet derfor generalkommandoen om en ny udtalelse. Svaret blev fremsendt sidst i februar 1926:

Der var næppe sket nogen reel ændring af forholdene. "Man må have større sikkerhed, end man har nu, for at Forbundet formår at virke efter sin bestemmelse og navnlig, at det formår at frembringe en fredelig bilæggelse af stridigheder, hvor medlemmernes, navnlig Stormagternes vitale interesser kolliderer, og hvor modsætningerne skærpes ved stærke nationale rørelser".

Generalerne kunne heller ikke frigøre sig fra den tanke, at dette store traktatsystem(Locarnoaftalerne) var opbygget, fordi der bestod en ikke ringe mistillid til værdien af tidligere indgåede aftaler. Når parterne fandt det nødvendigt at garantere opretholdelsen af de grænser, der allerede var fastsat i Versaillestraktaten, betød dette ikke, at Danmarks nye sydgrænse var blevet mere sikker, tværtimod.

Under en konflikt mellem Vestmagterne og Rusland kunne Tysklands stilling som forbundsmedlem muligvis få en vis indflydelse på Danmarks militærpolitiske stilling. "Den for os militærpolitisk set farligste magtgruppering under en sådan konflikt: Tyskland stående på Ruslands side, vil muligt få ringere udsigt for sig". Til gengæld betød Tysklands medlemsskab af FF., at Rusland blev yderligere isoleret; modsætningsforholdet mellem Rusland og England ville blive forøget. Hvis Rusland i fremtiden ville søge at genvinde sin tabte indflydelse i Europa, eventuelt gennem oprustning og krig, medførte dette store farer for Danmark. Man måtte holde sig for øje, at gennemsejlingsfarvandet til Østersøen havde fået større betydning end tidligere. Faren for Sjælland og omliggende øer og farvande ville blive større, efterhånden som Rusland kom til kræfter. "Ruslands udvikling er derfor en faktor af stor militærpolitisk betydning for os og kan muligt komme til at bevirke nødvendigheden af en væsentlig styrkelse af forsvaret af de danske øer, navnlig Sjælland, såvel til søs som til lands".

Generalkommandoen anså således fortsat faren for et overraskelsesangreb mod Sjælland som værende mindre end før verdenskrigen. Situationen kunne imidlertid hurtigt ændre sig til det værre. Hvis Østersømagterne søgte at genvinde indflydelse gennem oprustning, ville risikoen for krigshandlinger i Østersøområdet blive forøget. En styrkelse af Sjællands forsvar ville i så fald være påkrævet.

Det var næppe tilfældigt, når Generalkommandoens synspunkter angående Folkeforbundets formåen lå meget tæt på, hvad Udenrigsminister

P. Munck tidligere havde udtalt. Generalkommandoen søgte ganske enkelt at udnytte Udenrigsministerens udtalelser i sin egen argumentation for et stærkere forsvar. 21)

Generalstabens Krigsspil og Generalstabsøvelsen i 1926

I 1926 var arbejdet med en plan for Sjællands forsvar endnu ikke kommet igang, dog havde man udarbejdet nogle armékommandobefalinger til forlæggelse til kystforsvar efter formering af en sikringsstyrke med påfølgende mobilisering. De interne optegnelser over dette forbedrende arbejde er gået tabt. I september 1925 kunne den første bevægelse i retning af et kystforsvar iagttages. Nu, i midten af 1926, gik Generalkommandoen et skridt videre med disse Armékommandobefalinger til forlæggelse til kystforsvar. Men som det vil fremgå af nedenstående havde man endnu ikke helt opgivet tanken om en lang kamp inde på Sjælland.

Gennem oplæggene til Generalstabsøvelsen og Krigsspillet i 1926, kan man få et indblik i, hvorledes Generalstaben forestillede sig forsvaret forberedt og kampen ført. Krigsspillet omhandlede primært arbejdet med planlægningen før et angreb, mens Generalstabsøvelsen omhandlede et tænkt angreb på Sjælland.

Krigsspillet: Under urolige forhold i Europa i foråret 1928 havde Danmark mobiliseret hær og flåde. De sjællandske tropper var opstillet til kystforsvar og var fordelt som angivet på fig. 1. Flåden var dels i Smålandsfarvandet og dels ved København. Der var udlagt miner ved København, i Smålandsfarvandets vestlige del samt ud fra Grønsund.

Det skitserede opstillings grundlag var en "Fortrolig instruktion for Forsvaret af Sjællands Kyster."

Hæren var fordelt til en grundopstilling således:

- a) "at den hurtigt kan sammendrages mod et eventuelt fjendtligt angreb på hvilket som helst sted på kysten og
- b) således at der i ethvert afsnit findes en besætning, der er i stand til straks at imødegå et fjendtligt angreb, og - såfremt angrebet ikke kan afvises ved besætningens egne kræfter - at sikre den øvrige hær opmarch til det pågældende afsnit".

Når de enkelte afsnit ikke var truede, var afsnitsbesætningen underlagt Armékommandoen. Hvis afsnittet var truet, havde afsnitskommandoen rådighed over tropperne. Forsvaret af afsnittet skulle optages ved kysten.

Når angriberen var underlegen og tilstrækkelig isoleret, skulle han kastes i havet. Var fjenden overlegen, skulle kampen føres således, at eventuelle tilførelser af forstærkninger blev sikret.

Der var forberedt jernbanebevogtning og bevogtning af broer. Havnene i Køge, Faxe Ladeplads, Korsør og Kalundborg skulle spærres på ordre fra Armékommandoen eller ved et direkte angreb på havnen.

I forbindelse med forlægning til kystforsvar skulle følgende forstærkningsarbejder udføres:

- a) Anlæg for fodfolk langs selve kysten til imødegåelse på stranden af fjendtlig landgang;
- b) Anlæg nogle få kilometer eller mindre indenfor selve kysten, hvorfra angriberens udvikling, navnlig af artilleri, fra stranden kan hindres eller vanskeliggøres - og som, på grund af deres tilbagetrukne beliggenhed, er unddragne skibsartilleriets virksomme ild.
- c) Udbredning og supplering af vejnet og meddelelsesnet bag de under a og b anførte stillinger.
- d) Ødelæggelse af visse kunstkonstruktioner o.lign. (særlig instruktion) - og ikke andre. 22)

De under a og b omhandlende anlæg skal navnlig omfatte skyttehuller og flankeringsanlæg, fodfolksbesætninger samt hindringer. Udførelse af hulrum, forbindelsesgrave o.lign. kommer i 2. række".

Afsnittenes sikring skulle ordnes således, at der blev slidt så lidt som muligt på tropperne. Sikringstjenesten skulle i hovedsagen omfatte:

- "1) Udkig over søen (Oprettelse af udkigsstationer noget inde i land til supplering af flådens kystudkigsstationer), bevogtning af samtlige udkigsstationer,
- 2) Afpatroljering af kysten om natten og i usigtbart vejr,
- 3) Kantonnementssikring for de enkelte afdelinger,
- 4) Bevogtning af visse havne, kunstkonstruktioner o.lign. { Efter særlig instruktion
- 5) Bevogtning af jernbane".

Der ville blive opstillet tog for samtlige afdelinger, med fægtningstrain indenfor afsnittene. Opstillede troppetog skulle anvendes til overførelse af tropper fra et afsnit til et andet eller eventuelt indenfor de enkelte afsnit. 23)

Generalstabsøvelsen: Danmark havde i slutningen af april 1928 mobiliseret hær og flåde. 14 dage senere udbrød der krig mellem Vestmagter og Østmagter. Dagen efter den 09.05.1928 erklærede Østmagterne Danmark krig.

Flåden måtte, efter kampe, trække sig tilbage, og den 11.05.1928 blev Korsørafsnittet angrebet med betydelige kræfter. I løbet af dagen blev størstedelen af den sjællandske hærstyrke sammendraget mod dette angreb. Alligevel fik fjenden fodfæste på Stignæs og ved Korsør-

Halskov, derimod lykkedes det at standse fjendens videre fremtrængen. Ligeledes fik man forhindret et nyt landgangsforøg ved Espe.

Da mørket faldt på, havde fjenden ca. 1 division, mest fodfolk, på Stignæs og 2 regimenter fodfolk med let artilleri omkring Korsør-Halskov.

I løbet af dagen var situationen på søen blevet gunstigere. Vestmagtflådestyrker var kommet til stede og havde sammen med den danske flåde sikret farvandet nord for linien Århus-Samsø-Sejerø. Overførelse af 2. jyske division til Sjælland påbegyndes.

Dagen efter den 12.05.1926 meddelte Faxe-afsnittet om en ny fjendtlig landgang ved Faxe Ladeplads, Fedet og Rødvig. Armékommandoen besluttede at koncentrere sig om Faxe-afsnittet for at få den nye modstander afgørende slået, før han fik rigtigt fodfæste. Ved Korsør efterlod man de styrker, der skulle til for at holde de eksisterende stillinger. Men inden man fik omrokeret styrkerne, satte fjenden heftige angreb ind både ved Korsør og ved Faxe. De sjællandske styrker måtte trække sig tilbage. Samtidig begynder nye landsætninger i Mulsø bugt ved Mullerup Strand, og småstyrker blev sat i land ved Kobæk. (Se fig. 2)

I de følgende 3 dage måtte de sjællandske styrker trække sig tilbage, men den 15.05.1928 fik man standset fjendens fremrykning (se fig. 2). Størstedelen af de jyske tropper var blevet overført og kunne nu sættes ind. Armékommandoen gjorde klar til modangreb, først på Faxe-afsnittet, dernæst ved Korsør. Luftvåbnets rolle var i denne øvelse yderst begrænset. Flyene blev primært brugt til opklaringsopgaver. Landgangsstyrkerne blev på intet tidspunkt udsat for danske luftangreb. Fjenden foretog enkelte bombetogter over Sydsjælland, men uden virkning.

Det, man havde øvet i Generalstabsøvelsen, var et omfattende angreb hvor det, trods en total mobilisering, ikke lykkedes at kaste fjenden i havet med det samme. Den Sjællandske styrke trak sig langsomt mod nord, mens man ventede på de jyske styrker. Det var formentlig realistisk, når Generalstaben regnede med, at Nordsjælland og Kattegat var beskyttet af Vestmagternes flåder. Tyskland havde næppe i 1928 styrke til at kontrollere mere end Østersøen. Det kan måske undre, at luftvåbnet blev tillagt så ringe betydning. Men som egentlig angrebsvåben var flyvemaskinen endnu relativt dårligt udviklet. Bombelasten var af ringe størrelse og flyenes rækkevidde ret begrænset. Hærens flyvetropper var tænkt anvendt dels til luftopklaring dels til beskyttelse af større byer mod sporadiske terrorbombardementer. 24)

General Wolff går af - ny regering - Generalkommandoens strategiske studier

I oktober 1926 blev Wolff afløst af Generalløjtnant A.G. Nyholm, der siden 1918 havde været Københavns Kommandant.

Den 14. december 1926 gik den socialdemokratiske regering af. I stedet tiltrådte en ny venstre-regering. Tre dage senere svarede Generalkommandoen langt om længe på Krigsministeriets spørgsmål fra november 1924. Det lader sig ikke med sikkerhed afgøre, hvorfor det tog mere end 2 år at udarbejde dette svar. Indholdsmæssigt var der kun sket beskedne ændringer i forhold til den vurdering, man året før havde anvendt i sin argumentation mod "Vagtværnet", så noget kunne tyde på, at Generalkommandoen simpelthen havde "sylvet" sagen, indtil de politiske forhold havde ændret sig og blidere, og mere forsvarsvenlige vinde begyndte at blæse.

Man gentog, hvad man året før havde udtalt om den militærpolitiske situation, og konstaterede, at hvis København havde et passende søforsvar og Sjælland en passende hærstyrke, ville kun en kombineret tysk-russisk trussel være alvorlig.

"Det gælder da for os om at vinde tid, i hvert fald om at fastholde Sjælland, indtil hjælpen kommer".

Et angreb på Sjælland kunne komme mere eller mindre overraskende, men dets succes var betinget af, at angrebet havde stærkere styrker end dem, forsvaret kunne stille. Et overraskelsesangreb kunne næppe føres med større styrker, end at den sjællandske division kunne klare forsvarsopgaven. Et storstilet angreb ville kræve lang forberedelsestid og omfattende skibs- og troppesamlinger. Chansen for i god tid at opdage disse forberedelser var derfor store.

Kom angrebet, havde man til rådighed: 18-22 Bataljoner, 3 eskadroner, 2 cyklistkompagnier, 5 lette- og 5 tunge artilleriafdelinger, en del ældre skyts.

"Denne styrke ville muligvis kunne forstærkes ved tilførsel fra Jylland-Fyn. Er Sjælland alvorlig truet, ligger tyngdepunktet i hele landets forsvar her. ..." (min udh.)

Man fandt, "at den væsentligste chance, forsvaret af Sjælland har, ligger ved kysten". Der var ingen andre muligheder for defensive stillinger på Sjælland, der passede til den sjællandske hærstyrke. Det var udmærket med reduktstillinger i Odsherred, på Halsnæs eller lignende steder, med de var uden reel værdi for Sjællands forsvar som helhed.

Generalkommandoen ønskede, at forsvaret mod en landgang på Sjælland skulle føres i nært samarbejde mellem hær og flåde. Dog havde man

ingen tillid til, at flåden kunne magte opgaven, idet man antog, at angriberen ville være overlegen til søs. "På et afgørende punkt - København - må flåden i forbindelse med det faste søforsvar og enkelte depotbataljoner imidlertid være i stand til at garantere forsvaret". Det var nytteløst at planlægge et kystforsvar, hvis fjenden blot kunne anvende Københavns havn som landgangssted.

"Den naturlige basis for forsvaret af Sjælland er stadig København, der i virkeligheden er det eneste sted på øen, som med rette vil kunne betegnes som sådan". Men "under ingen omstændigheder går det an, at hæren i samme grad som før fæstningens nedlæggelse er afhængige af København". Det måtte være betydelige reserver af enhver art uden for byen.

Om betingelserne for et kystforsvar udtalte Generalkommandoen endvidere, at de nu var gunstigere end før krigen. Østersømagternes styrke var svækkede og kunne næppe stable en større ekspedition på benene. Desuden var landingsmulighederne blevet begrænset til Sydsjælland, nordpå var vi beskyttede af de store Vestmagt flåder. Nye våbenarter var også til defensivens fordel.

"Direktivet for Sjællands forsvar bør derfor gå ud på, at den sjællandske hærstyrke skal møde fjenden ved kysten og sætte sin fulde styrke ind på at afslå landgangen". Skulle fjenden, trods kystforsvaret, alligevel få fast fod i land under sådanne betingelser, at der ikke var mulighed for straks at kaste ham tilbage, var det hærens opgave at hindre yderligere fremrykning.

Man skulle så vidt muligt hindre, at København faldt i fjendens hænder, men betingelserne for et direkte forsvar af hovedstaden var meget ugunstige. Kunne hærstyrken på Sjælland vente forstærkning, vilde denne blive tilført over Kattegat. Man måtte derfor operere således, at der i Nordsjælland var sikre modtagelseshavne.

Luftforsvaret burde forberedes og styrkes. I løbet af nogle år regnede Generalkommandoen med, at antallet af fly ville nå op på 40-50 stk., hvoraf de fleste ville være rekognosceringsmaskiner. Dette antal var imidlertid ikke mere, end man skulle bruge alene på Sjælland eller i Jylland. Man opfordrede derfor til en kraftig forøgelse af flyverkorpsset.

Hvis det øvrige forsvar af Sjælland skulle fungere, måtte København sikres mod flyverangreb. Til støtte for artilleriforsvaret af byen var det overordentlig ønskeligt med et passende antal jagere. Uden et jagerforsvar ville et bombeangreb mod København være et for fjenden ret ufarligt foretagende. Hvis jagerforsvaret var blot af rimeligt omfang,

ville et angreb kræve store fjendtlige kampmidler, noget sådant rådede den for Danmark mest åbenlyse fjende, Tyskland, ikke over.

Foruden flyvere ville det være nødvendigt at skabe et luftforsvarsartilleri af væsentlig større omfang end det eksisterende, dels til felthæren, dels til forsvaret af København. Det artilleri, man rådede over, var ikke omfattende nok og delvis forældet. Der manglede moderne ildleder- og målestationer samt lytteapparater. Kanonerne og lyskasterne havde for ringe rækkevidde. Disse mangler måtte hurtigst muligt afhjælpes.

I overensstemmelse med ovennævnte synspunkter var de forhold, på hvilke opmærksomheden i fredstid navnlig skulle rettes:

- "1) Forberedelse af alle forhold kystforsvaret vedrørende og da særlig udarbejdelsen af planer for
 - den første fordeling af kræfterne til kystforsvar
 - opstilling af transportmidler til troppeforskydninger
 - forstærkningsarbejder (tilvejebringelse af materialer) i de forskellige kyststafsnit.
- 2) Forberedelse af hærens forsynings-tjeneste, særlig undersøgelse af
 - hvilke og hvor omfangsrige beholdninger m.v., der kan og bør oplægges i Nordvestsjælland (Odsherred) og i Nordøstsjælland, eventuelt svømmende på Isefjorden
 - hvilke transportmidler, man kan påregne til forskydning af disse forsyninger m.m., hvor stor en del af forsyningerne man herefter bør gøre mobile, og hvilke forberedelser der skal træffes til eventuelle forskydninger af resten af de pågældende forsyninger og af visse dele af beholdningerne i København.
- 3) Undersøgelse af, hvilke foranstaltninger (forstærkningsarbejder o.lign.) der bør træffes med en tilbagegang mod Nordøstsjælland såvel som mod Nordvestsjælland for øje, og hvilke materielle hjælpemidler, der kan rådes over til udførelsen af sådanne arbejder.
- 4) Studium af de foranstaltninger og forberedelser, der i øvrigt kan træffes for at sikre hærstyrken den fornødne operationsfrihed, såfremt fjenden måtte være kommet i land på Sjælland.
- 5) Udarbejdelse af planer for overførelse af forstærkninger fra Jylland til Sjælland".

Redegørelsen indebar, at Generalkommandoen nu havde taget det sidste skridt i retning af et kystforsvar. Man erkendte, at et angreb

på Sjælland måtte bekæmpes ved kysten - der var ikke andre muligheder for defensive stillinger på Sjælland.

Endvidere er det værd at bemærke, at Sjællands forsvar fortsat - som før verdenskrigen - blev betragtet som vigtigere end Jyllands forsvar. Under arbejdet med 1922-ordningen havde Generalkommandoerne ganske vist tilsluttet sig en skæv fordeling af styrkerne til fordel for Jylland. Dette havde imidlertid intet med prioriteringen af opgaverne at gøre, men afspejlede blot det synspunkt, Generalkommandoen og Generalstaben havde fremført i december 1925 og februar 1926, nemlig at faren for overrumplingsforsøg mod Sjælland var blevet mindre end før verdenskrigen. Som situationen var i Tyskland og Rusland ville forberedelser til et større angreb på Sjælland blive opdaget i god tid, hvorfor der ville blive mulighed for at forstærke Sjællands forsvar med de jyske styrker. Mindre angreb kunne forberedes i hemmelighed, men sådanne angreb ville Sjællandske Division selv være i stand til at afvise. Det var for øvrigt første gang efter verdenskrigens afslutning, at man forberedte overførelse af jyske styrker til Sjælland. Dette havde næppe udenrigspolitiske årsager, men afspejlede blot Generalkommandoens ønske om at forberede sig til den værst tænkelige situation, nemlig et kombineret tysk-russisk angreb. Arbejdet med en egentlig plan for øens forsvar kom igang kort tid efter. 25)

Plan for bevogtningstjenestens ordning - Landstormens anvendelse ved mobilisering.

På baggrund af Generalkommandoens direktiver fra 1924, udarbejdede Sjællandske Division et forslag til "Den første anvendelse af landstormen på Sjælland". Dette forslag - der desværre siden er gået tabt - blev fremsendt til Generalkommandoen først i februar måned 1926. 26)

I marts 1927 meddelte man, at divisionens forslag var godkendt og "at de af divisionen udarbejdede planer ikke skal betragtes alene som plan for landstormens første anvendelse ved mobilisering, men som et almindeligt grundlag for ordning af bevogtningen i påkommende fald af kommunikationsmidler og andre vigtige objekter".

Generalkommandoen havde desuden ladet Generalstaben samle divisionsforslaget i en oversigt, hvoraf hele bevogtningstjenestens struktur fremgår; detaljerne skulle divisionen selv udarbejde.

Som grundlag for en opdeling af Sjælland i bevogtningsafsnit benyttede man den samme områdeinddeling, som i følge ministeriets skrivelse fra maj 1923 skulle danne grundlaget for mobiliseringen. De fem områder blev derefter opdelt i afsnit, inden for hvilke enkelte objekter var udpeget til bevogtning, primært stationer og broer. De objekter, der

var af særlig betydning fx. Korsør Havn, broerne ved Storstrømmen m.fl., skulle fortsat bevogtes som angivet i Generalkommandoens skrivelse fra oktober 1923, d.v.s. med linie- eller reservetropper (se fig. 3).

Samtlige bevogtningsstyrker forblev under divisionen, men direkte underlagt garnisonskommandanterne. Øst- og Vestsjællandske landstormskommandoer skulle først overtage kommandoen over bevogtningsstyrkerne, når mobiliseringen begyndte.

Først 2 år efter Generalkommandoens godkendelse af divisionens forslag var en detaljeret plan færdig. Denne blev udsendt i form af en rundskrivelse til de sjællandske afdelinger i maj 1929 under betegnelsen "oversigt over bevogtningstjenestens ordning på Sjælland ved mobilisering og under indre uroligheder". 27)

København var ikke omfattet af bevogtningsplanen udarbejdet af Sjællandske Division. Byen var underlagt Kommandanten i København, og denne blev af Chefen for Generalkommandoen i marts 1927 pålagt at udarbejde en bevogtningsplan for København.

Grænselinien mellem byen og det øvrige Sjælland var linien Kalveboderne - Vestencienten (den gamle befæstningslinie) - Utterslev Mose - Gentofte Sø - Jægersborg Dyrehave - den gamle Oversvømmelseslinie (fra Ermelunden til Øresund) - Øresund.

Planen skulle "hovedsageligt tage sigte på en opgørelse af, hvilke objekter der navnlig kan blive tale om at bevogte, og hvor store styrker der som maksimum og minimum udkræves til hvert enkelt objekt, ..".

Bevogtningstjenesten skulle primært omfatte jernbane, telegraf, telefon, radio, havnen, militære depoter, gas-, vand- og elektricitetsværker m.m. Derimod skulle sikring mod luftangreb og angreb fra søsiden ikke medtages; disse punkter ville blive gjort til genstand for en særlig behandling. 28)

Kommandantens forslag forelå 14 dage senere, men er imidlertid siden gået tabt. I april 1927 blev forslaget godkendt af Generalkommandoen. Samtidig fastsatte man reglerne for iværksættelsen af bevogtningstjenesten i København. Ved mobilisering kunne Kommandanten uden særlig ordre oprette den bevogtning, han skønnede nødvendig. I selve mobiliseringsdagene skulle følgende anlæg under alle omstændigheder bevogtes: Hoved- og Godsbanegården, Boulevardbanens stationer (fra Hovedbanen til Østerport), Hellerup station, Telefonhuset, Langebro og Knippelsbro, benzin og petroleumslagerne samt Ny Tøjhus. 29)

Arbejdet med en plan for Sjællands forsvar påbegyndes

I marts måned 1927 meddelte Generalstaben Chefen for Forplejnings-

corpset, at man "efter at have bragt sine undersøgelser angående Jyllands forsvar til en foreløbig afslutning, ville være i stand til at tage spørgsmålet vedrørende Sjællands forsvar op til fornyet overvejelse". 30)

Først nu gik Generalstabens for alvor igang med udarbejdelsen af en plan for Sjællands forsvar. Sidst på året havde man i stabens operationssektion udarbejdet et første udkast. Dette er ikke bevaret. 31).

Direktiv for Sjællands forsvar

På baggrund af Generalkommandoens studium fra 1926 udsendte Krigsministeriet i maj 1928 et direktiv dels for Jylland-Fyns forsvar, dels for Sjællands forsvar.

Direktivet for Jylland-Fyn var en gentagelse af et direktiv fra 1923. For Sjællands vedkommende fulgte ministeriet Generalkommandoens forslag, og man fastsatte følgende direktiver: "Den sjællandske hærstyrke skal møde fjenden ved kysten og sætte sin fulde kraft ind på at afslå landgangen".

Herudover anmodede man om forslag til direktiver med hensyn til "sikring af mobiliseringen, forebyggelse af neutralitetskrænkelser, kommunikationsmidlers bevarelse eller afbrydelse, udførelse af forstærkningsarbejder og spæringer, handlefrihed, når forbindelsen mellem landsdelene er opretholdt eller afbrudt". 32)

Det fremgår tydeligt, at ministeriet ikke havde nogen viden om de forarbejder, der de seneste år var blevet udført. Fx. var planerne for sikring af mobiliseringen og sikringen af kommunikationsmidler færdige for Københavns vedkommende. De tilsvarende planer for Sjælland var delvis færdige. Generalkommandoen havde godkendt de hovedlinier, som Sjællandske Division havde optrukket, detaljerne var under udarbejdelse ved divisionen.

Generalkommandoen havde stort set planlagt forsvaret uden om de politiske instanser. Politikerne havde ikke vist særlig stor interesse for landets forsvar, og de militære ledere havde ikke gjort noget som helst for at øge interessen. Man var helst fri for politiske direktiver, der kunne vanskeliggøre planlægningen og hindre den "rigtige" anvendelse af hæren.

Hærens beredskabsopstilling - Et udkast til en hovedplan for Sjællands forsvar udarbejdes.

I juni 1928 orienterede Generalkommandoen Generalinspektørerne for Rytteriet, Artilleriet og Ingeniørtropperne om forsvarsforberedelserne. Disse fik til gennemlæsning tilsendt Generalkommandoens studie fra 1926, Krigsministeriets 1928-direktiv, en "oversigt over troppefordeling og - inddeling på Sjælland under første fordeling til kystfor-

forsvar" samt en "skitse over den beredskabsopstilling, hvori hæren tænkes sammendraget under visse forudsætninger".

Forudsætningerne var en "tysk-engelsk konflikt. Krig mellem Danmark og Tyskland, truende tyske troppekonzentrationer i Holsten og Østersøhavnene. Sidstnævnte steder betydeligt transportmateriel. Den tyske flåde er herre i Østersøen og ikke umiddelbart truet fra engelsk side. Dog tør der regnes med, at den tyske flåde ikke tør indlade sig på større operationer i Kattegat eller landgangsforetagender mod Fyns eller Sjællands nordlige dele".

Det blev forudsat, at den danske hær var mobiliseret. I sin skrivelse nævnte Generalkommandoen endvidere, at ministeriet ikke ville ændre på mobiliseringsordningen. Ordningen indebar som bekendt indkaldelse af meget store styrker, men meget få af disse var feltbrugelige. Generalkommandoen ville imidlertid søge at få det bedste ud af de indkaldte styrker. Den viste beredskabsopstilling forudsatte, at alle de enheder, som var anført i ministeriets mobiliseringsordning, virkelig kunne opstilles. (Se fig. 4.).

Som supplement til skitsen udtalte Generalkommandoen, at man til støtte for marinen ville opstille armeringsbatterier på Falster og Møn samt syd for Korsør.

Fordelingen af tropper på Sjælland svarede til den grundopstilling, Overgeneralen ville søge gennemført, hvis den strategiske situation på søen var som beskrevet. Denne grundopstilling blev således grundlaget for det videre arbejde med en plan for Sjællands forsvar. Generalstaben skulle sammen med Generalinspektørerne udfærdige en fuldstændig plan. 33)

Sidst i august 1928 udsendte Generalstaben et udkast til en hovedplan for Sjællands forsvar til samtlige Generalinspektører og Chefer for de forskellige korps; Dyrlægekorpsset, Lægekorpsset m.fl. Disse blev anmodet om at fremsætte kommentarer til dette udkast til en hovedplan. Planen findes ikke længere, men grundlaget var ovennævnte grundopstilling til kystforsvar. Hertil var der udarbejdet planer for de enkelte korps' funktioner i tilfælde af angreb. 34)

Havnespærringer

I begyndelsen af maj 1928 anmodede Krigsministeriet Chefen for Generalkommandoen om at indberette, "hvilke havne og fjorde der ved mobilisering og under krigsforhold påtænkes spærret på Øerne." Endvidere ønskede man en redegørelse for, hvilke forberedelser der var truffet i så henseende, og hvilke civile og maritime myndigheder der var forhandlet med. 35)

Sidst på måneden svarede Generalkommandoen. Havne der skulle forberedes til spærring, se fig. 5. Efter forhandlinger med Marinestaben og Søtransportvæsenet var de forberedende arbejder sat igang. Således var instrukser for spærringernes udførelse under udarbejdelse. Forberedelserne til selve spærringerne m.m. skulle overdrages til de stedlige havnefogeder (-mestre) i samarbejde med de stedlige lodserier. 36

I efteråret 1928 opstod der uenighed om, hvem der skulle give ordre om iværksættelse af spærringerne. I midten af september måned henvendte Marineministeriet sig til Krigsministeriet om spørgsmålet. Marineministeriet ønskede, at regeringen i hvert enkelt tilfælde skulle give sin tilladelse til havnespærring.

Man frygtede åbenbart, at hæren i tilfælde af krig blot ville sætte spærringerne i værk uden at rådføre sig med flåden. Forelagt Marineministeriets skrivelse udtalte Chefen for Generalkommandoen sig i slutningen af måneden.

Han ønskede landet opdelt i to:

- 1) Jylland-Fyn; her skulle Armékommandoen eller jysk-fynske kommando på egen hånd kunne iværksætte havnespærringerne. I en krigssituation kunne forbindelsen fra Jylland til regeringen ikke påregnes opretholdt.
- 2) Sjælland og øvrige øer; her stillede sagen sig anderledes. "Det vil her være meget lettere at få sikker forbindelse med regeringen, og jeg vil derfor foreslå, at spærringer på Sjælland kun etableres med regeringens bemyndigelse, så meget mere som de herværende fjorde og havne må anses for at have væsentlig større betydning for Marinen end de jysk-fynske, hvorfor der også kan være al mulig grund til her at give Flådekommandoen lejlighed til gennem regeringen at gøre sin anskuelse gældende i hvert enkelt spærringsspørgsmål."

Der kom ikke umiddelbart nogen løsning på problemet. Havnespærringsstriden mellem hæren og flåden drejede sig således primært om retten til iværksættelse af spærringerne i Jylland. Denne strid blokerede imidlertid for udarbejdelsen af et regelsæt for de sjællandske spærringer. 37)

Luftvåbnets betydning - Københavns luftforsvar

I december 1928 fremsendte Generalstaben til Krigsministeriet "Udtalelser i anledning af den svenske Major K.A. Bratts og den svenske Kaptajn J.C. Brunskrigs offentliggørelse om luftvåbnets påståede afgørende betydning under en fremtidskrig". Udtalelsen fremkom efter ønske fra ministeriet, hvor man givetvis var blevet foruroliget over

de to svenske officerers synspunkter. Hovedsynspunktet var, at der i en fremtidskrig ville blive udført voldsomme terrorbombardementer mod civilbefolkningen i storbyerne for herigennem at frembringe en hurtig afgørelse. Svenskerne mente endvidere, at luftvåbnet i fremtiden ville blive hovedvåbnet, hæren og flåden ville få mindre betydning.

I Generalstaben fandt man det overvejende sandsynligt, at luftvåbnet ville blive anvendt til bombetogter mod byerne. Men disse angreb ville ikke blive af det omfang, som de svenske officerer forestillede sig. Mod en by som København skulle der anvendes ca. 1000 maskiner for at opnå en "temmelig grundig ødelæggelse". Generalstaben fandt det lidet sandsynligt, at en krigsførende nation kunne afse 1000 maskiner til et sådant angreb. Endvidere ville risikoen ved angreb være enorm. Mange maskiner ville slet ikke nå frem til målet; de ville blive skudt ned dels af forsvarets jagere dels af antiluftskyts. Generalstaben anførte, at tabet af maskiner under et fingeret angreb på London i 1927 havde været ca. 40%. Intet land havde så mange fly til rådighed, at det kunne tåle tab af den størrelse.

Et omfattende luftangreb på København var på nuværende tidspunkt (1928) utænkeligt. Tyskland havde intet luftvåben, og selvom landet i tilfælde af krig ombyggede de civile trafikfly til bombemaskiner kunne man af den vej kun skaffe 250 maskiner. For disse maskiner ville der være langt vigtigere opgaver end at bombardere København. Rusland havde mange militære fly (ca. 1400), men de fleste var jagere. Endvidere var afstanden fra Rusland til Danmark så stor, at russernes bombemaskiner næppe havde den fornødne aktionsradius.

Generalstaben fandt det sandsynligt, at der i en fremtidskrig ville forekomme bombardementer mod områder bag de egentlige kamplinier. Større byer, industriområder og vigtige kommunikationscenterer kunne blive genstand for flyangreb. "Den følelse af af være i sikkerhed over for krigens direkte påvirkninger, som befolkningen i egne uden for den egentlige krigsskueplads kunne have i tidligere krige, er forsvundet efter luftvåbnets indførelse. I den forstand er større dele af landet blevet krigsskueplads,". Befolkningen som helhed burde derfor i god tid informeres, gøres fortrolige med og efter bedste evne beskyttes mod virkningen af sådanne angreb.

Man sluttede redegørelsen med at opfordre til nedsættelse af en kommission, der skulle "klarlægge alle foranstaltninger til beskyttelse af befolkningen i tilfælde af luftangreb, ...". Kommissionen skulle arbejde i tilslutning til de militære myndigheder. Disse ville forberede et aktivt luftforsvar, d.v.s. opstilling af luftværnskanoner og opbygning af jagerafdelinger. 38)

Ny regering - Krigsministeriet orienteredes om planlægningen

I april 1929 havde landet fået en ny regering bestående af radikale og socialdemokrater. Året efter, i juni måned, orienterede Generalkommandoen Krigsministeriet om forsvarsforberedelserne. Samtidig imødekom man ministeriets ønske fra maj 1928 om forslag til mere omfattende direktiver.

Overgeneralen havde sat Generalstaben igang med at udarbejde en "Plan for Sjællands forsvar" i overensstemmelse med de synspunkter, som var fremkommet i de strategiske studier fra 1926. I tilslutning hertil arbejdede man på en "Plan for sundhedstjenestens ordning". Arbejdet med øvrige nødvendige planer, for f.eks. transport, ville snarest blive påbegyndt.

Forberedelserne til jernbaneødelæggelser var ministeriet orienteret om gennem den årlige indberetning. På Sjælland var det Armékommandoen der traf bestemmelser med hensyn til ødelæggelsernes iværksættelse.

Planer for forberedelse af spærringer af sjællandske havne og fjorde var udarbejdet ved Generalstaben. Instrukserne var klar til udsendelse, når en godkendelse fra ministeriet forelå.

Samtlige direktiver tog sigte på forberedelse af "en kamp med front mod syd som den for landet farligste eventualitet".

Det var imidlertid også nødvendigt at udforme forholdsordre "med hensyn til de dispositioner, der bør træffes ved sikringsstyrkernes formering og ved mobilisering under forhold, hvor krigstilstand ikke er indtrådt, og hvor en ensidigt mod syd rettet optræden bør undgås, ...".

"Som almindelig regel bør gælde, at enhver handling, der kan virke udfordrende eller som har et mod en af de krigsførende parter ensidigt rettet præg, skal søges undgået.

Under iagttagelse af dette hensyn som retningslinie skal der på den anden side, hvor krænkelser af vor højhedsret, vor neutralitet, forsætlige eller tilfældige, finder sted, ufortøvet og med fasthed gribes ind, idet alle midler - om fornødent våbenmagt - bringes til anvendelse for at skaffe højhedsretten, neutraliteten, overholdt og respekteret.

Almindelige foranstaltninger, der tilsigter en forebyggelse af sådanne krænkelser, skal - indtil anden ordre foreligger - have en så lidt omfattende karakter som muligt dog med passende bevogtning på steder, der må anses for særlig udsatte, eller som har væsentlig betydning for den indenrigspolitiske færdsel.

Til førere for sådanne styrker vælges dertil egnede befalingsmænd, der instrueres nøje om deres forhold og om den store betydning, deres rette optræden har. Det skal stå dem klart, at enhver udfordrende optræden skal undgås, og at der ikke bør skrives til væbnet handling, før forholdene er nøje konstaterede, og - hvis sådant er foreneligt med den rettidige og ubetingede afværgelse af krænkelsen af vor højhedsret, vor neutralitet - den højstbefalendes afgørelse modtaget. Findes fartøjer af vor flåde i nærheden, skal der altid søges samarbejde med disse.

Enhver fra de pågældende styrker udsendt vagt eller post skal have klar og utvetydig ordre om, under hvilke forhold den skal skyde, og hvornår den skal indskrænke sig til melding; som almindelig rettesnor skal herved gælde, at der skydes mod sådanne styrker, der skønnes at rumme en fare for posten (vagten) selv, den styrke, den er udsendt fra, eller det objekt, for hvis bevogtning den har ansvaret samt mod fremmede flyvere, der flyver over dansk landterritorium, medmindre de er i åbenbar havareret tilstand. I alle andre tilfælde indskrænker vagten eller posten sig til at melde det passerede".

Ved sikringsstyrkens formering og mobilisering skulle afdelingerne forblive i garnisonsbyerne indtil anden ordre forelå. Man understregede at sikringen af mobiliseringen kun lod sig gøre ved en rettidig iværksættelse af selve mobiliseringen eller i det mindste en rettidig formering af sikringsstyrken. På Sjælland skulle sikringsstyrken bestå af: Fodfolk og lette linieartilleriafdelinger af de sjællandske garnisoner uden for København, suppleret med Gardehusarregimentet og nogle telegraformationer, Søbefæstningen, landstormsstyrker til bevogtning, 200 mand pr. fodfolksregiment. 39)

Ændringer i plan for bevogtningstjenesten - Hærens størrelse ved mobilisering

I januar 1930 anmodede Sjællandske Division Generalkommandoen om tilladelse til at foretage ændringer i planen for bevogtningstjenesten. Man ønskede Korsør, Vordingborg, Køge og Mosedale lagt ind under den almindelige område-bevogtning. Til disse byer skulle der ellers (ifølge Generalkommandoes skrivelse fra oktober 1923) udsendes særlige afdelinger direkte fra divisionen i tilfælde af mobilisering eller sikringsindkaldelser.

Et par måneder senere fik Sjællandske Division tilladelse til at foretage ændringen. Bevogtningen skulle ske med linie-(reserve-) eller feltdepotenheder. Landstormen måtte altså ikke bruges her.

Denne ændring blev foretaget for at bringe hele bevogtningen ind

under samme myndighed. I tilfælde af mobilisering var bevogtningen jo overladt til Landstormskommandoerne. 40)

Samtidig meddelte Generalkommandoen både Sjællandske Division og kystartilleriet, at divisionen ikke længere skulle afgive mandskab til sikkerhedsbesætningerne i kystværkerne (kystartilleriet), hverken ved København eller andre steder på Sjælland. I planen for bevogtningstjenesten på Sjælland var der ellers regnet med fodfolksstyrker til bevogtningen af Masnedøfortet, Borgstedbatteriet og Mosedebatteri. Endvidere havde man i marts 1928 meddelt kystartilleriet, at der "til bevogtning af kysten med de daværende kystværker kan påregnes nedenstående fodfolksbesætninger:

Amager	: 1 bataljon
Saltholm	: 1 kompagni
Kysten nord for København	: 1 bataljon
Mosedebatteriet	: 1 kompagni". 41)

Nu fik kystartilleriet besked om, at disse styrker for fremtiden kun skulle anvendes "til bevogtning af kysten". Sikkerhedsbesætningen på selve værkerne skulle kystartilleriet selv sørge for. 42)

Denne ændring må tilskrives mandskabsmangel. Det store antal soldater, der havde været til rådighed i årene efter 1922 - soldater uddannet efter 1909-ordningen - var efterhånden udgået at mobiliseringsstyrken. Disse soldater var kun delvis blevet erstattet af andre, idet der med 1922-irdning var blevet skåret kraftigt ned på antallet af årlige indkaldelser til uddannelse. Store årgangen blev således afløst af små årgange. Med udgangspunkt i disse ændringer udarbejdede Sjællandske Division en ny "Plan for bevogtningstjenesten på Sjælland ved mobilisering m.m.". 43)

I oktober 1930 fastlagde Krigsministeriet fodfolkets endelige organisation. I hovedtrækkene gik de nye bestemmelser ud på, at hver linie og reservebataljon blev organiseret på 3 rekylgeværkompagnier og 1 maskingeværkompagni. Kompagniet, der stod umiddelbart under regimentet, skulle udrustes som skytskompagni med blandt andet lette minekastere. 44) Samtidig ændrede ministeriet fodfolkets opstillingspligt til det niveau, Generalkommandoen siden 1922 havde anset for passende: 1 feltdepotbataljon og 1-2 landstormsbataljoner ved hvert fodfolksregiment. 45)

Generalstabsøvelsen 1930

Grundlaget for denne øvelse var: Under urolige politiske forhold i Europa havde Danmark mobiliseret sin hær og flåde. Alle de årgange, der kunne udrustes, var efterhånden indkaldt. Den 25.04.1930 blev der be-

falet samling til grænsen af de jyske kræfter og opstilling til kystforsvar af den sjællandske hærstyrke. Om aftenen den 26.04 havde flåden en del af sin styrke i Smålandsfarvandet, nogle få skibe i Lille Bælt og resten ved København. Der var minespærringer ud for Grønsund og på Madses Klint (sydkysten af Møn), ved Stubbehage (østsiden af Falster) samt ved Agersø.

Den 28.04 kl. 1 tydede alt på et forestående tysk angreb: I de nordtyske havne var en landgangsekspedition klar til afgang. Senere på natten blev forskellige danske kystudkig i Smålandsfarvandet overfaldet af tyskerne. Samme nat udlagde tyskerne minespærringer i Smålandsfarvandet. Kampe på søen havde ført til tab af danske flådekræfter. I løbet af den 28.04 var der en del fjendtlig luftaktivitet over Sjælland men ingen bombardementer. På søen var situationen denne: "Fjendens flåde behersker farvandet ud for Sjælland, de sydlige øer syd for Fyn og har styrker fremme i Samsø Bælt".

Samme aften kl. 20 følte Armékommandoen sig sikker på, at et tysk landgangsangreb på de danske øer (Sjælland eller Fyn) var umiddelbart forestående, men man vidste ikke bestemt, hvor det ville blive sat ind. Syd for grænsen var situationen usikker, muligvis forestod også her et angreb. Det var derfor udelukket at overføre styrker til Sjælland, da det ville svække det jyske forsvar. Desuden gjorde situationen på søen en sådan overførelse næsten umulig.

Om mulighederne for fremmed hjælp på søen hed det: "Den almindelige, udenrigspolitiske situation gør ikke fremmed flådehjælp til os sandsynlig i den nærmeste fremtid. Fjendens herredømme på søen må karakteriseres som ubestridt, selv om den danske flåde kun har lidt mindre tab".

I luften regnede Armékommandoen med en væsentlig tysk overlegenhed.

Under øvelsens tyske parti havde man optrukket: "Hovedlinierne i fjendens indledende operationer.

Den tyske operation mod indgangen til Østersøen agtes udført som:

- en kraftig demonstration frem over den tysk-danske grænse for at binde de i Jylland stående danske kræfter,
- en svagere demonstration mod sydvestfyn med tilsvarende formål over for den danske styrke på Fyn,
- et hovedangreb på Sjællands Store Bælts kyst med besættelse af denne Ø som mål".

Hovedangrebet skulle udføres mod Musholm Bugt og Reersø, hvor landgangsbetingelserne var tilfredsstillende. Dette angreb skulle udføres af 2 divisioner à 9 bataljoner, 1 eskadron + 3 cykelkompagnier, 9 lette og 3 tunge batterier, 1 pionerbataljon m.m.

Den vedlagte "Fortrolige instruktion for forsvaret af Sjællands kyst"

var stort set identisk med den tilsvarende fra Krigsspillet 1926, dog havde man nu specificeret, hvilken del af den sjællandske kyst der var særligt truet; den sydlige del af Øresundskysten samt Store Bælts kysten.

En skitse, der viste troppeopstillingen, er gået tabt, men ud fra de øvrige oplysninger om f.eks. angrebets karakter synes det givet, at opstillingen var meget lig den, der blev anvendt ved krigsspillet 1926 (se fig. 1).

I forhold til øvelserne i 1926 var der to markante ændringer. Man regnede ikke længere med omgående flådehjælp fra Vestmagterne. Hjælpen kunne komme senere, men det blev ikke længere forventet. Denne ændring skal ses i sammenhæng med Tysklands beslutning om at bygge lommeskibe. Med søsætningen af disse skibe (1931-33) ville den tyske flåde blive væsentligt styrket. De tyske luftstyrker blev nu regnet for meget overlegne; i 1926 havde man beskrevet dem som værende på samme niveau som de danske. Mulighederne for at forsvare Sjælland var således blevet mindre gunstige. 46)

Ny hærledelse

Med udgangen af juli 1930 blev Birke pensioneret. Han blev - som Chef for Generalstabten - afløst af Generalmajor Johan Christian Lund. Denne havde de sidste fem måneder været Chef for Taktisk Afdeling. Lund døde imidlertid i april 1931. Ny Generalstabschef blev William Wain Prior. Prior havde også været Chef for Taktisk Afdeling. Pr. 01.08.1931 fik hæren ny Kommanderende General: Nyholm gik af og blev afløst af Generalløjtnant Erik With. With havde siden marts 1930 været Chef for Sjællandske Division.

Hærlovsarbejder 1927-32

Under indtryk af de økonomiske problemer havde Venstre-regeringen i 1927 fremlagt et forslag til en ny og billigere hærordning. Forslaget indebar en hær på to divisioner: En på Sjælland og en i Jylland/Fyn. Hver division skulle have fire fodfolksregimenter (å fire fodfolksbataljoner), en bereden bataljon (rytteriet skulle nedlægges), en cyklistbataljon, tre feltartilleriregimenter og fire pionerkompagnier. Den Kommanderende General og Generalstabschefen fremlagde et modfor-slag, der i realiteten var en modernisering af 1922-ordningen. Hærens størrelse og fordeling på landsdelene skulle opretholdes.

Ligesom hæren ønskede De Konservative at udfylde 1922-ordningens rammer, hvilket ville medføre et større budget. Modsat ønskede Venstre rammerne reduceret, således at budgettet kunne holdes nede. I 1929 faldt regeringen på forsvarsspørgsmålet, og efter et valg dannedes den før omtalte socialdemokratiske/radikale regering. 47)

På trods af valgnederlaget indtog Venstre fortsat en nøgleposition i forsvarsforhandlingerne, idet Venstre fortsat - sammen med De Konservative - havde flertallet i Landstinget. Straks efter valget blev der da også optaget forhandlinger mellem regeringen og Venstre. Disse forhandlinger brød imidlertid sammen, men i forbindelse med Landstingets behandling af regeringens afrustningsforslag tog Venstre et nyt initiativ. Fra Landstingets udvalg angående forsvarslovene modtog Generalkommandoen i november 1931 et direktiv. Dette indeholdt en økonomisk ramme på 21,5 mill. kr., og det fastslog desuden

- at man ikke skulle opstille flere enheder, end man reelt havde kadrer til (modsat 1922-ordningen) og
- at "de opstillede styrker skal fordeles på landsdelene øst og vest for Store Bælt således, at forswarets hovedvægt ikke ensidigt lægges på en af disse landsdele".

På et møde, der skulle afklare tvivlsspørgsmålet, fik With dog det indtryk, at han var frit stillet med hensyn til den tekniske opbygning af udkastet til hærordning. 48)

På grundlag af direktivet udarbejdede Generalkommandoen og Generalstaben et forslag, der blev fremsendt til Krigsministeriet i begyndelsen af december 1931. Forslaget var opbygget på en vurdering af forsvarets formål: "Det må være regeringens hovedbestræbelse at holde Danmark uden for en krigerisk konflikt og med dette formål for øje at bevare en neutral holdning". Ingen af de krigsførende magter måtte begrundes på modpartens bekostning. Forsvaret skulle være udtryk for ligelig neutralitet. Bevogtningsopgaver i et sådant neutralitetsforsvar forudsatte et virkeligt forsvar, der om nødvendigt kunne hævde neutraliteten ved kamp. Forsvaret skulle være dimensioneret således, at alle former for neutralitetskrænkelser, tilfældige som forsætlige, kunne bekæmpes. De tilfældige krænkelser kunne ofte klares ved politiforanstaltning. De forsætlige krænkelser kunne deles i tre grupper:

- 1) De ufarlige .." rent forbigående, måske lyssky forsøg på at drage nytte af vort søterritorium"
- 2) De farlige .." forsøg på varig og planmæssig udnyttelse af vort territorium"
- 3) Den alvorligste: "det direkte angreb på regeringens sæde for at frembringe en hurtig afgørelse: Lammelse af alle vore neutralitetsforanstaltninger".

With understregede at, .. "det er ikke en sikringsperiodes rene bevogtningskrav, der må lægges til grund for organisation af hær og flåde, men et forsvars krav over for den farligste eventualitet".

Opgaverne på Sjælland var:

1) "Afværgelse af et luftangreb mod København"

Et sådant angreb kunne have til formål at tvinge regeringen til eftergivenhed. Problemet kunne ikke løses ved at gøre København til en åben by, altså en by uden militær betydning, idet "militært set er det uigennemførligt at opgive forsvaret af flådens basis og at skabe et tomt rum i kystforsvaret (min udh.), thi som kystby indgår København - det bedste landgangssted på Sjælland - i kystforsvaret, og lægges byen åben, er forsvaret af Sjælland umuliggjort, det tages i ryggen fra København.

Erobringen af vor forsvarsløse hovedstad (i tilfælde af København som åben by, min komm.) og dermed af Sjælland giver den magt, der får Sjælland i sin hånd, afgørende betingelser for at tilkæmpe sig herredømmet over gennemsejlingsfarvandene Øresund og Store Bælt, og herved pådrager Danmark sig skyld for ikke at have gjort alvorligt forsøg på at opfylde sine folkeretslige neutralitetsforpligtelser."

Byen måtte have et fast luftforsvar, der både var aktivt (antiluftskyts, jagermaskiner m.m.) og passivt (bunkers m.m. til beskyttelse af civilbefolkningen).

2) "Afværgelse af bombardement fra søen mod København"

Et bombardement af København kunne, for så vidt det drejede sig om mindre og ældre skibe, ikke foretages uden kamp med søbefæstningen. De forholdsvis få større moderne skibe, der fandtes, kunne med deres største piecer beskyde byen fra farvandene sydøst for København uden selv at blive beskudt af søbefæstningen. Men disse store og kostbare skibe ville være udsat for underandsbådsangreb og minefare og "lykkedes det blot at stille angriberen overfor en alvorlig risiko med hensyn til hans kostbare skibsmateriel, er det ingenlunde usandsynligt, at hele bombardementet vil blive opgivet".

3) "Imødegåelse af landgangsforetagender på Sjælland"

Sjælland var af vital betydning for at kunne beherske adgangsvejene til Østersøen. Hvis Danmark skulle opfylde sine neutralitetsforpligtelser, måtte der i første række opstilles et effektivt forsvar af Sjælland.

"Da man som en overvejende sandsynlighed, der næsten grænser til sikkerhed, må regne med, at vore svage flådekræfter, under sammenstød med overlegne flådestyrker, vil blive besejret eller tvungen til at vige ud for overmagten *), og vore kyster da vil

være lagt blot for landgangsangreb, er imødegåelse af den alvorlige og farlige neutralitetskrænkelser, som en landsætning af fremmede tropper på Sjællands kyst frembyder, en hær opgave af vital betydning.

*) Vore særlige farvandsforhold begunstiger vel flere steder en sådan vigen ud, men vanskeliggør til gengæld også frembrud fra de valgte tilflugtssteder."

Erfaringer og undersøgelser viste, at det sjællandske forsvar havde den bedste chance tæt ved kysten. "Kan forsvaret derfor bygges så stærkt op, at man på de vigtigste kyststrækninger kan opstille en fast besætning og endnu have en kraftig reserve, vil angrebet have ringe udsigter til at lykkes, forsvaret de størst mulige betingelser for at afvise angrebet. Hertil vil på Sjælland kræves ca. 25 bataljoner fodfolk med et artilleri, der på grund af fjendens vanskeligheder ved at landsætte artilleri, ikke behøver at stå i forhold til fodfolkets styrke, men dog må være stærkt nok til at kunne støtte et modangreb med op til halvdelen af fodfolket. Går man længere ned med styrken, vil det ikke være muligt at have faste besætninger på de farligste kyststrækninger, man må da holde styrken samlet. Vilklårene for angriberen vokser, vilklårene for forsvaret - og navnlig for modangreb der, hvor ingen besætning forud findes - svækkes.

Jo mindre forsvarsstyrke:

- des mindre udsigt til at møde angriberen ved kysten, fordi forsvaret ikke på forhånd kan være der,
- des mindre udsigt til at slå igennem med sit modangreb,
- des mindre udsigt til under den videre kamp at kunne give denne et langsomt forløb - at kunne holde igen - at kunne vinde den tid, der er nødvendig for at kunne føre forstærkninger til andet sted fra,
- des mindre udsigt til, at modparten, ud fra sit kendskab til forsvarets styrke, på forhånd skal nære alvorlig tvivl om at kunne gennemføre angrebet inden for den tid og med de tropper, han mener at kunne afse til formålet
- derfor mindre udsigt for forsvaret til at virke forebyggende.

Svækker vi forsvarsstyrken på Sjælland således, at den ikke tilfredsstiller de krav, som forsvarsopgaven stiller, vil vi, ud over de påpegede alvorlige ulemper, tillige stå over for dette, at angriberen kan nøjes med at give sit landgangsforetagende et tilsvarende mindre omfang. De fjendtlige landsætningsstyrkers forberedelser bliver lettere at skjule, styrkerne vil kunne indskibes i få transportskibe og herved unddrages en nok så årvågen forsvarsflådes og flyverstyrkes op-

mærksomhed. Landsætningen vil kunne foregå meget hurtigt og derved få en for os meget farlig og overraskende karakter.

Er derimod vore forsvarskræfter på Sjælland af en forsvarlig styrke, må angriberens landgangskorps og dermed hele landgangsekspe-
ditionen gøres tilsvarende stærk, men herved forøges risikoen for det hele foretagende i høj grad, og risikoen kan skønnes at blive så stor, at hele landgangsekspe-
ditionen opgives, fordi risikoen ikke står i noget rimeligt forhold til det resultat, der kan opnås. Dette må lo-
gisk føre til at gøre forsvarets tyngdepunkt, forsvaret i land, så stærkt som muligt, dette vil for os blive den solideste garanti, den bedste sikkerhed mod alvorlig krænkel-
se af vor neutralitet."

Hvis den ovenfor skitserede ordning for Sjællands forsvar skulle gennemføres, og budgettet på de 21,5 mill. kr. samtidig skulle holdes, ville forsvaret af Jylland blive af yderst tvivlsom karakter.

With gjorde da også opmærksom på, at "denne hær vil ikke være stærk nok til med nogen som helst udsigt til held at kunne tage begge opgaver op, som vort lands geografiske forhold og beliggenhed vil føre med sig: på én gang forsvar af Sjælland og forsvar af Jylland/Fyn ved landegrænsen i Sønderjylland."

På grund af Københavns betydning for hele landet og Sjællands betydning for brugen af Øresund og Store Bælt betragtede With forsvaret af Sjælland som vigtigst. Herunder også et luftforsvar af København.

With anså den foreslåede ordning for Sjællands forsvar for forsvarlig, hvorimod ordningen i Jylland/Fyn var uforsvarlig. 49)

I sin bog om Jyllands Landforsvar har Michael Clemmesen nævnt, at With muligvis håbede på at undgå de truende reduktioner ved at strukturere hæren således, at han klart tegnede et uacceptabelt billede af konsekvenserne. Det kan naturligvis ikke udelukkes, at With af denne vej ønskede at påvirke politikerne - vel primært Venstres medlemmer. Men mere nærliggende er det at se skævdelingen til fordel for Sjællands forsvar i forlængelse af den linie, hærledelsen havde fulgt op gennem 20'erne. Hæren havde to hovedopgaver: Forsvaret af Sjælland og forsvaret af Jylland/Fyn. Hvis Sjælland var alvorligt truet, lå tyngden i hele landets forsvar her. Det havde flere årsager:

- 1) Sjælland var nøglen til Østersøen, og
- 2) København var af vital betydning for flåden, hæren og regeringen.

Når man fortsat, med et budget på 21,5 mill. kr, ønskede et sjællandsk forsvar, der kunne forhindre fjendtlig landgang eller terrorbombardementer af København, blev skævdelingen af styrkerne en nødvendighed. 50)

Kun tre dage efter With havde fremsendt forslaget, fik han det tilbage med besked om dels at øge antallet af fodfolksregimenter til ni, samt at fordele styrkerne ligeligt mellem landsdelene. Den økonomiske ramme var fortsat den samme: 21,5 mill. kr.

Først i januar 1932 fremsendte With et udkast, der var baseret på forsvarsudvalgets sidste instruks. I de medfølgende kommentarer til forslaget redegjorde With for sin grundholdning: "Jeg kan ... ikke tiltræde den af underudvalget ønskede fordeling af styrker, hvorved man intet sted bliver stærk nok.

Den på grundlag af de nu foretagne nødvendige ændringer fremtrædende hærorganisation er hverken kvantitativt eller kvalitativt tilstrækkelig til løsning af de opgaver, den kan blive stillet over for, idet specielt troppefordeling og forholdet mellem våbenarter er blevet forrykket på en højst ugunstig måde. I overensstemmelse hermed undlader jeg ikke at påpege, at jeg intet ansvar kan tage for den af mig her foreskrevne ordning udover det selvfølgelige ansvar for rent tekniske enkeltheder i de enkelte leds organisation". 51)

Hærlovsudkastet blev herefter behandlet færdigt i Rigsdagen, og sidst i marts måned kunne Kongen stadfæste den nye hærlov.

Generalstaben var for fremtiden blot den Kommanderende Generals stab. Denne ændring var foreslået af With. Hæren bestod af 2 divisioner, en sjællandsk og en jysk. Ordningen kom til at indeholde 8 fodfolksregimenter og ikke de 9, direktivet til With ellers havde krævet. På Sjælland bestod divisionen af 4 fodfolksregimenter, Gardehusarregimentet og 2 feltartilleriregimenter. Fodfolksregimenterne var sammensat af et "skytskompagni", tre liniebataljoner og en forstærkningsbataljon. Feltartilleriregimenterne havde henholdsvis 3 og 4 afdelinger. Ved mobilisering skulle der dannes bevogtningsafdelinger af ældre mandskab. Landstormen blev nedlagt. 52)

Kystartilleriet udgjorde et særligt problem. Et flertal i Folketinget ønskede kystartilleriet overført fra hæren til søværnet. Hertil havde With intet at indvende, hvis blot personel og værker blev bevaret med mindst den eksisterende styrke og effektivitet.

Allerede i januar 1928 havde Chefen for Københavns Søbefæstning og Chefen for Kystartilleriet udarbejdet en "Redegørelse for Søbefæstningens nuværende tilstand og effektive værdi", hvor man i detaljer gennemgik de enkelte værker i Københavns Søbefæstning. De øvrige værker på Sjælland var ikke omtalt. Redegørelsens konklusion var: "Om end søbefæstningen, som det vil fremgå af foranstående redegørelse for den nuværende tilstand, ikke tilfredsstillende opfylder kravene, der stilles til en moderne fæstning, idet skytset ikke er tilstrækkeligt langtrækkende og

hurtigskydende og heller ikke tilstrækkeligt beskyttet i sine omgivelser, har den dog endnu stor effektiv værdi som nødvendigt led i Danmarks forsvar. Søbefæstningen kan ikke i sin nuværende tilstand alene sikre byen mod bombardement fra søsiden udført fra skibe med moderne langtrækkende skyts, men forterne kan bevirke, at angribende skibe, for ikke at udsætte sig for ilden fra det faste forsvar, må holde sig ude i så dybt vand, at undervandsbådene kan få en god chance for angreb, og over for ældre skibe eller lettere materiel vil søbefæstningen, hvis den ikke yderligere svækkes, endnu vise sig tilstrækkelig modstandsdygtig. Den vil kunne forstærkes og forbedres ved anlæg af mere fremskudte batterier på kysten, og navnlig bør man, så snart de fornødne pengemidler kan stilles til rådighed, søge sydfronten forstærket ved anlæg af et batteri med svært skyts på Aflandshage eller Stevns, medens haubitsbatterierne fra Charlottenlundfort og Taarbækfort ville kunne gøre udmærket gavn ved at flyttes til en eller flere standpladser ved den nordlige indgang til sundet, som dette skyts, på grund af farvandets ringe bredde på dette sted, i så fald fuldstændig kunne beherske. Svært kørende motorskyts ville også være velegnet til at supplere søbefæstningen.

Man skal i den forbindelse erindre om

- 1) Forternes kanoner skyder fra et fast underlag, skibskanoner fra et ustadigt.
- 2) Fra forterne kan afstanden til skibene måles nøjagtigt, da der kan anvendes lang basis. Skibene kan derimod kun anvende afstandsmålere med relativ kort basis.
- 3) Selv om et forts kanoner kan ses fra skibet, frembyder de kun et ringe mål, medens fartøjet altid er et forholdsvis stort mål og er sårbart i hele sin udstrækning.
- 4) Fortets kanoner er ikke lette at skelne fra omgivelserne, medens skibet aftegner sig tydeligt mod søen.
- 5) Nedslagsobservationer er meget lettere at udføre, når skuddene falder i vandet, end når de falder på et fort.

En nedkæmpning af værkerne ved artilleriild kræver i virkeligheden træfning i selve skytset, idet træffere i fortkærnen ikke er kompromitterende for forternes kampkraft.

Søbefæstningen er efter vort skøn en af grundpillerne i Danmarks forsvar, og det er ulogisk at anvende penge på dette, hvis man lader søbefæstningen falde. Så længe flåden har sin eneste beskyttende basis i København, kan der vel næppe rejses tvivl herom, men om man med stor bekostning ville flytte flådestationen bort fra hovedstaden, er denne dog udsat for bombardement".

De militære myndigheder var således enige om, at kystartilleriet burde bevares som det var og eventuelt moderniserés.

Regeringen og Venstre ønskede imidlertid besparelser, hvilket betød, at 6 batterier og forter ved København måtte nedlægges. With protesterede voldsomt: De i forvejen svage troppeenheder på Sjælland ville få yderligere problemer, hvis fæstningerne blev nedlagt. Den kyststrækning, der skulle bevogtes af fodfolket ville blive udvidet. Protesterne hjalp ikke, fæstningerne blev nedlagt. 53)

Noter til III

- 1) KM til CH/GK af 15.12.1923 (Mkt.K)
- 2) GK til KM af 10.11.1923 (GOI pk. 13).
GK til KM af 30.11.1923 (GOK).
- 3) KM til DOG af 16.02.1923 (GOI pk. 13).
- 4) DOG til KM af 13.03.1923 (GOK).
- 5) CH/GK + CH/SK til KM af 25.05.1923 (GOK).
- 6) KM til Gst. af 21.06.1923 (GOI pk. 13).
- 7) CH/GK + CH/Gst. + CH/Mst. til KM af 18.07.1923 (GOK).
- 8) KM til CH/GK + CH/Gst af 18.07.1923 (GOK)/
Kundgørelser fra hæren B 1923.
- 9) KM til Gst. af 31.05.1923 (Mkt.K).
- 10) DOG til KM af 09.06.1923/07.07.1923 (GOK).
- 11) KM til DOG af 28.06.1923/20.07.1923 (Mkt.K).
- 12) DOG til KM af 07.08.1923 (GOK).
- 13) CH/GK til SJDIV af 29.10.1923 (GOK)
- 14) KM til fodfolkets afdelinger af 20.12.1923 (Mkt.K).
- 15) CH/GK til KM af 25.01.1924 (GOK)
- 16) KM til CH/GK af 14.02.1924 (Mkt.K).
- 17) CH/GK til SJDIV af 15.03.1924 (GOK).
- 18) KM til CH/GK af 24.11.1924 (Mkt.K).
- 19) CH/GK til KM af 10.09.1925 (GOI pk. 14).
- 20) CH/GK + CH/Gst til KM af 09.12.1925 (GOK).
- 21) CH/GK + CH/Gst til KM af 23.02.1926 (GOK).
- 22) Broer og havne m.v.
- 23) Generalstabens Krigsspil 1926 - Krigsføringsdepotet.
- 24) Generalstabsøvelsen 1926 - Krigsføringsdepotet.
- 25) CH/GK til KM af 17.12.1926 (GOK).
- 26) SJDIV til CH/GK af 06.02.1926/19.02.1926 (GOK).
- 27) CH/GK til SJDIV af 10.03.1927 (GOK)/
5. regiment til SJDIV af 24.06.1929 (SJDIV/INDSK.)/Rundskrivelse
af 25.05.1929 (SJDIV.K. fort.M.).
- 28) CH/GK til Kom. i KBH af 10.03.1927 (GOK).

- 29) CH/GK til Kom. i KBH af 08.04.1927 (GOK).
- 30) GST. til CH/GK af 10.03.1927 (GOK).
- 31) Oversigt over sektionens arbejder 1927 (GOK/1928).
- 32) KM til CH/GK af 10.05.1928 (Mkt.K).
- 33) CH/GK til G.f.R./G.f.A/G.f.I af 15.06.1928 (GOK).
- 34) Oversigt over sektionens arbejder i 1928 (GOK 1929).
- 35) KM til CH/GK af 02.05.1928 (Mkt.K.).
- 36) CH/GK til KM af 26.05.1928 (GOK).
- 37) CH/GK til KM af 07.12.1928 (GTK)
- 38) Gst. til KM af 15.12.1928 (GOK).
- 39) CH/GK til KM af 18.06.1930 (GOK).
- 40) CH/GK til SJDIV af 08.03.1930 (GOK)/SJDIV til CH/GK af 07.01.1930 (SJDIV.K.fort.M).
- 41) Gst. til Ky.Art. af 08.03.1928 (GTK).
- 42) CH/GK til KY.Art. af 08.03.1930 (GOK).
- 43) SJDIV til CH/GK m.fl. af 15.04.1930 (SJDIV.K.fort.M.)
- 44) Kompagni direkte under regimentet udrustet med tunge våben.
- 45) KM til Hærens afdeling m.fl. af 11.10.1930 (Mkt.K)
- 46) Generalstabsøvelsen - (rejsen) 1930 Krigsføringsdepotet.
- 47) Forslaf til rigets forsvar 1927-1928 (registrant 1045, bind 122).
- 48) KM og MM til CH/Gst. af 11.11.1931 (GOI pk. 19).
- 49) CH/GK til KM af 09.12.1931 (GOK).
- 50) Clemmesen, kap. 9 side 25.
- 51) CH/GK til KM af 04.01.1932 (GOK).
- 52) Håndbog for hæren 1933/KM til Hærens afdelinger af 20.06.1932 (GOI pk. 20)/KM til Hærens afdelinger af 15.11.1932 (GOI Pk. 20)
- 53) CH/GK til KM af 19.02.1932 (GOK)/CH/KS + CH/Ky.Art. til KM af 14.01.1928 (registrant 1045, bind 122).

KAPITEL IV

PLANERNE FOR DET SJÆLLANDSKE FORSVAR FÆRDIGGØRES.

Arbejdet med en plan for Sjællands forsvar.

Arbejdet med en plan for Sjællands forsvar fortsatte under forligsforhandlingerne om en ny hærlov. Med udsendelsen af de nye mobiliseringsbestemmelser i oktober 1930, var hærens kampkraft på Sjælland blevet mindre. Dette nødvendiggjorde væsentlige ændringer i den hidtil påregnede fordeling af den sjællandske styrke. Samtidig skulle der ændres i forberedelsernes art og omfang.

Først i maj 1932 var dette arbejde så langt fremme, at Generalstaben til Sjællandske Division kunne fremsende udkastet til: "Sjællands forsvar. Den sjællandske styrkes grundopstilling" og "Fortrolig instruktion for forsvaret af Sjællands kyster". Som følge af den nye hærlov, der var vedtaget i marts måned 1932, var udkastene imidlertid allerede "forældede", og der skulle igen foretages ændringer, men Generalstaben slog fast, at de principper, der lå til grund for udarbejdelsen, ville blive fastholdt.

Disse udkast blev i marts 1934 returneret til Generalstaben, hvor de senere blev destrueret.

Den fortrolige instruktion for forsvaret af Sjællands kyster har næppe været væsentlig forskellig fra den, der blev anvendt i øvelserne fra 1926 og 1930. Hærløvelsen havde fortsat det samme 1. mål med Sjællands forsvar: at forhindre landgang. Det må derfor også antages, at "grundopstillingen" i lighed med beredsskabsopstillingen fra 1928 tog sigte på primært at forsvare de sydlige sjællandske kyster, blot havde man nu en ringere styrke til rådighed. 1)

Generalstabsøvelsen 1932

Denne øvelse fandt sted på et tidspunkt, hvor udkastet til "Sjællands forsvar" var udarbejdet, men hvor lovændringerne endnu ikke var trådt i kraft. I øvelsen anvendte man de styrker, der var til rådighed efter 1922-ordningen, også landstormen; formodentlig fordi Generalkommandoen ikke helt havde overblik over alle 1932-ordningens konsekvenser for den sjællandske hærstyrke.

Baggrunden for denne øvelse var en af Generalstaben foretaget stillingsrekognoscering mellem Præstø Fjord og Dybsø Fjord (1929). Mellem disse fjorde er Sjælland smallest, ca. 12-13 km. 1932-øvelsen var tilrettelagt således, at forsvaret af Sjælland netop faldt i området mellem fjordene.

Grundlaget for øvelsen:

I slutningen af maj 1932 antog den politiske situation i Europa

en for freden truende karakter. 31. maj, krig mellem Tyskland og Polen efterfulgt af et ultimatum til Tyskland fra såvel Frankrig som England. Samme dag kl. 12.00 gives der ordre til formering af den danske sikringsstyrke, flåden sættes på krigsfod og kystudkigsvæsenet forøges.

"Da der er grund til at antage, at Sjællands kyster ved et eventuelt fredsbrud hovedsageligt er truet syd for linien Kalundborg-København, bliver sikringsstyrken på Sjælland grupperet til kystforsvar i overensstemmelse med planen for grundopstillingen; idet dog kystdetachementerne reduceres noget og jernbanebevogtningen foreløbig ikke etableres".

Den 2. juni morgen overskrider franske tropper den tyske grænse, notudveksling mellem Danmark og Tyskland påbegyndes. Kl. 12.00 gives der ordre om almindelig mobilisering af de danske styrker.

Den 3. juni er sikringsstyrken i grundopstilling på Sjælland, de tyske styrker samles mod grænsen.

Den 4. juni, krig mellem Tyskland og England. Tysk ultimatum til Danmark - tilslutning til Tyskland eller krig. Den 4. juni kl. 22.00 indtræder krigstilstanden. Situationen den 4. juni kl. 20.00, Sjælland:

"Den sjællandske hærstyrke er i grundopstilling med alle afdelinger og mobile reserveanstalter på krigsstyrke og operationsdygtige. Feltdepot- og erstatningsformationerne er klar til forlæggelse fra 05-06 morgen i overensstemmelse med planen for Sjællands forsvar. Landstormsbataljonerne ventes klar til anvendelse fra 5. juni aften.

Flåden: Hovedstyrken i Smålandsfarvandet med resten i Øresund ud for Køge.

Fordelingen af den samlede hærstyrke er angivet i øvelse (se fig.

6). Denne fordeling må være i overensstemmelse med "Plan for Sjællands forsvar", og herunder og "Sjællands forsvar. Den sjællandske styrkes grundopstilling". I øvelsen er der netop anført, at opstillingen den 4. juni svarede til "grundopstillingen". Ligeledes er det anført, at opstillingen af feltdepot- og reserveenheder svarede til opstillingen i "Plan for Sjællands forsvar".

Landstormen skulle anvendes til bevogtning i følge "Plan for Sjællands forsvar", hvilket vil sige efter de retningslinier, der var fastsat i rundskriverne til de sjællandske afdelinger fra maj 1929. Fig. 6 angiver således den fordeling af styrkerne, som man arbejdede med i "Plan for Sjællands forsvar" frem til 01.11.1932, hvor mand-skabsreduktionerne som følge af den nye hærlov begyndte.

Den 5. juni var alt roligt, men Generalkommandoen følte sig sikker på, at et angreb på Sjælland var forestående, men hvor vidste man ikke.

Kl. 12.00 natten mellem den 5. og 6 juni satte angrebet ind. Kl. 05.00 var situationen følgende:

Fra fjendtlige skibe i Faxe Bugt og Bøgestrømmen var der endnu kun landsat tropper ved Rødvig (200 mand) og ved St. Hestehave - Bønsvig (2 bataljoner cyklister). Den ene cyklistbataljon var nået frem til Præstø, den anden var på vej til Vordingborg.

I Gedser var der landsat artilleri og motorvogne samt mindst en bataljon cyklister. Yderligere landsætninger kunne ventes.

I Hesnæs havn og Klintholm havn var der landsat mindre styrker.

Borgstedbatteriet var kommet under ild fra kl. 04.00 fra en tysk krydser og fra landbatterier på Falster.

Man vurderede, at skibene ud for Faxe Ladeplads kun var en demonstration, idet den egentlige landsætning fandt sted på Falster.

Den 6. juni kl. 16.30 var situationen som angivet på fig. 7. Hele området syd for linien Dybsø Fjord - Præstø Fjord var erobret af fjenden. 1', 4' og 8' regiment samt 6' AA var opstillet til forsvar af linien mellem fjordene. Fra den 8. juni ventede man indgriben fra venligtsindede flådekræfter, hvilket skulle gøre overførelsen af den jyske styrke mulig. Den sjællandske styrke skulle med andre ord holde forsvarslinien i mindst 2 dage. Når alle sjællandske og jyske styrker var ført frem, skulle et modangreb sættes ind.

I øvelsens tyske grundlag omtalte Generalstaben bl.a. hvilke forhold, der ville lede til det tyske angreb.

"Det forlyder rygtevis, at der finder sammendragning sted af tropper og transportskibe til de nordlige engelske Nordsøhavne med en sandsynlig ekspedition til Østersøkysten for øje".

Hvis Tyskland ikke kunne overtale Danmark til at spærre gennemsejlingsfarvandene til Østersøen, ville et tysk angreb blive resultatet.

Baggrunden for angrebet var således en situation, der mindede stærkt om det, man havde oplevet ved 1. Verdenskrigs udbrud.

Generalstaben forestillede sig, at angrebet ville blive ført med 5 flådegrupper. Gruppe I og II ville angribe fra Jungshoved og Faxe Ladeplads, Gruppe III og IV fra Klintholm Havn og Hesnæs Havn og Gruppe V fra Gedser.

I denne øvelse beskæftigede man sig med den 3. mulighed for angreb på Sjælland - et angreb over Falster. De to andre muligheder var blevet behandlet i de tidligere sjællandske Generalstabsøvelser - angreb med landsætninger henholdsvis ved Store Bæltskysten og Øresundskysten. Den grundopstilling, hæren stod i den 4. og 5. juni, svarede til den opstilling, "Plan for Sjællands forsvar" anviste. Da angrebet satte ind via Falster, valgte Generalkommandoen at placere forsvarslinien, hvor

Sjælland er smallest. Det var næppe muligt at optage forsvaret mere sydligt. Det var umuligt at forsvare Falster og Sjælland på én gang med de styrker, der var til rådighed. Falster var da også opgivet på forhånd - hverken i øvelsen eller i "Planen" var der afsat styrker til denne ø. Et forsvar af Sjællands sydkyst ville også være en betænkelige sag. Man risikerede da, at forsvaret blev taget i ryggen af fjendtlige styrker landsat f.eks. ved Jungshoved.

Generalstaben forventede nu igen en hurtig flådehjælp fra vestmagterne (modsat 1930-øvelsen). Dette skyldtes, at man forventede (ifølge øvelsesoplægget) et engelsk forsøg på at rykke Polen til hjælp gennem en indtrængen i Østersøen. En sådan operation ville kræve engelsk kontrol med de danske farvande. Luftvåbnets rolle er meget minimal i denne øvelse. Der blev foretaget nogle rekognosceringer men ellers blev fly ikke anvendt, hverken af Danmark eller Tyskland. 2)

Nye mobiliseringsregler m.v.

Efter vedtagelsen af den nye hærlov gik Krigsministeriet i gang med at udarbejde de nødvendige ændringer i kundgørelser, mobiliseringsregler m.v.

Den 13. juni 1932 blev hærens inddeling i fredstid fastsat ved kongelig resolution. 7 dage senere blev "hærens afdelinger m.fl.", informeret om de fremtidige mobiliseringssteder. Den 28. oktober 1932 udsendte Krigsministeriet ændringer til hæftet "mobilisering og ekstraordinære indkaldelser". Samtidig udsendte man en liste over lægderne i udskrivningsområderne og et kort over de nye mobiliseringsområder (udskrivningsområder). For fremtiden var der kun 3 af disse områder på Sjælland og Lolland/Falster. 3)

Mobiliseringsbekendtgørelsen blev udsendt 15. november, og først i december afsluttedes arbejdet med en skrivelse til "Fodfolkets og Rytteriets afdelinger m.fl." angående de nye bevogtningsafdelinger, der skulle erstatte landstormen.

Bevogtningsafdelingerne skulle formeres som landstormen, altså af ældre mandskab eller af mandskab med kort uddannelse. Disse afdelinger kunne ikke påregne at blive udrustet med rekylgeværer eller maskingeværer. Bevogtningsafdelingerne ville blive tilknyttet de enkelte regimente som regimentes bevogtningskompagnier. De overordnede bevogtningskommandoer (Landstormskommandoerne), som man havde benyttet mens landstormen eksisterede, blev nedlagt. 4)

Ødelæggelse af landets trafikmidler: Havnespærringer, sprængning af jernbanebro, fargesænkninger m.v.

I foråret 1931 blussede striden om havnespærringerne op igen. Marineministeriet ønskede en ordening på problemet, og gennem Krigs-

ministeriet fremlagde man sine synspunkter for Chefen for Generalkommandoen.

I forhold til 1928 havde Marineministeriet skærpet sin holdning. Nu satte man spørgsmålstegn ved, om det overhovedet var nødvendigt at forberede havnespærringer i fredstid. Endvidere var man fortsat af den opfattelse, at spærringer, forberedte eller ej, kun burde sættes i værk med regeringens bemyndigelse. Sluttelig anbefalede Marineministeriet at forelægge sagen for Forsvarsministeren. 5)

I slutningen af april 1931 svarede Chefen for Generalkommandoen: "For mig står spørgsmålet om havnespærringerne således, at ingen kan garantere for, at deres udførelse ikke kan blive påkrævet. Da en improvisering af spærringerne formentlig vil være yderst vanskelig, ser jeg ikke rettere end, at det er min pligt at sørge for, at der i fredstid er truffet alle nødvendige forberedelser til spærringernes iværksættelse. Medens der således efter min mening ikke kan være tvivl om det berettigede i at forberede spærringerne, kan man selvfølgelig drøfte, hvem der i påkommende tilfælde skal have ret til at befale deres etablering, idet det må betragtes som en selvfølge, at spærring kun foretages, når krigstilstand er indtrådt, og når der er overhængende fare for, at en fjendtlig styrke ved at sætte sig i besiddelse af pågældende havn vil opnå fordele af en sådan art, at de er kompromiterende for mobiliseringens koncentration eller forsvaret af vort territorium".

Chefen for Generalkommandoen kunne tiltræde Marineministeriets forslag om at forelægge sagen for Forsvarsministeren, hvis det skete i et møde, hvor alle parter deltog. Endvidere foreslog Chefen for Generalkommandoen, at der blev indledt drøftelser mellem Generalstaben og Marinestaben. 6)

Problemet med havnespærringen medførte, at Krigsministeriet i september 1931 tog fat på spørgsmålet om, hvem der egentlig havde ret til under krigsforhold at ødelægge landets trafik anlæg. Man fremhævede, at (kun) den højstbefalende kunne beordre ødelæggelserne (i følge feltreglement II), men samtidig var man af den opfattelse, at anlæg af interesse for forskellige civile og militære myndigheder kun burde ødelægges efter regeringens ordre.

"Spærring af havneanlæg og fjorde hører i høj grad til de anlæg, hvori andre statsmyndigheder i krigstilfælde har interesse. Først og fremmest vil marinen være interesseret i længst muligt at kunne basere sig på disse. Spærringen af dem kan derfor ikke alene afgøres ud fra landmilitære interesser; men der bør også tages hensyn til sømilitære eventuelt også til erhvervsmæssige interesser.

Da således flere statsmyndigheder vil være interesserede i havnenes spærring, vil det også her være rigtigst, at det bliver regeringen, der træffer afgørelsen af disse foranstaltningers iværksættelse".

Ministeriet anmodede Chefen for Generalkommandoen om bemærkninger til de fremførte synspunkter samt at udarbejde en liste over de havne, man ønskede spærret i krigstid. 7)

To måneder senere svarede Chefen for Generalkommandoen. Nyholm udtalte, at han kunne tilslutte sig de synspunkter, der i december 1928 var blevet fremført af den tidligere Chef for Generalkommandoen, nemlig "at havnespærring i Jylland normalt iværksættes på Armékommandoens - eller denne stedfortræders - ordre, medens spærringer på Sjælland etableres med regeringens bemyndigelse".

Endvidere havde man i Generalkommandoen nu udarbejdet en redegørelse. hvori havnespærringsproblemet blev behandlet i alle detaljer. De synspunkter, der fremkom i denne redegørelse, kan sammenfattes således:

- 1) En rettidig spærring af visse havne ved truslen om landgangs-forsøg tjente såvel hærens som flådens tarv. Hvis fjenden fra havne kunne landsætte store styrker med svært artilleri, havde han gode chancer for at få fodfæste på land og dermed også mulighed for yderligere fremtrængen. På Sjælland ville en sådan fremtrængen ikke alene true hæren, men også flådens basis i København.
- 2) Til sikring af hærens mobilisering og opmarch i Jylland burde visse jyske fjorde straks ved mobilisering uden nærmere ordre spærres eller gøres ufarbare ved at fjerne sømærker o. lign.
- 3) Havnespærringer burde iværksættes uden snævre hensyntagen til erhvervsmæssige interesser. I tilfælde af krig ville skibsfarten på havnene næppe kunne opretholdes alligevel, så ingen danske erhvervsinteresser ville lide skade ved spærringerne. Endvidere fremhævede Generalkommandoen, at havnene ikke ville blive ødelagt som sådan blot afspærret. Når krigen sluttede, kunne de hurtigt retableres uden de store udgifter.
- 4) Al spærring skulle udføres på ordre fra Armékommandoen (dennes stedfortræder), på Sjælland dog eventuelt efter forhandling mellem denne og regeringen.
- 5) Stillet over for pludselige, overraskende angreb måtte den fører, der havde ansvaret for spærringernes udførelse, være berettiget til at iværksætte denne uden at afvente Armékommandoens ordre.
- 6) Alle betydende havne burde være forberedt til spærring allerede i fredstid.

De havne, Generalkommandoen ønskede spærret, var de samme som i 1928 - dog undtaget Karresbækminde, men plus København. 8)

Sidst i maj 1932 modtog Generalkommandoen en skrivelse fra ministeriet angående havnespærringerne. Man kunne oplyse, at Marineministeriet nu ikke havde noget at indvende mod forberedelsen af spærringer for de nævnte havne og fjorde. Med hensyn til iværksættelse af spærringen var Marineministeriet fortsat af samme opfattelse; spærringerne måtte kun iværksættes efter forhandling mellem værnene. Krigsministeriet afgjorde herefter sagen således:

"Iværksættelse af havnespærringer (må) så vidt muligt ikke iværksettes før efter foregående forhandling med Søværnskommandoen og efter regeringens bemyndigelse". 9)

Efter forhandlinger mellem Generalstaben og Marinestaben fik man i juli 1932 endelig udformet nogle havnespærringsinstruktioner, der kunne accepteres af alle parter. Havnene var de samme som i 1931 - undtaget København, men plus Rødby Havn. 10)

I november 1932 informerede Generalkommandoen Krigsministeriet om arbejdet med havnespærringerne. Samtidig fremsendte man en liste over havnene, der skulle spærres, og hvilke midler der skulle anvendes her til. Spærringen ville ske ved sænkning af skibe i indløbene. Til de sjællandske og Lolland-Falsterske havne skulle der anvendes 28 skibe ialt. (se fig. 5) 11)

To mindre havne, Mullerup og Mosede, havde Generalkommandoen tilsyneladende tænkt sig at spærre uden at spørge om lov. Disse to havne var hverken omtalt i skrivelserne til Krigsministeriet eller Marinestaben. Derimod er de nævnt i en skrivelse fra Generalstabens forsynings- og transportsektion til "Ingeniørofficeren ved Jernbanekommisjonen". 12)

I midten af januar 1932 udsendte Generalstaben dels en liste over færger, der var forberedt til sænkning, dels "uddrag af sænkninginstrukser". På Sjælland og Lolland/Falster var følgende færger forberedt til sprængning:

Helsingør	-	Helsingborg	Kronprinsesse Louise, Helsingborg
København	-	Malmø	Prins Christian
Masnedø	-	Orehoved	Thyra, Orehoved, Alexandra
Gedser	-	Warnemünde	Prinsesse Alexandrine, Danmark
Korsør	-	Nyborg	Christian IX, Jylland, Sjælland, Store Bælt, Odin, Korsør.

Listen blev revideret i januar 1933. På ovennævnte overfarter var der kun en ændring; endnu en færge, Hejmdal (Korsør-Nyborg), var blevet forberedt til sænkning. 13)

I juni 1933 fik Ingeniørofficeren ved Jernbanekommissionen tilsendt brospæringsinstruktioner for Sjællandske jernbanebroer. Broer der skulle sprænges, se fig. 8. 14)

Københavns Artilleriforsvar

I begyndelsen af juni 1933 udsendte Generalkommandoen "Bestemmelser for 2' og 6' artilleriafdelings eventuelle deltagelse i artilleriforsvaret af København mod søsiden." 15)

Allerede i 1928 havde Chefen for Københavns Sødeffension og Chefen for Kystartilleriet fremsat forslag om at supplere Københavns Søbefæstning med svært mobilt skyts. Tre år senere anbefalede Generalinspektøren for Artilleriet noget tilsvarende, og i april 1931 fik han af Generalkommandoen tilladelse til at foretage de nødvendige forarbejder. 16)

Allerede to måneder senere forelå et færdigt forslag, som herefter blev sendt til høring dels hos Sjællandske Division dels hos Chefen for Sødeffensionen. 17)

Hos Sjællandske Division skabte ideen nogen ængstelse. Man frygtede, at divisionen i et afgørende øjeblik under en eventuel krig ville blive berøvet sit svære artilleri. (Hvis det skulle anvendes til Københavns søforsvar).

Generalkommandoen kunne imidlertid berolige divisionen. Der var kun tale om forberedelse til en eventuel anvendelse af det svære skyts ved København. "Hvorvidt en sådan anvendelse i den givne situation vil være tilrådelig må afgøres af Armékommandoen, der har ansvaret for Sjællands forsvar, idet der herved tages hensyn til samtlige foreliggende forhold, navnlig til, om det pågældende angreb mod København fremtræder som en isoleret aktion eller ej". 18)

Chefen for Sødeffensionen ekspederede sagen videre til Marineministeriet og Krigsministeriet, hvorfra spørgsmålet blev henvist til forhandling mellem Viceadmiralen og Chefen for Generalkommandoen. 19)

Resultatet af forhandlingerne mellem værnene forelå i form af de bestemmelser, der blev udsendt i juni 1933. Flåden kunne henstille, at 2' og 6' artilleriafdeling (eller dele heraf) blev stillet til rådighed for Københavns søforsvar.

Feltartilleriet, der deltog i søforsvaret, var underlagt kystdeffensionen, men Armékommandoen havde i virkeligheden den egentlige kontrol over disse artilleriafdelinger, idet man "med kort varsel" kunne beordre afdelingerne bort fra deltagelsen i søforsvaret af København, hvis deres nærværelse eller virksomhed blev nødvendig andre steder.

"De opgaver, der hovedsagelig vil tilfalde afdelingerne under deres deltagelse i det omhandlede artilleriforsvar, er at understøtte

kystfensjonen over for fjendtlige krigsskibe, der beskyder kystdefensjonens værker eller bombarderer København; særlig betydning får denne hjælp i tilfælde, hvor fjendtlige krigsskibe holder sig på så stor afstand, at værkerne ikke kan nå den, selv med deres langtrækende skyts, og når de angribende skibe lægger sig inden for værkerens skudområder, men dækket bag røgslør."

Der var på forhånd udpeget stillingsområder, hvorfra artilleriet bedst kunne løse de ovenfor anførte opgaver. Der var tale om 3 områder:

- 1) På Stevns
- 2) På sydkysten af Amager
- 3) Omkring Nivå og Sletten samt omkring Vedbæk. 20)

For Generalkommandoen var målet med disse bestemmelser ikke alene en styrkelse af Københavns artilleriforsvar, men også en svækkelse af søværnet. Søværnet havde gang på gang fremsat ønsker om nye artilleriskibe (normalt 4 stk.). Man hævdede at de var nødvendige for kystforsvaret. With anså en investering i disse ret kostbare skibe for spild af penge - skibenes sårbarhed var for stor. I stedet ønskede han flere midler til landforsvaret, bl.a. burde der anskaffes svært motoriseret artilleri til at erstatte artilleriskibene. Generalkommandoens ønske om at forstærke Københavns artilleriforsvar var således i stor udstrækning begrundet i kampen mod nye artilleriskibe. Det kan så undre, at søværnet overhovedet ønskede hærens deltagelse i artilleriforsvaret af København, men der har næppe været nogen vej udenom - man havde selv været med til at pege på byens udsatte position.

Som det fremgår, var bestemmelserne - i hvert fald formelt - primært udformet som forberedelse til en bestemt type angreb: Et isole-ret bombardement af København. Imidlertid kunne mindst et af de udpegede stillingsområder benyttes til andre opgaver. Ved at vende kanonerne 180° ville stillingerne på Stevns være i stand til at beskyde fjendtlige fartøjer, der søgte at landsætte styrker på den sårbare kyststrækning i Faxe Bugt. For søværnet ville en sådan anvendelse af "Stevns-stillingen" givetvis være uacceptabel. Pr. tradition var det søværnets opgave at bekæmpe fjendtlige fartøjer uanset, hvor nær kysten de befandt sig. Fraveg man nu dette princip ved at lade hæren delta ge i beskydningen af mål på søen (uden for Københavns-området), fraskrev man sig i bedste fald "retten" til nye artilleriskibe. I værste fald risikerede man at underminere selve søværnets eksistensgrundlag. 21)

I 1937 blev der foretaget ændringer i disse bestemmelser, idet Generalkommandoen og Søværnskommandoen i fællesskab udarbejdede forslag

til "Regler for samarbejde mellem flådestyrker og afdelinger af hæren ved beskydning af mål på søen" og "Bestemmelser for 2. og 6. artilleriafdelings eventuelle deltagelse i artilleriforsvaret af København mod søsiden". I forhold til reglerne fra 1933 var de nye mere detaljerede og opdelt i to afsnit, men hovedlinierne var de samme.

"Regler for samarbejde" fastlagde

- 1) Almindelige bestemmelser for afgivelse af artilleri
- 2) Kommandoforhold
- 3) Stillingskifter
- 4) Afdelingernes virksomhed
- 5) Forbindelsestjeneste og
- 6) Ophør af samarbejde

Disse regler kunne anvendes overalt i landet, hvor hær- og flådestyrker skulle samarbejde ved beskydning af mål på søen. Men i praksis var et samarbejde kun tænkeligt ved et angreb på København - eventuelt ved et angreb på Sjælland nær København.

"Bestemmelser for 2. og 6. artilleriafdelings ..." fastlagde

- 1) Opgaverne for artilleriafdelingerne
- 2) Stillingsområderne
- 3) Forbindelsestjenesten
- 4) Rekognoscering af stillinger
- 5) Uddannelse af afdelingernes befalingsmænd
- 6) Øvelsesskydninger.

Opgaverne var som fastlagt i 1933, og stillingsområderne var de samme. Man havde nu foretaget detailrekognosceringer for batteristillingerne (se fig. 9). 22)

Ny plan for bevogtningstjenestens ordning

Siden 1930 havde Sjællandske Division foretaget forskellige reguleringer i den eksisterende bevogtningsplan. Efterhånden blev det dog klart, at man ikke i længden kunne klare sig med disse reguleringer. En mere omfattende revision af planen måtte gennemføres. Dette havde flere årsager.

- 1) Den styrke, der var til rådighed, var blevet mindre - de store årgange fra verdenskrigens sikringsperiode var efterhånden blevet afløst af yngre, men mindre årgange.
- 2) Landstormen var blevet nedlagt og erstattet af bevogtningskompagnier.
- 3) Opdelingen i bevogtningsafsnit burde ikke længere bygge på opdelingen i mobiliseringsområder fra 1923, idet disse områder jo blev ændret i 1932.

I januar 1934 udsendte Generalkommandoen de direktiver, efter hvilke Sjællandske Division skulle udarbejde en ny bevogtningsplan.

Alle detachementer og vagtkompagnier skulle være på ét kompagni. 5 navngivne områder skulle bevogtes af detachementer, resten af vagtkompagnier.

Forskellen lå i styrkens kampduelighed og bevæbning. Detachementerne skulle alle have rekylgeværkompagnier. Som afsnitskommandører, direkte underlagt garnisonskommandanten i området, skulle man anvende cheferne for bevogtningsbataljonerne. Afgrænsningen mellem bevogtningsafsnittene skulle foretages så enkelt som muligt, så divisionen ikke længere behøvede at bevare den nære forbindelse mellem udskrivningsområder (mobiliseringsområder) og bevogtningsafsnittene. 23)

Efter 3 måneder var Sjællandske Division kommet så langt med arbejdet, at en foreløbig plan kunne sendes til høring hos garnisonskommandanterne. 24)

Sidst i januar 1935 indsendte Sjællandske Division en færdig plan til godkendelse hos Generalkommandoen.

Ud fra den betragtning, at det alligevel ikke med de til rådighed værende styrker var muligt at bevogte samtlige statsbaner endsige privatbaner, havde divisionen lagt følgende principper til grund for sin revision af bevogtningsplanen.

"De enkelte bevogtningskompagnier, detachementer og vagter holdes mest muligt samlet for at anvendes efter forholdene.

- Der bør kun afses det strengt nødvendige til faste poster o. lign. men til gengæld gøres patruljeringen så effektiv som muligt.
- Opmærksomheden samles, hvad jernbanebevogtningen angår, særligt om hovedbanerne og inden for disse navnlig om de ældre og større jernbanebroer af jern- eller murkonstruktioner, der er forholdsvis lettere at ødelægge end de moderne konstruktioner af jernbeton."

Divisionen mente, at den foreslåede bevogtningsplan tilfredsstillende "et rimeligt krav til sikkerhed, men ubetinget også et for den tilsigtede bevogtningstjeneste absolut minimumskrav, som divisionen ikke tør underskride."

Man gjorde også opmærksom på, at det ikke ville være mulig at udvide bevogtningstjenesten, der var simpelthen ikke mandskab til yderligere opgaver. I de kommende år kunne det blive yderst vanskeligt at skaffe det nødvendige mandskab. I takt med at de store årgange fra før 1922 forsvandt, ville de bevogtningsstyrker, der var til rådighed i en årrække frem, blive mindre år efter år. Divisionen foreslog, at man bad Krigsministeriet om tilladelse til at indkalde ældre årgange (17' - 20' årgang), således at disse kunne varetage en del af bevogtningen. 25)

Først i april 1935 godkendte Generalkommandoen divisionens forslag, og en måned senere udsendtes "Oversigt over bevogtningstjenestens ordning på Sjælland ved mobilisering og under urolige, indre forhold" til garnisonskommandanterne.

Som almindeligt direktiv for bevogtningstjenestens udførelse gjaldt følgende:

"Bevogtningstjenesten skal i almindelighed tilrettelægges således, at man får den fornødne styrke til effektiv patrouillering indenfor de pågældende områder, og således, at man ved disponible reserver kan hjælpe truede eller angrebne steder eller om fornødent udvide bevogtningen til andre punkter indenfor de respektive afsnit. Der skal derfor altid ved hvert bevogtningskompagni være en samlet udrykningskommando på ca. 1 deling; kommandoen skal til enhver tid holdes samlet i beredskab, klar til øjeblikkelig anvendelse.

For så vidt angår jernbanebevogtningen, er formålet at sikre jernbanestationer, færgelejer, broer og andre særlige konstruktioner samt selve banelegemet og telegrafledninger, der følger dette, mod ødelæggelse eller beskadigelse; militær afpatrouillering (draisine o.lign.) af banelinien mellem vagterne som supplement til eller erstatning for banernes egen farevagt skal om fornødent etableres, og den hele bevogtning skal ske i samarbejde med de på de pågældende steder værende jernbaneembedsmænd.

Luftbeskyttelse af de bevogtede objekter m.v. finder sted i det omfang, de forhåndenværende midler tillader det."

Udenfor København var Sjælland opdelt i 6 bevogtningsafsnit indenfor hvilke, enkelte objekter var udpeget til bevogtning (se fig. 10).

I forhold til 1930-bevogtningsplanen var der sket store ændringer. Antallet af bevogtningsafsnit var kraftigt reduceret (se fig. 3).

Inden for afsnittene var mængden af objekter, der skulle bevogtes, halveret. I stedet for de forholdsvist mange, men små bevogtningsgrupper, som 1930-planen opererede med, samlede man nu mandskabet i større enheder, der så kunne rykke ud til truede områder. Kun specielt vigtige jernbanestationer, broer, ammunitionsdepoter, kyststrækninger og fabrikker ville få fast vagt. (Næsten alle sprængammunitionsdepoter var placeret på stationerne.) 26)

De mandskabsproblemer, som Sjællandske Division havde omtalt i sin plan fra 1935, voksede måned for måned. I begyndelsen af maj 1936 meddelte divisionen Generalkommandoen, "at bevogtnings- og depotformationerne efter dens skøn ikke vil være i stand til at mobilisere, samt at bevogtningsformationerne ikke vil være i stand til at løse de dem tiltænkte opgaver." Af en vedlagt liste over bevogtnings- og depot-

styrker fremgår det, at 4' regiment helt var holdt op med at operere med bevogtningsbataljoner. Man havde en del menige soldater til rådighed, men næsten ingen officerer. Denne mangel gjorde styrkerne uegnede til bevogtningstjeneste. 27)

Som efter den gamle plan var København et specielt bevogtningsområde underlagt Kommandanten i København.

I januar 1934 meddelte Generalkommandoen Kommandanten i København, at han for fremtiden skulle anvende mandskab fra følgende afdelinger i bevogtningstjenesten: 8' regiments stab, 24' bataljon, 1 bevogtningsbataljon af 1. regiment og Gardehusarregimentets bevogtningsbataljon og 25. bataljon. Dette var ikke de samme enheder som 1927-planen opererede med, men denne ændring medførte ikke nogen reduktion i mængden af bevogtningsmandskab. Mandskabet skulle imidlertid fremover bevogte et større område. Den 01-06-1934 fastsatte Generalkommandoen den nye grænse mellem Sjællandske Divisions og Kommandanten i Københavns bevogtningsområder således: Store Vejleå - Risby - Ballerup - Sydøstspidsen af Furesøen - Virum - Brede - Mølleåens udløb i Øresund. 28)

Sidst i november 1935 forelå "Bestemmelser for kystobservation og kystbevogtning m.m. under Kommandanten i København".

Bestemmelserne, der var udarbejdet af Generalkommandoen og tiltrådt af Søværnskommandoen, anviste, hvorledes kyststrækninger skulle bevogtes. Endvidere blev der anvist regler for samarbejdet mellem Kommandanten i København og Chefen for Kystdefensionen.

Bevogtninger:

"Af den til Kommandanten i København til rådighed værende styrke skal som beredsskabsstyrke overfor overraskende angreb på kysten nord for København og Amager være underbragt:

- på Amager (Store Magleby og Ullerup) 1 bataljon (eventuelt undertagen 1 kompagni).
- ved Tårnbæk: 1 kompagni

Kysten mellem København og Store Vejleå

Der etableres om natten en fast vagt (ikke over 1 deling) ved Store Vejleås udløb (forbindelse med Mosede Detachement) med motorpatrulje langs Gamle Køge Landevej til København".

På Amagers sydkyst skulle der udføres fodfolksanlæg med pigtrådsafspærringer langs hele kysten. Overgangene over Store Vejleå omkring Gamle Køge Landevej skulle have "anlæg til offensivt og defensivt forsvaret (front mod syd)".

Samarbejdet med kystdefensionen:

Ved beskydning af mål på søen skulle kystdefensionens værker handle efter de af søværnets myndighed givne direktiver, men "hvor det

drejer sig om landgang, handler kystdefensionens værker i samarbejde med Kommandanten i København,". Forsvaret af selve kystdefensionens værker måtte værkerne selv sørge for, uanset om angrebet kom fra luften, søen eller land. "Fremsetter værkerne anmodning om hjælp, ydes denne hjælp i den udstrækning, Kommandanten i Københavns opgaver iøvrigt på nogen måde tillader i den foreliggende situation. Iøvrigt skal Kommandanten i Københavns styrker på egen hånd gribe ind, såfremt dette skønnes nødvendigt eller ønskeligt". 29)

I december 1936 havde Kommandanten i København udarbejdet en ny fuldstændig plan for bevogtningstjenestens ordning. Denne plan eksisterer ikke længere. Det er dog alligevel muligt at beskrive dele af bevogtningsplanen. I 1935 deltog Kommandanten i København i Generalkommandoens instruktionsøvelse, hvorunder han udarbejdede nogle "bevogtningsbefalinger". Det kan med rimelighed antages, at disse befalinger var i overensstemmelse med den plan for bevogtning, man netop i 1935 var ved at udarbejde.

Af øvelsen fremgår følgende:

Kommandantens bevogtningsstyrke betød af de enheder, som han havde fået tildelt i januar 1934 (se ovenfor). 24 objekter skulle bevogtes af 1 bevogtningsbataljon af 1 Regiment + Gardehusarregimentets bevogtningskompagni - disse objekter var:

- 1) Hovedbanegård, Postgården, Godsbanegården, samt Sjællandske Magasinkommandos Magasiner
- 2) Radiofonibygningen, Heibergsgade 7
- 3) Telegrafstationen og Posthus, Købmagergade
- 4) Telefonhuset, Nørregade
- 5) Ny Tøjhus
- 6) Hærens Laboratorium
- 7) Redanvagten ...
- 8) Vagt ved Vandværket, Sct. Jørgens Sø
- 9) Vagt på Flyvepladsen
- 10) Hovedvagten
- 11) Gl. Tøjhus og Poster ved Knippelsbro og Langebro
- 12) Nørreport station
- 13) Østerport station
- 14) Hellerup station
- 15) Nørrebro station og Magasinkommandoens Magasin
- 16) Vanløse station
- 17) Valby station
- 18) Enghave station
- 19) Benzin- og Olielagret, Langelinie
- 20) Benzin- og Olielagret, Redmolen

- 21) Benzin- og Olielagret, Kalkbrænderihavnen samt Rekyriffel-syndikatets fabrik, Aarhusgade.
- 22) Benzin- og Olielagret, Benzinhavnen
- 23) Benzin- og Olielagret, Tuborg Havn
- 24) Benzin- og Olielagret, Vanløse

Som følge af manglen på bevogtningsenheder ønskede Kommandanten, at det blev pålagt politiet "at føre tilsyn med de for hæren livsvigtige objekter, såsom gas- og elektricitetsværker, benzin- og olieoplag m.v. samt Knippelsbro og Langebro."

"Kystobservation og Kystbevogtning" skulle varetages af 24'bataljon.

"Opgave:

1) Observation og bevogtning af Amagers Syd- og Vestkyst fra Dragør Havn til dæmningen til Frederiksholms Teglværker. 2) Observation og bevogtning af kysten nord for København fra Skovshoved Havn til Mølleåens udløb i Øresund. 3) Observation og bevogtning af kysten syd for København fra dæmningen ved Frederiksholms Teglværker til Vejleå.	Styrke: 24'bataljon - 1 1/4 kompagni. Krigsmæssig indkvartering i <u>St. Magleby</u> og Ullerup. Styrke: 1 kompagni af 24' bataljon. Krigsmæssig indkvartering i Tårnbæk. Styrke: 1/4 kompagni af 24' bataljon. Krigsmæssig indkvartering i St. Vejlegård.

Som det fremgår, er der stor overensstemmelse mellem øvelsens "kystobservation og kystbevogtning" og de "Bestemmelser for kystobservation og kystbevogtning m.m. under Kommandanten i København", som Generalkommandoen udsendte sidst i 1935 (se ovenfor). "Bevogtning udenfor København i området Risby - Ballerup - sydøstspids af Furesø - Virum - Brede - Mølleå" skulle varetages af 2 kompagnier af 25'bataljon. 1 kompagni i Jægersborg (krigsmæssig indkvartering), der etablerer:

- 1) Vagt ved Strandmøllekroen.
- 2) Vagt på Charlottenlund station til afpatrouillering af kystbanen til Hellerup station og Strandmøllebroen.
- 3) Vagt på Lyngby station til bevogtning af Lyngby broerne og patrouillering af nordbanen til Hellerup station og Virum
- 4) Vagt til Lyngby radio
- 5) Vagt til luftobservation på Trigonometrisk station ca. 400 m S.Ø for Buddinge.

1 kompagni i Glostrup (krigsmæssig indkvartering), der etablerer:

- 1) Vagt på Herlev station til afpatrouillering af Frederikssundbanen til Ballerup station og Værløse station.
- 2) Vagt på Glostrup station til afpatrouillering af Vestbanen til banens skæring af Vejleå og Valby station.
- 3) Vagt ved Herstedvester Radio til beskyttelse af radiostationen og til luftobservation fra masten."

Endvidere havde Kommandanten følgende styrker til rådighed: Livgarden + Stab, 2 kompagnier af 25'bataljon + 1 bevogtningskompagni.

Denne styrke var ikke bundet til bestemte objekter, men kunne benyttes efter behov. 30)

Københavns Luftforsvar

I Generalkommandoen anså man Københavns luftforsvar for en vital del af hele landets forsvar. Allerede i sit studie fra 1926 havde Generalkommandoen gjort opmærksom på de manglende foranstaltninger med hensyn til Københavns luftforsvar. I slutningen af 1928 havde man igen beskæftiget sig med problemet på baggrund af de svenske officerers udtalelser. I 1928-29 blev spørgsmålet taget op i forsvarsudvalget og Generalkommandoen udarbejdede en redegørelse for hvilke foranstaltninger, der var eller ville blive truffet for at sikre København mod luftangreb. I følge redegørelsen kunne luftforsvaret deles i:

- 1) Kampforsvaret, der omfattede markforsvaret og jagerforsvaret
- 2) Beskyttelsesforsvaret
- 3) Meddelelsestjenesten

Om det eksisterende kampforsvar udtalte man: "Til imødegåelse af flyveangreb er der opstillet 11-75 mm og 12-47 mm luftmålskanoner fordelt på kystartilleriets værker.

Da disse kanoner både som en følge af deres østlige placering i forhold til byen og som en følge af for lav skudhøjde, mangel på effektiv ammunition, moderne ildledelses-, lytte- og lysmateriel samt en for deres anvendelse nødvendig velorganiseret meddelelsestjeneste aldeles ikke er i stand til at forsvare byen mod flyverangreb, og da heren ikke råder over jagere egnede til at optage kampen med de fjendtlige bombardementsmaskiner, må man sige, at byen i øjeblikket ikke har noget brugeligt luftforsvar."

Kampforsvaret måtte derfor gøres effektivt - en plan fulgte med: Beskyttelsesforsvaret skulle sikre civilbefolkningen mod følgerne af et luftangreb. Meddelelsestjenesten skulle gøres effektiv, så kampforsvaret fik et rimeligt varsel, før et luftangreb satte ind. 31)

Under forhandlingerne om 1932-ordningen dukkede spørgsmålet op igen. I november 1931 gav Krigsministeriet Generalkommandoen ordre til at udarbejde en "Plan for Københavns luftforsvar, baseret på anvendelse af skyts og hjælpemidler af fuldt moderne konstruktion". Et forslag forelå i midten af februar 1932. Ministeriet havde stillet det krav til artilleriforsvarets effektivitet, at ingen fjendtlig flyvemaskine måtte nærme sig Københavns tættere bebyggede områder uden at blive beskudt af mindst 1 helst 2 luftmålsbatterier à 4 pjecer. Når dette krav skulle opfyldes, måtte der anskaffes:

10 75 mm moderne luftmålsbatterier a 4 kanoner, 1 korrektør, 1 stereotelemeter og 1 observationskikkert, 32 stk. 20 mm maskinkanon-

stationer, hver bestående af 2 stk. 20 mm kanoner i dobbeltaffutage og forsynet med luftmålssigtemidler af nyeste konstruktion samt 150-160 stk. rekylgeværer med tilhørende pivoter eller støtter og med luftmålssigtemidler. Der skulle etableres 21 lyttestationer og 31 lysstationer til sporing af fjendtlige fly. Til jagerforsvaret skulle der indkøbes 15 maskiner af nyeste type.

Hele projektet ville koste 15 mill. kr. en gang for alle og 1,125 mill. kr. om året, hvilket betød, at alene luftforsvarets etablering ville koste næsten 70% af et års hærbudget efter 1932-loven. I et internt notat kom Krigsministeriets 5. kontor da også til det resultat, at forslaget ikke lod sig gennemføre inden for lovens rammer. 32)

I de følgende år arbejdede With ihærdigt på at skaffe de fornødne penge til Københavns luftforsvar. I marts 1934 henvendte With sig skriftligt direkte til Stats- og Forsvarsminister Stauning om sagen. With fremhævede, at forhandlingerne i Genève om forbud mod luftangreb på byer ikke var kommet et skridt videre, og med de nye politiske forhold i Europa spåede generalen, at forhandlingerne ikke ville føre til positive og betryggende resultater. Endvidere måtte det tages i betragtning, at Københavns luftforsvar ikke kunne opbygges fra den ene dag til den anden - det ville tage år. "Under disse forhold fortsat at lade opbygningen af et rationelt luftforsvar af landets hovedstad i bero vil udsætte byen og dermed riget (min udh.) for den alvorligste fare". Spørgsmålet burde derfor snarest tages op til endelig behandling og løses i følge Generalkommandoens forslag fra februar 1932. 33)

I juni 1935 henvendte With sig igen til Stauning. Denne gang omtalte generalen ikke blot Københavns luftforsvar, men hele landets. Med Withs skrivelse fulgte et forslag til lov angående luftforsvaret, der væsentligt var opbygget på grundlag af forslaget fra 1932. 34)

Hverken denne eller de tidligere henvendelser førte til det ønskede resultat. I juli 1935 modtog Generalkommandoen imidlertid en skrivelse fra Krigsministeriet, der gav With håb om en snarlig opstilling af et moderne luftforsvar. Ministeriet pålagde Generalkommandoen "at fremsætte en kortfattet, samlet redegørelse for, hvad der nu vil kræves af forsvarsmidler til Københavns luftforsvar ...". 35)

Redegørelsen, der blev udarbejdet i fællesskab af Kommandanten i København, Generalinspektøren for Artilleriet, Chefen for Hærens Flyvetropper, Hærens Tekniske Korps og Generalstaben, forelå sidst i februar 1936. Man udtalte, at angrebsmidlerne - bombemaskinerne - havde undergået en betydelig udvikling i de sidste 4 år. Specielt fremhævede Generalkommandoen flyernes forøgede hastighed og bedre navigationsmidler, der gav mulighed for blindflyvning. Tåge og lavt skydække ville for

fremtiden ikke være nogen hindring for bombemaskinerne. Vanskeligheden var således øget for forsvareren.

"På få dage med skydække vil det således i hvert fald med de for tiden eksisterende midler til stedbestemmelse af angrebsflyveren være vanskeligt for forsvarrets artilleri at få ram på denne, før han - måske på kort afstand - dukker frem af skylaget. Derimod vil forsvarrets jagere have mulighed for indgriben mod angrebsflyverne ovenover skylaget.

I nætter med skydække vil den samme vanskelighed gøre sig gældende for artilleriet, da lyskasterne kun kan virke i rummet under et skylag. I sådanne nætter er det desuden ugørligt ved lyskasterne at vejlede forsvarrets jagere ved indsættelse til forjagelse af angrebsflyvere. Med andre ord, såvel markforsvaret som jagerforsvaret bliver i nætter med skydække med de mildere til at finde flyvere, hvorover man for tiden råder, af tvivlsom værdi."

Disse problemer kunne løses ved brug af spærreballoner, idet de havde følgende fordele:

- "De er uafhængige af luftmeldetjenesten, hvilket for Københavns vedkommende er af stor betydning i betragtning af vanskelighederne ved i tide at få meldinger fra øst til sydøst.
- De har erfaringsmæssigt en stor moralsk virkning på flyvere, der helst helt undgår de steder, hvor de vides at være i anvendelse.
- Betjeningen er simpel og kræver forholdsvis ringe uddannelse."

Den vurdering, Generalkommandoen her gav af angrebets muligheder i dårligt vejr, var ikke helt realistisk. Navigations- og sigtemidler var endnu ret primitive. En effektiv bombing krævede godt vejr (ikke for lavt skydække og god sigt), ellers var det mere end vanskeligt at finde målet - endsige ramme det.

På de få dage og nætter med klart vejr var forsvarrets muligheder i princippet uforandrede, dog kunne de øgede flyvehastigheder give problemer. Alarmfristerne blev kortere, og jagere, der stod på jorden, når alarmen indløb, kunne muligvis slet ikke nå at få kontakt med de fjendtlige fly - selv ikke under disses bortflyvning fra bombemålet. Generalkommandoen foreslog derfor, at der - under krigsforhold - til stadighed var jagermaskiner i luften forsynet med radio, hvorigennem forstærkning kunne tilkaldes.

Markforsvaret skulle som hidtil bestå af 75 mm kanoner, suppleret med mellemkalibreret skyts og rekylgeværer og støttet af en lys- og lyttetjeneste.

Forskellen fra 1932 til 1936 var således - dikteret af angrebets øgede muligheder - at det kunne blive nødvendigt til stadighed at holde en jagerstyrke i luften. Der måtte derfor anskaffes flere jagere.

De problemer, som usigtbart vejr kunne skabe for jager- og artilleriforsvaret, skulle løses af spærreballoner.

I redegørelsen regnede man med, at der skulle bruges 24,1 mill. kr en gang for alle og 3,3 mill. kr (ved brug af frivilligt mandskab) eller 3,7 mill. kr (ved brug af værnepligtige) årligt. De forøgede udgifter i forhold til 1932-forslaget skyldes primært et ønske om flere jagere. 36)

2 dage tidligere - altså den 20. februar 1936 - havde Det Konservative Folkeparti i Folketinget fremsat et "Forslag til lov om anskaffelser til luftforsvaret m.m.". Heri foreslog man, at der "til anskaffelser af flyvemateriel til hæren og søværnet og til rigets luftforsvar samt til dette materiels drift og vedligeholdelse bevilges et beløb på 20 mill. kr ". 8 mill. kr skulle anvendes i finansåret 1936 - 1937, og i hvert af de følgende 3 år skulle der anvendes 4 mill. kr. Den foreslåede bevilling på 20 mill. kr kunne formodentlig dække de udgifter, der ville være forbundet med at gennemføre Generalkommandoens forslag fra februar 1932. Derimod slog pengene ikke til, hvis man ønskede at gennemføre Generalkommandoens forslag fra februar 1936 - eller nedenfor omtalte "fællesforslag" fremsat i maj 1936. 37)

3 måneder senere, i maj 1936, havde hæren og søværnet udarbejdet et fælles "Forslag til etablering af Københavns luftforsvar", som så således ud:

<u>Hæren</u>	:	36 jagermaskiner
		7 moderne 75 mm luftmålsbatterier à 4 kanoner
		5 ældre, men moderniserede 75 mm luftmålsbatterier
		28 maskinkanonstationer à 2 stk. 20 mm kanoner
		150-160 rekylgeværer, hertil lys og lyttestationer, ialt 70 stationer.
<u>Søværnet</u>	:	18 jagermaskiner
		5 moderne 75 mm luftmålskanoner
		2 ældre, men moderniserede 75 mm luftmålskanoner
		6 maskinkanonstationer à 4 stk. 20 mm kanoner
		4 maskinkanonstationer à 2 stk. 20 mm kanoner
		70 stk. 8 mm rekylgeværer hertil 15 lys og lyttestationer.

Udgift en gang for alle: 26,5 mill. kr og 5,43 mill. kr årligt (ved brug af frivilligt mandskab) eller 5,83 mill. kr årligt (ved brug af værnepligtigt mandskab).

Forslaget var i overensstemmelse med Generalkommandoens redegørelse fra februar 1936. Merudgiften skyldtes primært ekstra anskaffelser til søværnet - specielt tyngede de 18 jagermaskiner.

Heller ikke disse sidste redegørelser fra With (og Rechnitzer) førte noget med sig. Da forhandlingerne om 1937-ordningen begyndte, var der stadig ikke afsat en ekstra krone til Københavns luftforsvar. 38)

Mens With arbejdede på at skaffe midler til et moderne luftforsvar, udarbejdede 10^a artilleriafdeling (luftværnsafdelingen) - på ordre fra Kommandanten i København - et "Forslag til etablering af Københavns luftforsvars militære del baseret på eksisterende materiel". Det materiel, der var til rådighed, bestod af 14 stk. 75 mm luftværnskanoner årgang 1914, 27 stk. 47 mm kanoner årgang 1886 og 1887, 16 stk. rekylgeværer, samt 32 stk. 90 cm lyskastere.

De 14 stk. 75 mm luftværnskanoner var særdeles brugbare, hvis de blev forsynet med moderne sigtemidler. Man foreslog disse kanoner opstillet i 4 batterier med henholdsvis 3 og 4 pjecer. I forvejen var der opstillet 9 stk. 75 mm kanoner på kystdefensionens værker. Derimod blev de 27 stk. 47 mm kanoner betegnet som "uanvendelige til beskydning af luftmål", og man foreslog, at disse kanoner ikke blev opstillet til luftforsvaret af København. Rekylgeværerne var brugbare, men der manglede luftmålssigtemidler og rekylgeværstøtter. Lyskasterne havde for ringe lysstyrke, og deres praktiske værdi var derfor ikke særlig stor. Luftværnsafdelingen foreslog, at man straks gik igang med at forberede luftforsvaret af København. Det brugbare materiel skulle opstilles, der skulle oprettes en luftværnscentral og 3 luftværnsafsnitscentraler. I byen skulle der oprettes flyveralarmstationer, og luftmeldetjenesten skulle indrettes efter en plan udarbejdet af afdelingen. Man skulle sikre kystdefensionens deltagelse i Københavns luftforsvar og undersøge hvor mange jagere, der kunne stilles til rådighed for byens forsvar. Forslagets gennemførelse ville koste ca. 2 mill. kr.

Planen var ikke noget alternativ til Withs forslag - blot en nødløsning, hvis værdi luftværnsafdelingen beskrev således:

- 1) Luftmeldetjenesten vil kunne give fornøden underretning om tilstedeværelse af luftfartøjer så betids, at alarmering kan finde sted i tide. Vanskeligst bliver forholdet, hvis luftangreb sker fra øst eller sydøst, men det vil ikke være muligt at forbedre på dette forhold uden gennem eventuelle aftaler med Sverige angående udveksling af luftmeldinger.
- 2) Flyveralarmtjenesten vil kunne alarmere dels luftværnets militære og civile enheder, dels selve byens befolkning. Høj grad af beredskab for alle luftværnets enheder fordres dog på grund af det under luftmeldetjenesten nævnte forhold ved angreb fra øst eller sydøst.

- 3) Kanonforsvaret vil om dagen ved angreb fra højder mellem 800 - 2000 m være i stand til at virke med 2 batteriers ild i østlig og sydlig retning, medens angreb fra nord og vest i almindelighed kun vil kunne beskydes med 1 batteri. Dette forhold aftager kendeligt med voksende flyvehøjde, og særlig grelt bliver det, når flyvehøjden er ca. 4000 m og derover, idet der da vil forekomme partier over byen, som ikke kan beskydes af noget batteri ... Indsættelse af det eksisterende batteri 75 mm model 1932 vil selvfølgelig hjælpe noget på dette forhold, men i hovedsagen må det erkendes, at luftangreb mod byen ført fra større højder end ca. 2000 m i realiteten ikke vil kunne beskydes effektivt med den forhåndværende ammunition. 39)

Om natten vil kanonforsvaret ikke kunne virke mod luftangreb fra højder over ca. 1500 m, idet lyskastere ikke kan belyse mål i større højde. Men selv i lavere højde vil det formentlig være et tilfælde, hvis flyvemaskiner fanges i lyset og fastholdes i så lang tid, at beskydning kan finde sted, thi manglen af lytteapparater og passende bevægelsesanordningen på lyskasterne er kompromitterende for lyskasternes anvendelse.

Kanonforsvaret er derfor ganske utilstrækkeligt. En fremstilling af en ny Brisant-granat til pjecerne vil i alle tilfælde være påkrævet, idet batterierne derved vil kunne opnå større virkningsområde.

- 4) Lysforsvaret er - ganske uanvendeligt, hvis angrebshøjden er over ca. 1500 m og ganske utilstrækkeligt effektivt mod angreb i lavere højde. Indsættelse af de eksisterende 2 moderne Sperry-sæt vil kun betyde en nødtørfdig hjælp.
- 5) Rekylgeværforsvaret vil om dagen kunne virke mod angreb i højder under ca. 500 m, men om natten være lammet i sin virkning af det lidet effektive lysforsvar.
- 6) Der mangler ganske mulighed for såvel om dagen som om natten effektivt at kunne beskyde et angreb, der sættes ind i højder mellem ca. 500 og ca. 800 m højde, idet der ganske mangler maskinkanoner til indsættelse i luftforsvaret." 40)

Uafhængigt af luftværnets midler var der blevet udarbejdet planer for luftmeldetjenesten. Kommandanten i København blev i denne sag ansvarlig for hele Sjælland og omliggende øer, samt Samsø og Anholt. 41)

Luftmeldetjenesten havde både til formål at alarmere det aktive luftværn og civilbefolkningen. I december 1936 var arbejdet med meldetjenesten stort set færdig. Der var forberedt varsling af alle større byer på Sjælland, oprettet et stort antal meldeposter og truffet forberedelser til mørklægning. 42)

Plan for Sjællands forsvar færdiggøres.

På grundlag af udkastene til "Sjællands forsvar. Den Sjællandske styrkes grundopstilling" og "Fortrolig instruktion for forsvaret af Sjællands kyster" fra maj 1932 udarbejdede Generalstaben et nyt udkast til "Plan for Sjællands forsvar". Som følge af den stadig mindre mandkabsstyrke var det gamle udkast fra 1928 efterhånden ubrugeligt. I løbet af december 1933 og januar 1934 blev det nye udkast sendt til høring hos Generalinspektørerne og Cheferne for de forskellige korps. 43)

Den endelige plan forelå først i maj 1934. Den blev udsendt til forskellige militære myndigheder, bl.a. til Sjællandske Division. Samtlige eksemplarer af planen er siden blevet brændt. 44)

Men hvad var "Plan for Sjællands forsvar" egentlig?

I følge Generalkommandoen beskæftigede planen sig udelukkende med "forberedelser af dispositioner, der tager sigte på afværgelse af de egentlige landgangsforetagender rettet mod Sjællands kyster uden for København.

Planen tjener altså det hovedformål at iværksætte visse forberedelser til forsvaret af Sjælland. Selve udførelsen vil meget vel kunne afvige - endog stærkt - fra planens anvisninger, idet det bliver General-(Armé-)kommandoens sag i påkommende tilfælde at modificere udførelsen efter den foreliggende militære situation." 45)

Planen var således et katalog over samtlige forberedelser - gennemførte såvel som ikke gennemførte - der skulle sikre forsvaret af Sjælland. Vigtige dele af disse forberedelser var færdige, idet de tidligere omtalte planer for fx. bevogtningstjenesten, sprængning af færger og broer, havnespærringer m.v. blev indarbejdet i "Plan for Sjællands forsvar". I de efterfølgende år forberedte man primært de enkelte afdelinger, fx. rekognoscering af stillinger for artilleri, fastsættelse af alarmpladser, instruktioner til detachementer m.v. Den forberedte grundopstilling af de sjællandske styrker er af særlig interesse, idet den giver oplysninger om, hvilke kyststrækninger Generalkommandoen specielt fandt sårbare. Ved mobilisering ville styrkerne blive fordelt som angivet i grundopstillingen - ved direkte angreb på Sjælland skulle styrkerne naturligvis koncentreres omkring de(n) fjendtlige landgang. Den oprindelige skitse over grundopstillingen er som resten af planen brændt. Fig. 11 er en rekonstruktion baseret på oplysninger fra Generalstabens Operationssektion, Sjællandske Divisions fortrolige arkiv samt de enkelte afdelingers fortrolige arkiver. 46)

I planen opererede man med en enhed benævnt ved 3'division. Denne division bestod af 5'regiment med tilhørende artilleri, de frivillige

korps og en improviseret divisionskommando - altså de dele af Sjællandske Division, der lå i den vestlige del af Sjælland.

Ved angreb på Sjælland var det tanken at overføre 6' regiment fra Fyn til støtte for 3' Division. Ved at indføre denne 3' division opnåede Generalkommandoen at få 2 divisioner på Sjælland, en mod vest - 3' division, og en mod øst - Sjællandske Division. 47)

Nye direktiver fra Krigsministeriet

Sidst i maj 1936 udsendte Krigsministeriet nye direktiver. Man meddelte at, "Danmarks udenrigspolitik vil under alle forhold gå ud på længst muligt at undgå indblanding i krigeriske forviklinger og i en krigssituation at opretholde en ligelig neutralitet over for de krigsførende parter. Ministeriet ønsker derfor ikke at binde sig ved på forhånd at give direktiver for hærens optræden, når landets neutralitet måtte blive truet eller krænket.

Ministeriet vil samtidig med, at bestemmelse om hærens anvendelse til sikring af Danmarks neutralitet måtte blive truffet, give de i den anledning nødvendige forholdsordrer.

For så vidt angår de forarbejder, som det ifølge tjenestereglementet for hæren, påhviler Chefen for Generalkommandoen at lade foretage i fredstid, skal Krigsministeriet udtale, at forberedelserne fortrinsvis skal tage sigte på at imødegå neutralitetskrænkelser ved landegrænsen så sydligt som muligt på dansk grund. Ved kysterne så nær disse som muligt, idet dog hovedvægten på den sjællandske øgruppe lægges på Sjællands kyster."

Medens direktivet for Jyllands forsvar var i direkte modstrid med Withs ønsker, stemte det sjællandske direktiv overens med Generalkommandoens synspunkter, som de kom til udtryk i "Plan for Sjællands forsvar". 48)

Nye tanker om Danmarks strategiske situation

I foråret 1936 udarbejdede adjudanten ved Chefen for Sjællandske Division, Kaptajn løjtnant E.W. Gøtke-Hansen, et studie over vort territoriums betydning i en krig, hvor Tyskland og England var modstandere, og et strategisk studie med henblik på placeringen af vore stridskræfter.

Af studierne fremgik bl.a.:

Belært af erfaringerne fra 1. verdenskrig ville Tyskland ikke igen spørre sig selv inde i Østersøen. Landet ville benytte Skagerak til offensiv krigsførelse. Tyskerne ville derfor søge at sikre sig "Skagerakstillingen", hvilket betød fremskudte baser i østjyske havne sikrede af kystbatterier beliggende i nordjyske havne. For det tyske luftvåben var baser i Jylland af afgørende betydning. "Som et moderskib for flyvemaskiner skyder den jyske halvø sig frem mellem Nordsø og Katte-

gat og byder således de bedste betingelser ikke alene offensivt, men også defensivt for anvendelse af flyvere i forbindelse med flåden".

...."Tyskland vil ved en besættelse af Jylland ikke alene opnå sikkerhed for sig selv, men også opnå, at England kommer i en rent sikkerhedsmæssig ugunstigere stilling. Thi gennem besættelsen af Jylland bortfalder de fordele for England, der følger af den nuværende tyske Nordsøluftbasis' ringe bredde ...".

Tysklands interesser på dansk territorium var således primært knyttet til Jylland og ikke til Sjælland. ..."Besiddelsen af Sjælland uden samtidig besiddelse af Jylland-Fyn løser ikke opgaven for Tyskland.

Lægger vi tyngden mod vest, lægger vi os således i vejen for angrebet, omvendt vil tyngden mod øst betyde, at vi letter Tyskland besættelsen af Jylland-Fyn."

Ved en besættelse af Sjælland (København med regering og folketing) gjorde Tyskland sig ganske vist til herre over hele landet, og ønsket om besiddelser i Jylland var derved løst. Men hvorfor skulle Tyskland indlade sig på en stor og vanskelig landgangsoperation, når det primære mål, kontrol over Jylland, kunne opnås lettere og hurtigere ved et direkte angreb på halvøen Angrebsobjektet bliver derfor Jylland-Fyn." With så Gøtke-Hansens studier i september 1936 og konkluderede, at de ikke dækkede Generalkommandoens anskuelser, som ikke havde ændret sig i et helt århundrede. I tilfælde af en engelsk-tysk konflikt ville de engelske sømilitære interesser i vort område være offensive og de tilsvarende tyske defensive. Stormagterne var interesserede i Øresund, Bælterne, Sjælland og København.

To år senere havde Generalkommandoen imidlertid ændret opfattelse. I 1938 færdiggjorde Generalstaben nogle strategiske studier. Heri kan man finde den samme understregning af Jyllands betydning som hos Gøtke-Hansen.

Man kan spørge, om der er nogen logisk forklaring på denne lighed. Forklaringen er formodentlig, at Gøtke-Hansen og Chefen for Generalstaben (fra november 1937 Ebbe Gørtz) kendte hinanden. I 1930-1932 havde Gøtke-Hansen været elev og Gørtz lærer på et Generalstabskursus.

I 1935 deltog Gøtke-Hansen i en Generalstabsøvelse i Vendsyssel. Han deltog på tysk parti, hvor lederen var Chefen for Generalstabsafdelingen, Ebbe Gørtz. Grundlaget for denne øvelse var, at Tyskland af operative grunde havde krævet rådgighed over den jyske halvø, men var blevet afvist. De operative grunde var sat lig med oprettelse af flyvepladser i Nordjylland og basis for flådekræfter i Århus.

I dette øvelsesgrundlag ses for første gang den ændrede holdning til de tyske interesser i Danmark, der blev Generalkommandoens offi-

cielle opfattelse, efter Gørtz blev Chef for Generalstaben.

I januar 1937 så Gørtz Gøtke-Hansens studier og kommenterede dem bl.a. "Der er meget, jeg er fuldstændig enig med Dem i - det meste endda."

Det er idag ikke muligt med sikkerhed at fastslå, hvem der egentlig var kilden til den ændrede opfattelse af Tysklands mål i Danmark. Michael Clemmesen har i sin bog om det Jyske landforsvar fremført, at kilden formodentlig skal findes i Generalstabsafdelingen, der udarbejdede øvelsespapirerne til 1935-Generalstabsøvelsen, og at kilden i så fald snarere er Gørtz end Gøtke-Hansen.

Gøtke-Hansen har imidlertid siden i 2 artikler i Militært Tidskrift hævdet, at han ikke blev inspireret af Gørtz eller nogen anden dansk officer, men at hans opfattelse af de tyske interesser i Danmark fremkom ved læsning af Ludendorff's Krigserindringer (1921) og Scheer's Den tyske Flåde i Verdenskrigen.

I den sidste af de 2 artikler offentliggøres uddrag af et brev fra Gørtz til Gøtke-Hansen, dateret 27.01.1938, hvori Gørtz bl.a. skriver:

"Jeg sender Dem med tak for lån Deres arbejde over Danmarks militærpolitiske stilling, af hvis tanker og betragtninger jeg har tilladt mig at øse ...".

Gørtz har tydeligvis med glæde læst Gøtke-Hansens studier. Men studierne har næppe været med til at præge Gørtz' holdning til de tyske interesser i Danmark, da det er en kendsgerning, at Generalstabsafdelingen - allerede før Gøtke-Hansen var færdig med sine studier - havde udarbejdet et studie af lufttruslen, der netop tog sit udgangspunkt i den ændrede opfattelse af de tyske interesser i Danmark. 49)

Generalstabsøvelsen 1936

Denne Generalstabsøvelse var den første, der blev afholdt på Sjælland efter færdiggørelsen af "Plan for Sjællands forsvar". Øvelsen er, hvad der kunne kaldes "skarp" - her afprøvede man selve hovedplanen. ("Plan for Sjællands forsvar").

Grundlaget for denne øvelse var:

I slutningen af maj 1936 antog den politiske situation i Europa en for freden faretruende karakter, idet en krig mellem Frankrig og Tyskland syntes uundgåelig. Den 1. juni begyndte Tyskland, Polen og Frankrig at mobilisere. Den 3 juni beordrede Krigsministeriet den sønderjyske bevogtningsstyrke formeret. Sikringsstyrken ved Københavns luftværn og 10'artilleriafdeling blev dannet. Hærens flyvetropper blev sat i beredskab. Den 4. juni blev sikringsstyrken ved samtlige afdelinger formeret. Flåden sættes på krigsfod. Den 5. juni: Den tyske bevogtning

langs den danske grænse forstærkedes, al trafik over grænsen blev afbrudt. Kl. 12.00 påbegyndtes almindelig dansk mobilisering. Fra 6. juni om morgenen lå der tyske krigsskibe syd for linien Stevn-Falsterbo og i den sydlige del af Langelandsbæltet, hvor de bevogtede udlagte miner. Engelske krigsskibe patruljerede i den nordlige del af Kattegat. I løbet af den 6. juni om eftermiddagen koncentreredes Jyske Division mod grænsen, mens de sjællandske afdelinger, samt 6' regiment blev forlagt til grundopstillingen på Sjælland, som den var fastlagt i "Plan for Sjællands forsvar". 6' regiment skulle dog anvendes nord for Slagelse i stedet for de frivillige korps. Disse korps skulle i stedet anvendes nord-øst for Slagelse. Som i planen skulle Livgarden forblive i København, indtil de fornødne bevogtningsstyrker var mobiliseret. Den 7. juni begyndte kampene mellem Tyskland og Frankrig; samtidig erklærede England Tyskland krig. Det danske søværn udlagde miner i Øresund, Faxe Bugt, Smålandsfarvandet og mellem Halskov, Sprogø og Knudshoved. Indtraf en krigstilstand med Tyskland, ville søværnet trække Storebæltsskadren tilbage til Øresund. Bevogtningsfartøjerne i Smålandsfarvandet ville forblive her. Som følge heraf bestemte Armékommandoen, at Sjællandske Division skulle forsvare landgangsspærringerne ud for Strøby Ladeplads, Rødvig og Faxe Ladeplads. 3' Division skulle bevogte spærringerne i Agersø Sund. Til dette formål ville der blive opstillet 9 cm kanoner. I løbet af den 7. juni blev mobiliseringen afsluttet. De sjællandske bevogtningsstyrker var forlagt til grundopstillingen i henhold til "Plan for Sjællands forsvar" - altså som angivet i bevogtningsplanen.

Den 7. juni kl. 24.00 meddelte regeringen, at den havde afslået et tysk ultimatum, og at krigstilstanden formodentlig indtrådte fra den 8. juni morgen.

Den 8. juni kl. 02.00 fandt de første mindre fjendtlige landsætninger sted ved Svenstrup Strand og på Stignæs. Kl. 03.30 påbegyndtes større landsætninger i Musholm Bugt på strækningen Dalby - Venemose. Herefter udviklede situationen sig således:

De fjendtlige styrker fra Svenstrup, 2-3 kompagnier, besatte Korsør og forsøgte at forcere overgangene over Vårby Å sydvest for Slagelse, men blev tilbagevist. Styrkerne, landsat på Stignæs, besatte Skælskør og forsøgte uden held fremrykning mod Egeslevmagle. Der kom meldinger om fjendtlige cyklistpatruljer i Hyllested og Flakkebjerg, hvor jernbanen begge steder var sprængt. Landsætningen i Musholm Bugt fortsatte og kl. 06.30 meldtes mindst 3-4 bataljoner i land omkring Dalby og Mullerup. En mindre rytterstyrke og nogle få panservogne var under fremrykning mod Høng. I nattens løb havde fjendtlige fly bomberde-

ret Slagelse, hvorved stationen og skinneanlæggene var blevet beskadiget.

I løbet af natten besluttede Armékommandoen sig for at forstærke 3'Division med Livgarden og 1'regiment samt 5 artilleriafdelinger. Formålet var hurtigst muligt at få slået de landsatte styrker. Sjællandske Division skulle med de tilbageblevne styrker sikre strækningen fra Køge til Præstø mod fjendtlige angreb.

Fjendens hovedstyrke var grupperet omkring Høng (ca. 2 regimenter), resten var mindre enheder maksimalt af kompagnistørrelse. Der kom ikke flere fjendtlige skibe til Musholm Bugt, men til gengæld var der nu livlig fjendtlig minestrygervirksomhed i Faxe Bugt. Kl. 21.30 havde man fået trængt fjenden på Vestsjælland tilbage til Mullerup.

Den 9. juni kl. 03.00 satte et nyt angreb ind - denne gang i Faxe Bugt. Dette angreb blev af Armékommandoen betragtet som hovedangreb, og man besluttede derfor at overføre så meget mandskab som muligt fra Vestsjælland. De frivillige korps skulle efterlades over for fjenden i Mullerup, og Gardehusarregimentet skulle snarest afløse 14'bataljon langs Vårby Å. Der skulle forberedes spærringer i linien Tystrup Sø - Sorø - Munke Bjergby - Åmose - Tissø som en ekstra sikring mod angreb fra Vestsjælland.

I løbet af den 9. juni blev de sjællandske hærstyrker samlet mod Stevns for snarest at få slået den i Faxe Bugt landsatte fjende. Armékommandoen ville med sin venstre fløj søge at fastholde terrænet øst for Tryggevælde Å eller i hvert fald stillingen vest for åen og med sin højre fløj fastholde linien Karise - Faxe Ladeplads.

De to divisioner, Sjællandske Division og 3'division, skulle oprettholdes som dispositionsenheder. Armékommandoen fastsatte følgende skillelinier mellem divisionerne: Karise-Turebyholm-Sønderskov (øst for Sorø). Sjællandske Division havde kommandoen over styrkerne nord for linien, 3'Division over styrkerne syd for linien uanset styrkernes oprindelige tilhørsforhold. Ud fra denne opstilling skulle fjenden snarest kastes i havet.

Som i 1932 havde denne øvelse et sydparti (eller tysk parti), hvor kun fjendens hensigter blev behandlet. Om Tysklands motiv for et angreb på Sjælland hed det: "Tyskland regner med forestående engelsk krigserklæring, men venter først denne i løbet af nogle dage. Det forlyder rygtevis, at der finder sammendragning sted af tropper og transportmidler til nordlige engelske nordøsthavne med en sandsynlig ekspedition til Østersøkysten for øje".

Angrebsstyrkens opgave var at slå den sjællandske hærstyrke og besætte København for derved at tvinge den danske regering til efter-

givenhed, således at der kunne opnås uindskrænket udnyttelse af dansk land- og søterritorium. Angrebet mod Vestsjælland havde til formål at binde de der værende danske styrker og eventuelt at fremkalde yderligere troppeforskydninger mod Vestsjælland. Angrebet mod Stevns var hovedangrebet.

I denne øvelse afprøvede man den færdige "Plan for Sjællands forsvaret" på den situation, der i Generalkommandoen og Generalstaben blev opfattet som farligst - et mindre angreb mod Store Bæltskysten og et hovedangreb mod Stevns. Farligheden i et sådant angreb lå i Københavns ringe afstand fra landsætningsstedet for fjendens hovedstyrke. Samtidig fik man mulighed for at afprøve det transportsystem, hvormed troppeforstyrrelser skulle flyttes; først til Vestsjælland og herfra til Stevns.

Motivet for det tyske angreb på Sjælland var som i 1932-øvelsen - tysk frygt for et engelsk angreb gennem Øresund og Bælterne. Opgaven for de tyske styrker var derfor: Besættelse af København for at presse regeringen til eftergivenhed med hensyn til tysk benyttelse af dansk sø- og landterritorium. Her tænkte man givetvis primært på Øernes territorium. Tysk interesse for Jylland ville have affødt et direkte angreb på halvøen.

Et engelsk angreb på Tyskland via gennemsejlingsfarvandene til Østersøen kunne med en vis rimelighed tages i betragtning frem til indgåelsen af den tysk-engelske flådeaftale i juni 1935. Herefter var et sådant angreb utænkeligt. Motivet for det tyske angreb (i øvelsen) var derfor ikke realistisk. Til gengæld var man kommet til een vigtig erkendelse. Hvis Tyskland først havde indledt et angreb mod Sjælland, kunne der ikke forventes flådehjælp udefra. Tyske krigsskibe ville være herrer i farvandene omkring Sjælland og de øvrige øer. En overførelse af jyske styrker til Sjælland var derfor udelukket, øens forsvaret måtte hvile i sig selv.

I øvelsen anvendte tyskerne bombemaskiner mod danske jernbaneendestationer. Der var ganske vist kun tale om et enkelt tilfælde, men det var første gang en øvelse behandlede regulære luftangreb. Flyene blev således nu betragtet som reel fare, specielt for troppernes mobilitet. 50)

Ny hærlov på vej - Withs kommentarer

Regeringen havde i løbet af efteråret 1936 udarbejdet et "Forslag til lov om hærens ordning". Forslaget indebar en del ændringer i forhold til 1932-ordningen, men der var ikke tale om nogen nyordning af hæren. Regeringen ønskede blot at skabe mulighed for indkøb af nyt materiel og foretage enkelte organisatoriske ændringer. Med forslaget blev de fynske regiment (6' regiment) omdannet til et tobataljoners

cyklistregiment. De frivillige korps blev nedlagt. I Sønderjylland skulle der garnisoneres en ny tobataljoners "Fodfolkspionerkommando", hvis opgave i krig var at oprette og forsvare vejspærringer i grænse-landet. Genindkaldelsestiden for de værnepligtige blev skåret ned til 2 x 20 dage, mod før 2 x 25 dage. 51)

I januar - og igen i februar - 1937 kommenterede With ovenfor nævnte forslag. Siden Hitlers magtovertagelse havde Socialdemokratiets forsvarspolitiske holdning været under ændring. Tydeligt opmuntret heraf havde With længe søgt at påvirke fremtrædende socialdemokrater, bl.a. Stauning og Alsing Andersen, til øgede militærbevillinger. Generalen opnåede imidlertid ingen konkrete resultater, primært fordi De Radikale med udenrigsminister P. Munck i spidsen, ikke ønskede at bryde med den hidtidige politik. 52)

Med forslaget fremlæggelse måtte With erkende, at hans kamp for en stærkere hær var tabt - i hvert fald i første omgang. Der er derfor ikke noget at sige til, at With benyttede lejligheden til at fremføre sin oprigtige mening om forslaget og samtidig anwise, hvorledes en ny hærlov burde opbygges. Han konstaterede, at tiden var løbet fra den gældende hærlov. De udenrigspolitiske forhold, hvorunder den var blevet til, eksisterede ikke længere. (Tyskland havde oprustet, Folkeforbundet var berøvet enhver indflydelse, nedrustningsforhandlingerne havde lidt skibbrud). Der var derfor ikke brug for lappeløsninger, men en moderniseret 1909-ordning "med en på grund af ændrede grænseforhold tilpasset fordeling af kræfterne."

Dette indebar

- en kvalitetsforbedring bl.a. inden for Københavns luftforsvar og grænseforsvaret
- en forøgelse af hærens størrelse både øst og vest for Store-Bælt.

Kvalitetsforbedringerne burde omfatte et større antal faste befalingsmænd, idet hæren manglede de fornødne førerkræfter. Den foreslåede nedsættelse af genindkaldelsestiden var meget uheldig. De moderne våben krævede lang uddannelsestid, og nutidens krav til troppernes feltduelighed var af en sådan karakter, at man nærmere havde brug for en forøgelse af genindkaldelsestiden til 28 dage. Det fynske regiments omdannelse til et cyklistregiment var "en væsentlig svækkelse af hærens kampkraft og et skridt på nedrustningsvejen". Fodfolksregimentet burde derfor genoprettes. Det foreslåede "fodfolkspionerkommando" var af tvivlsom værdi. Det, der var behov for, var "et regulært fodfolksregiment med forstærkede liniekadrer og en efter de særlige krav afpasset mandskabsstyrke og tjenesteomgang". Københavns Luftforsvar måtte forstærkes. En afdeling af luftvænsregimentet dækkede

langt fra behovet. Generalen henviste til det tidligere af ham indsendte forslag (se side 70). Nedlæggelsen af de frivillige korps havde uheldige virkninger bl.a. for kystbevogtningen. Disse korps burde bevares. Kystbefæstningen, der med 1932-loven overgik til søværnet, ønskede With tilbage. Et nøje samarbejde mellem forterne og hæren var nødvendigt, ellers kunne neutralitetsopgaverne på Sjælland og Lolland/Falster ikke løses.

Den eksisterende hær var for lille. "En betragtning af Danmarks militær-geografiske beliggenhed giver til resultat, at det danske landterritorium under en eventuel krigerisk konflikt, der berører Østersøen, vil have stor betydning, dels for spærring, åbning eller åbenholdelse af de 3 gennemsejlningsfarvande mellem Kattegat og Østersøen, dels som basis for luftangreb mod vore nabolande. Heraf følger for begge de krigsførende parter ønsket om at sætte sig i besiddelse af dansk landterritorium, for den ene parts vedkommende for at udnytte det til skade for modparten, for denne sidste at undgå en sådan udnyttelse.

Kun tilstedeværelsen af et tilstrækkeligt dansk neutralitetsværn på landterritoriet kan forventes at ville afholde de stridende parter fra et sådant forsøg".

Forsvaret øst og vest for Store Bælt måtte hvile i sig selv, "Tilstedeværelsen af Store Bælt og det faktum, at man ikke med vore økonomiske og andre muligheder tør regne med eksistensen af en sådan dansk flådestyrke, at forbindelsen mellem landsdelene kan opretholdes under alle forhold, bevirker, at man ikke kan basere værnet på overførelse af tropper fra en landsdel til en anden."

With udelukkede imidlertid ikke, at fremmed hjælp kunne ventes i form af flåde- og flyverstøtte. Hjælp i form af hærstyrker var derimod ikke sandsynlig.

Behovet for styrker i de selvstændige hære i hovedlandsdelene var 6 fodfolksregimenter på Sjælland og 9 fodfolksregimenter i Jylland/Fyn. Disse skulle ikke opstilles i fredstid, men de forøgede kadrer i linieregimenterne skulle muliggøre den ønskede opstilling af regimenter ved mobilisering. 53)

Københavns luftforsvar - redegørelse til Folketinget

Til brug for Folketinget blev Generalkommandoen i forbindelse med udarbejdelsen af den nye hærlov afkrævet en "redegørelse for hvilke foranstaltninger, der i øjeblikket er truffet med hensyn til afværge af luftangreb på København ...".

Generalkommandoen fremhævede, at man siden 1928 havde arbejdet på at skabe en begyndelse til luftforsvar af hovedstaden ved hjælp af

eksisterende ældre materiel, suppleret med 10. artilleriafdelings materiel og personel og støttet af frivilligt mandskab. Hverken materielt eller personelt var denne begyndelse til et luftforsvar af et sådant omfang, at det i egentlig forstand kunne kaldes et luftforsvar. Et effektivt luftforsvar krævede helt andre midler.

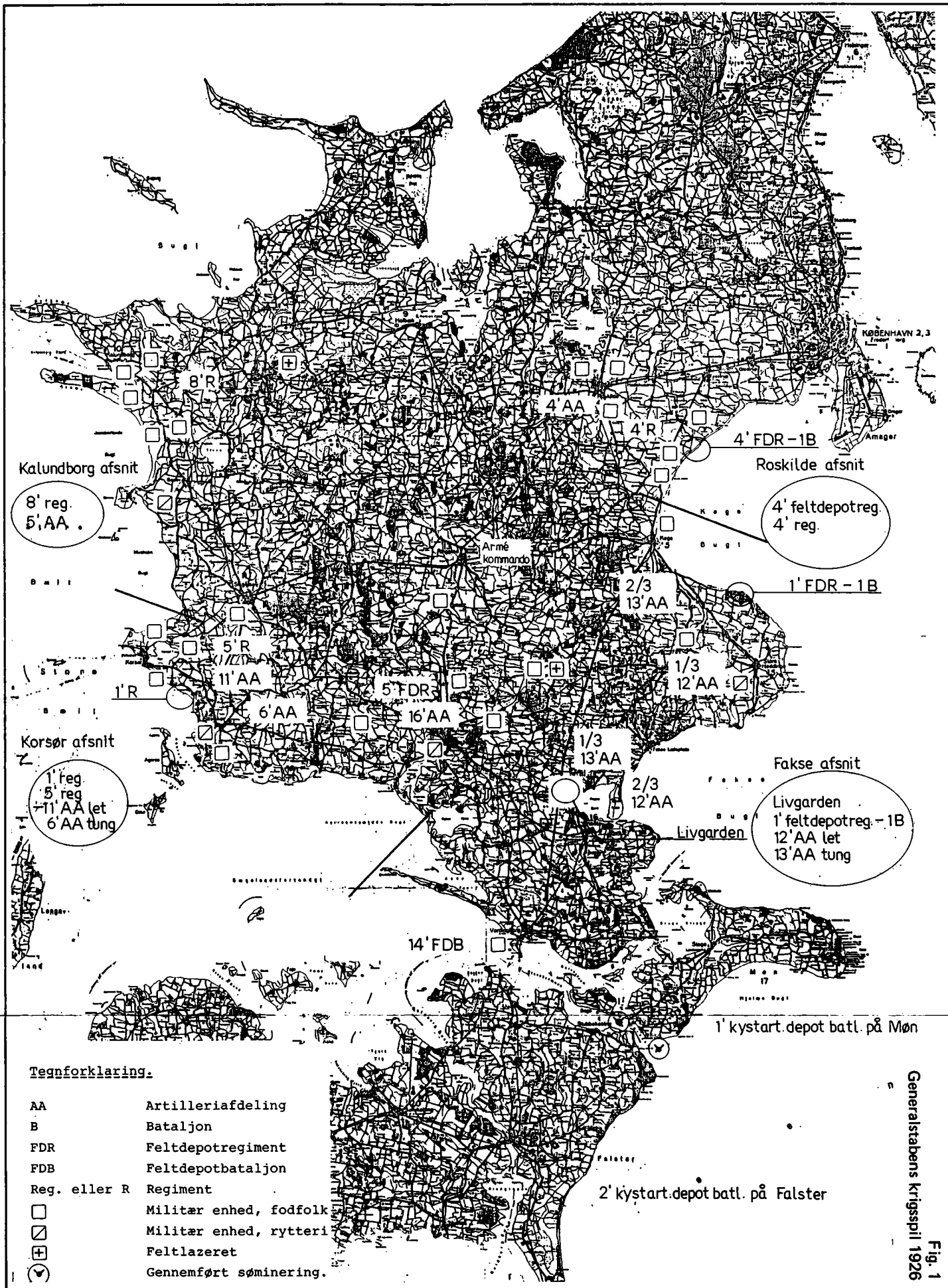
Men der var ingen trøst at finde i det fremsatte hærlovsforslag, hvorefter Københavns luftforsvar skulle varetages af det eksisterende ældre skyts suppleret med 3 luftværnsbatterier af et nyt luftværnsregiment. With udtalte da også, at "Såfremt det forelagte hærlovsforslag bliver ophøjet til lov, er man ... på luftforsvarets område i realiteten ikke et skridt videre end i dag." 54)

1937 - hærloven

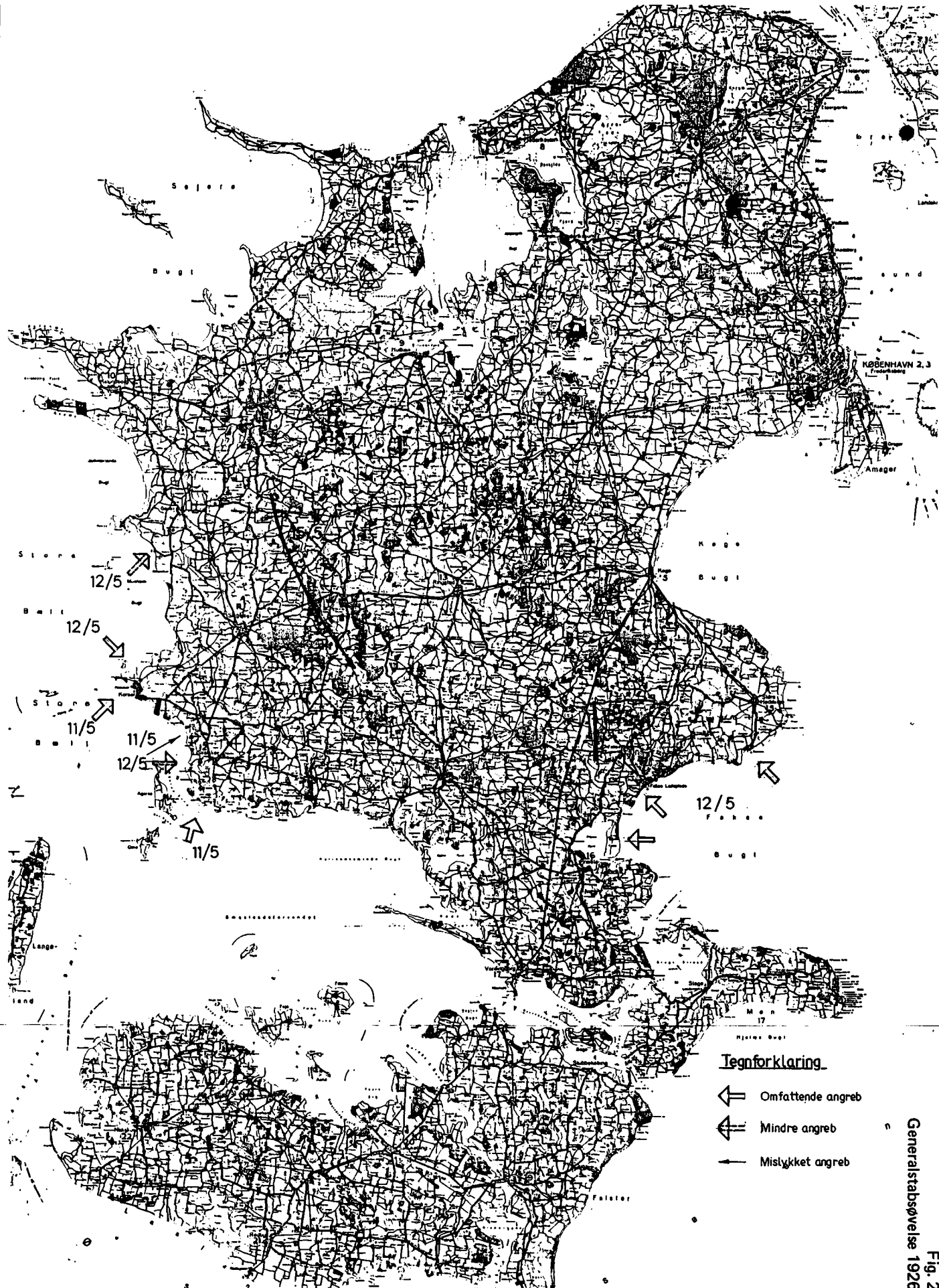
Den 20. april 1937 vedtog folketinget den nye hærlov. I forhold til det allerede omtalte lovforslag var der kun få og små ændringer. Det fynske regiment (6.regiment) skulle omdannes til et tobataljoners cyklistregiment. Fodfolkspionerkommandoet blev oprettet. Fodfolksregimenternes skytskompagnier blev til "kanonkompagnier" med 8 stk. 37 mm panserværnskanoner. I hver bataljon skulle der indgå et skytskompagni, der bl.a. skulle råde over 6 stk. 20 mm lette panserværnskanoner. De to rytteriiregimenter (på Sjælland Gardehusaregimenter) skulle nu hver bestå af 2 ryttereskadroner, 2 cyklisteskadroner, 1 motorcyklisteskadron med bl.a. 20 mm maskinkanoner, 1 skytseskadron med bl.a. luftværnsskyts og 20 mm lette panserværnskanoner og 1 panservogns eskadron med ni vogne.

Feltartilleriet skulle organiseres som hidtil, 5. og 12. artilleriafdeling skulle dog motoriseres. Som før omtalt skulle en afdeling af det nyoprettede luftværnsregiment knyttes til København. De to øvrige afdelinger skulle tilknyttes henholdsvis Sjællandske Division og Jyske Division. De frivillige korps blev nedlagt. Som hidtil skulle bevogtningsafdelingerne dannes af ældre uddannet mandskab og af værnepligtige uden militæruddannelse.

For Sjællands forsvar betød ordningen ikke øget kampkraft - snarere tværtimod. Forud for et angreb på Sjælland havde det jo i følge "Plan for Sjællands forsvar" været tanken at overføre 6.regiment (det fynske) til Sjælland, hvor det sammen med de frivillige korps og 5. regiment skulle varetage forsvaret af Vestsjælland. Med den nye ordning forsvandt de frivillige korps, og det fynske regiment blev svækket ved at blive omdannet til et tobataljoners cyklistregiment. Styrkelsen af fodfolksbataljonerne ved at tildele dem panserværnskanoner havde næppe den store betydning for det sjællandske forsvar, i hvert fald ikke i første fase af et angreb. Fjendens muligheder for at landsætte pan-

Generalstabens Krigsspil 1926
 Fig. 1

Tegnforklaring

- ← Omfattende angreb
- ⇐ Mindre angreb
- Mistykket angreb

Fig. 2
Generalstabsøvelse 1926

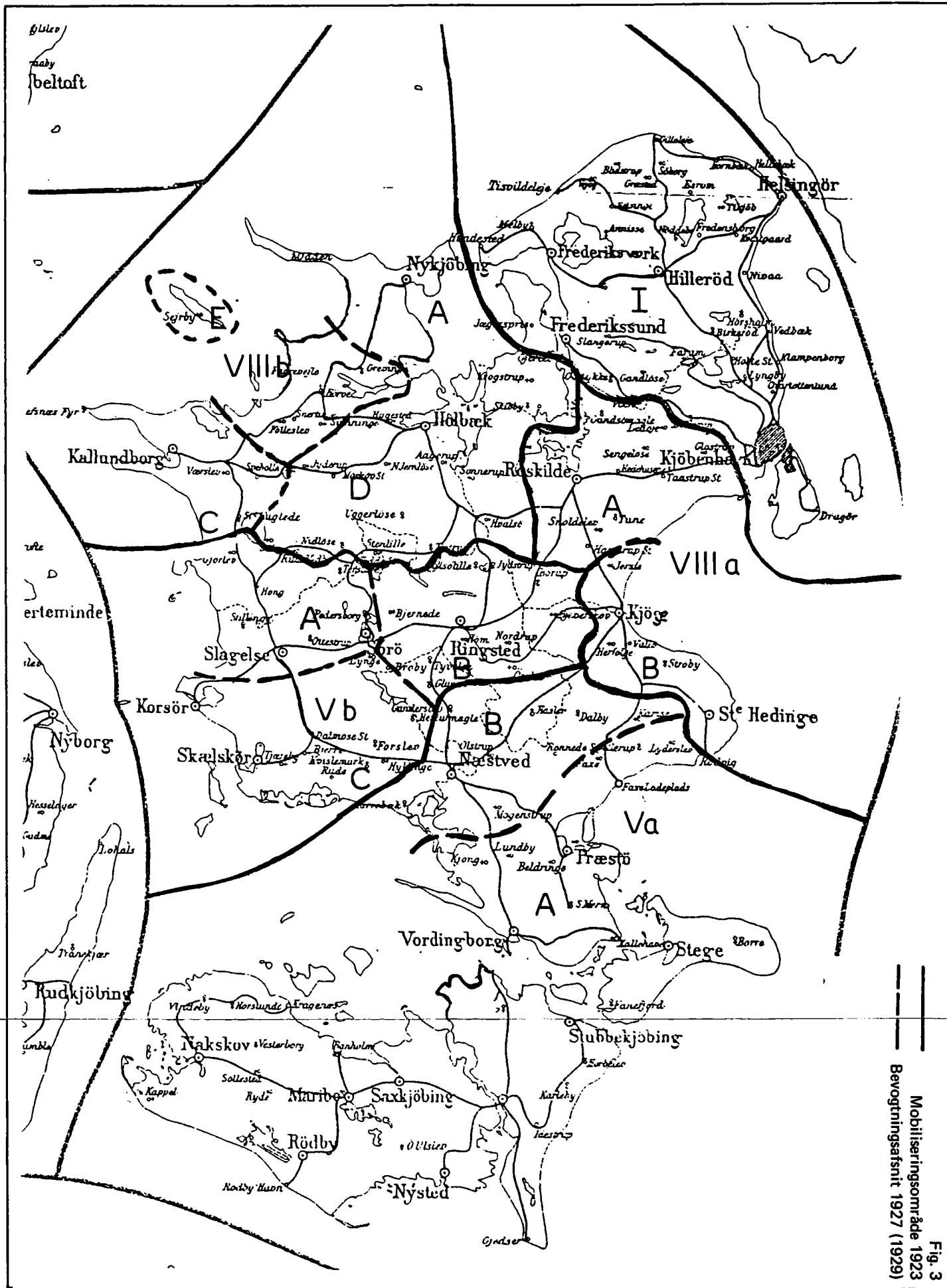
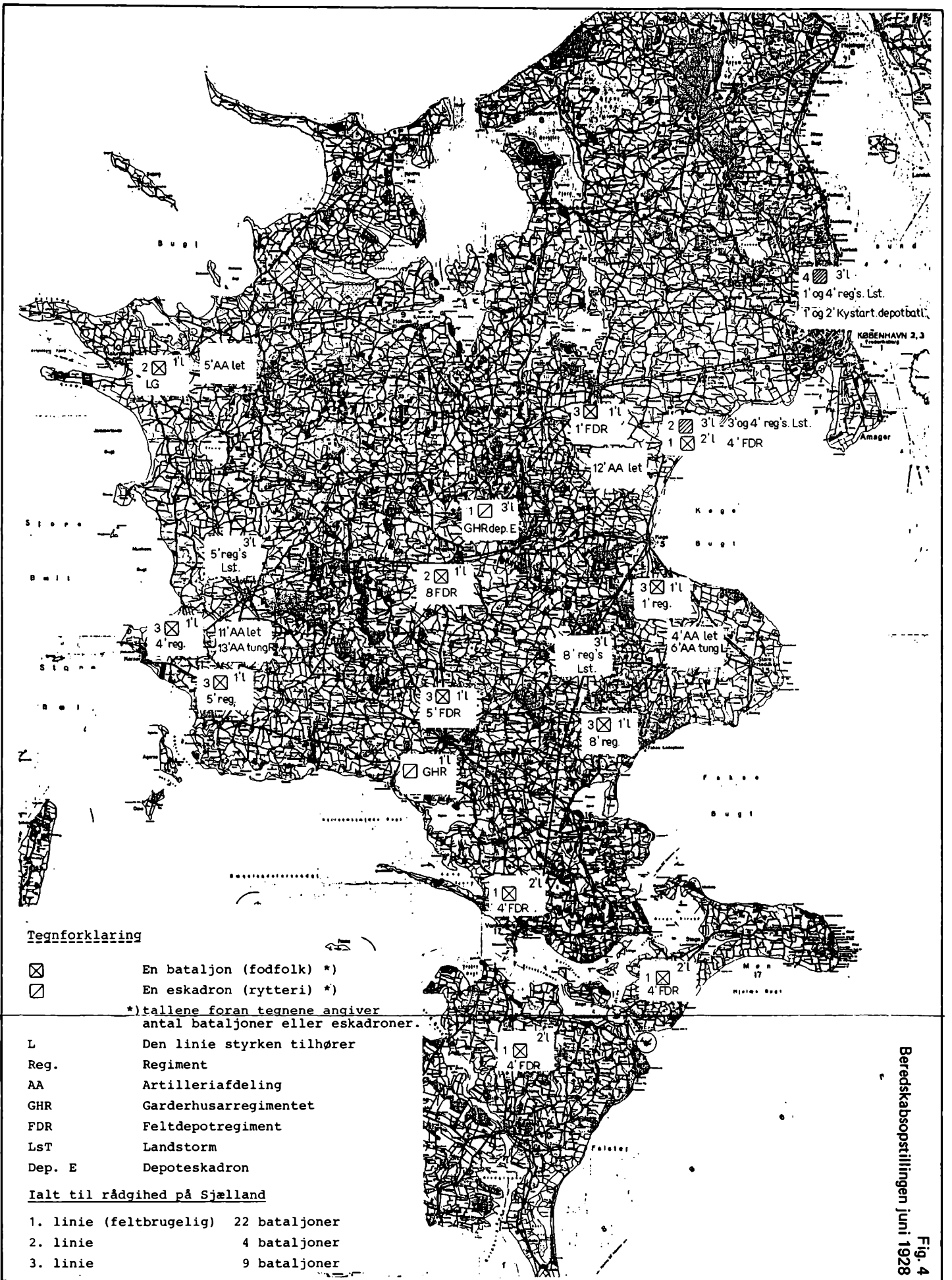

Fig. 3
 Mobiliseringsområde 1923
 Bevogningsafsnit 1927 (1929)

Tegnforklaring

- ☒ En bataljon (fodfolk) *)
- ☒ En eskadron (rytteri) *)

*) tallene foran tegnene angiver antal bataljoner eller eskadroner.

- L Den linie styrken tilhører
- Reg. Regiment
- AA Artilleriafdeling
- GHR Garderhusarregimentet
- FDR Feltdepotregiment
- LsT Landstorm
- Dep. E Depoteskadron

Ialt til rådighed på Sjælland

1. linie (feltbrugelig)	22 bataljoner
2. linie	4 bataljoner
3. linie	9 bataljoner

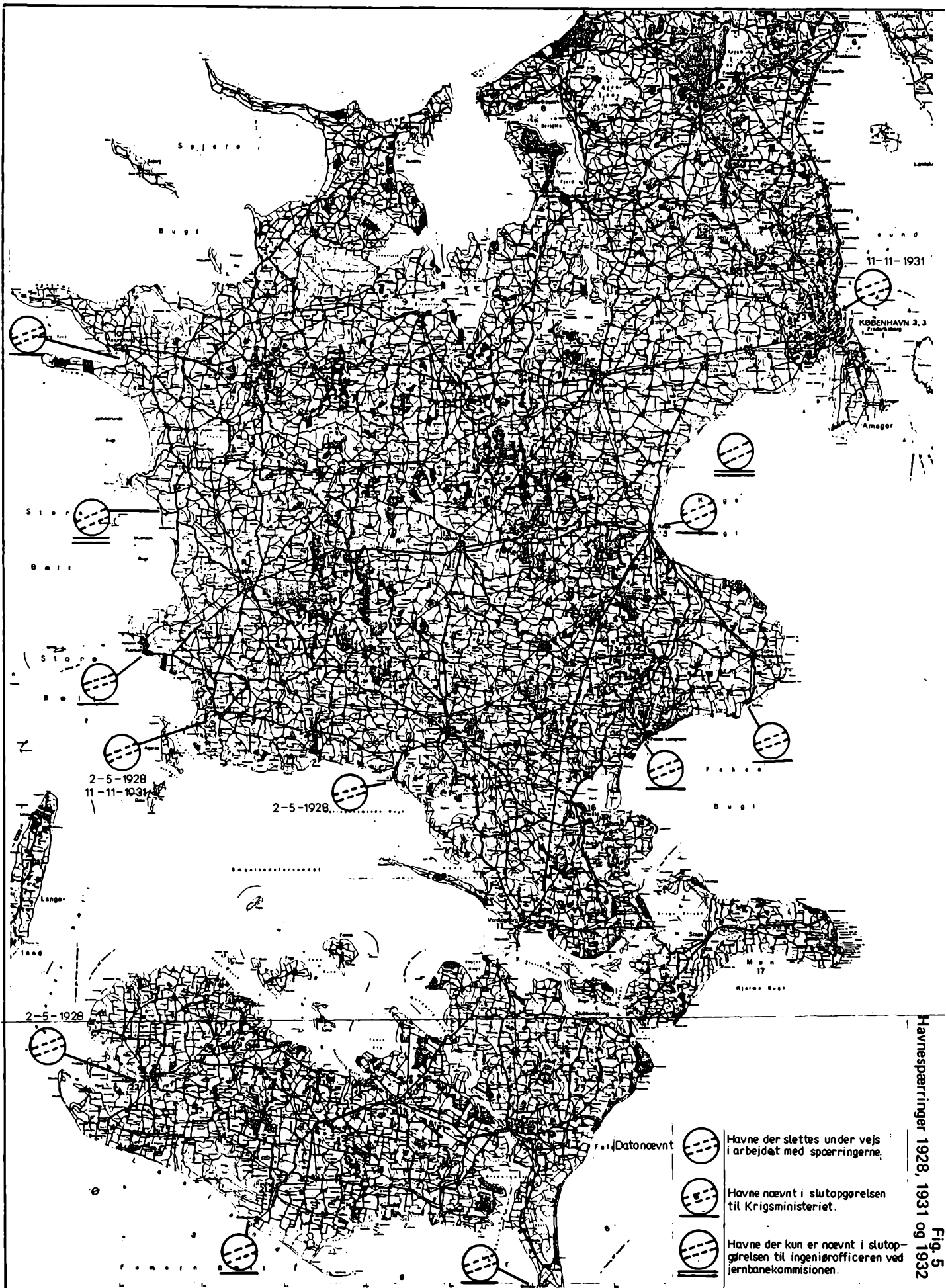

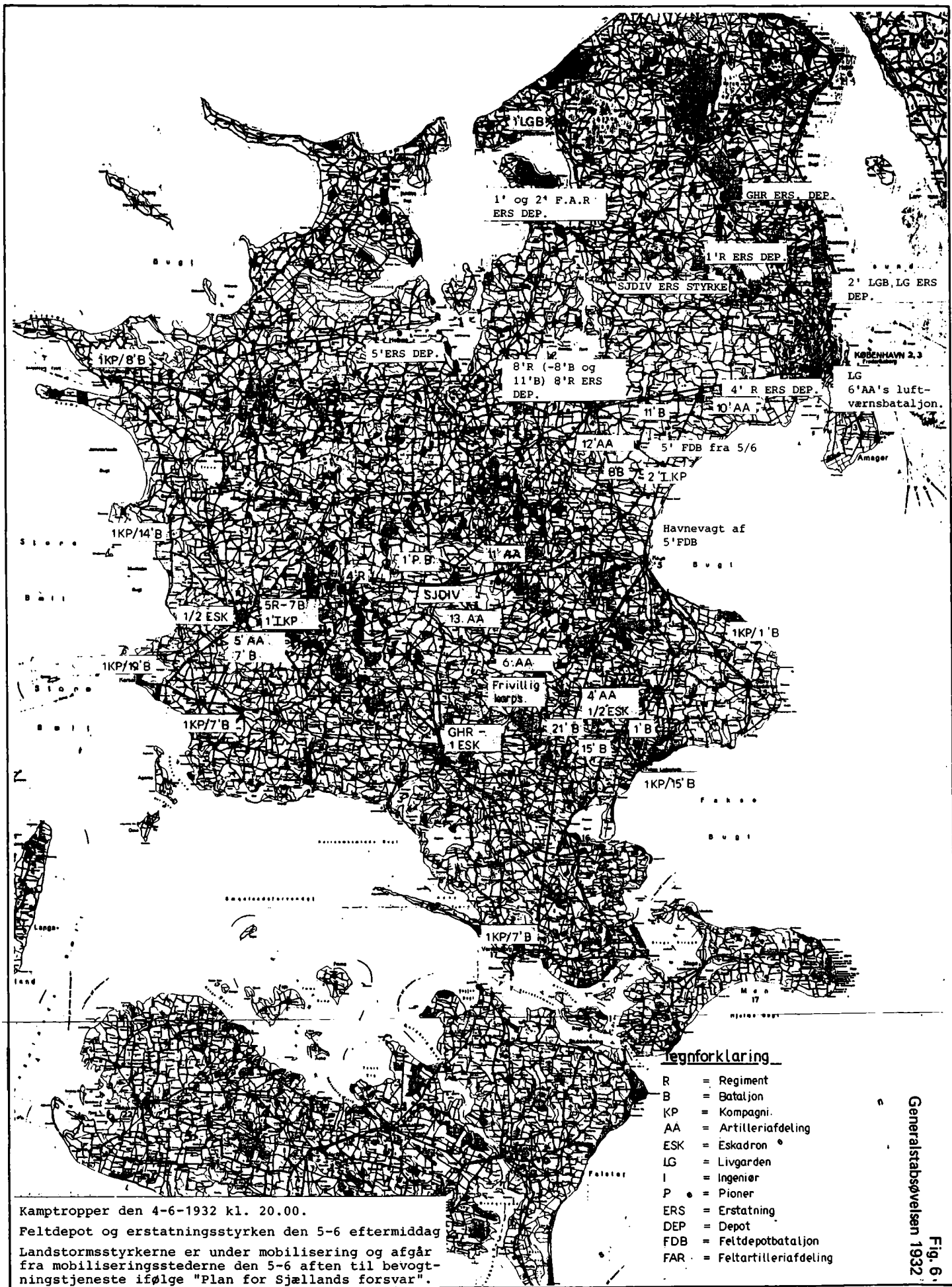

Fig. 5
 Havnespærringer 1928, 1931 og 1932

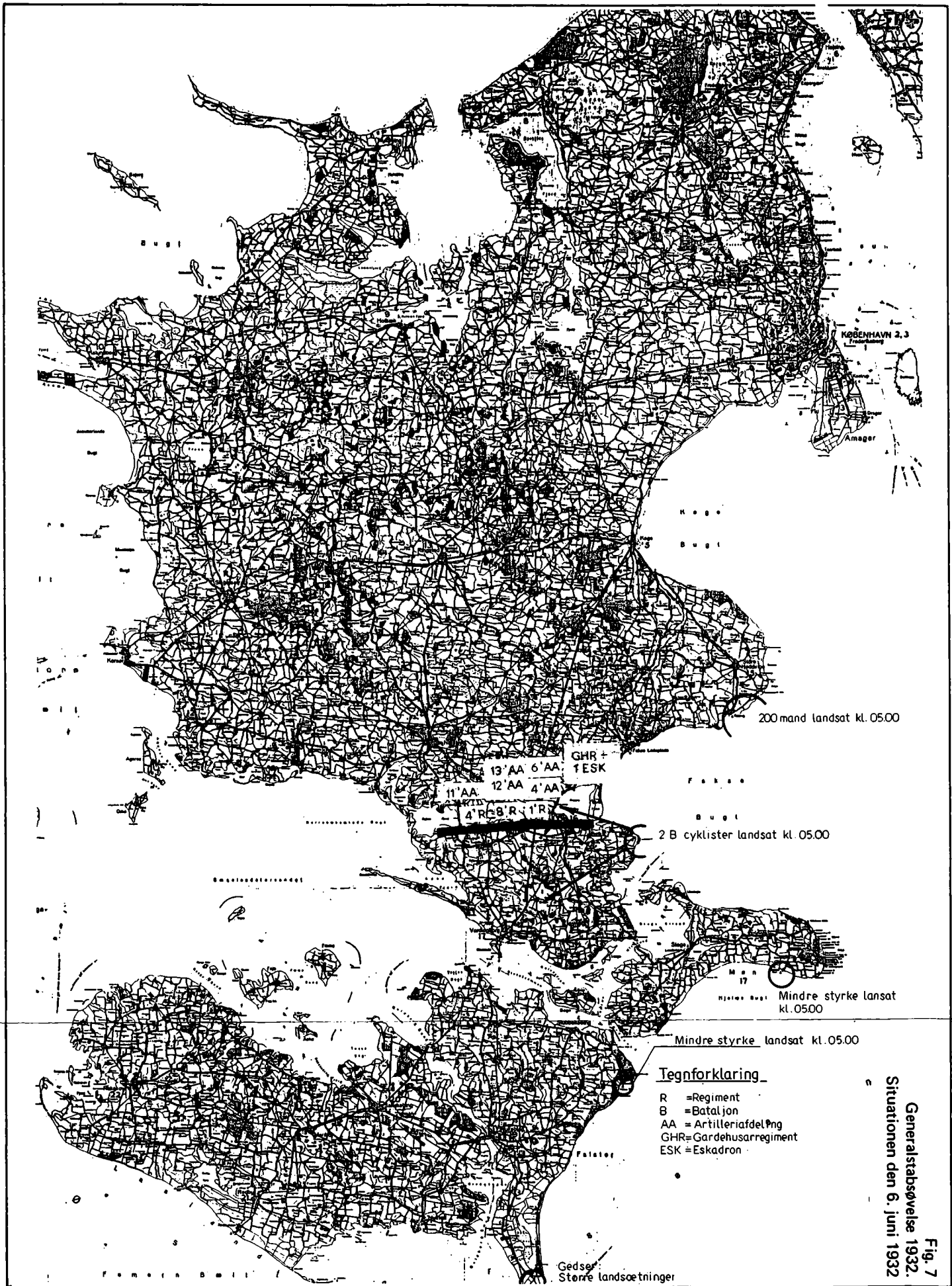
- Havne der slettes under vejs i arbejdet med spærringerne.
- Havne nævnt i slutopgørelsen til Krigsministeriet.
- Havne der kun er nævnt i slutopgørelsen til ingeniørofficeren ved jernbanekommisionen.

Kamptrupper den 4-6-1932 kl. 20.00.
 Feltdepot og erstatningsstyrken den 5-6 eftermiddag
 Landstormstyrkerne er under mobilisering og afgår
 fra mobiliseringsstederne den 5-6 aften til bevogtningstjeneste ifølge "Plan for Sjællands forsvar".

- Legnforklaring**
- R = Regiment
 - B = Bataljon
 - KP = Kompagni
 - AA = Artilleriafdeling
 - ESK = Eskadron
 - LG = Livgarden
 - I = Ingeniør
 - P = Pioner
 - ERS = Erstatning
 - DEP = Depot
 - FDB = Feltdepotbataljon
 - FAR = Feltartilleriafdeling

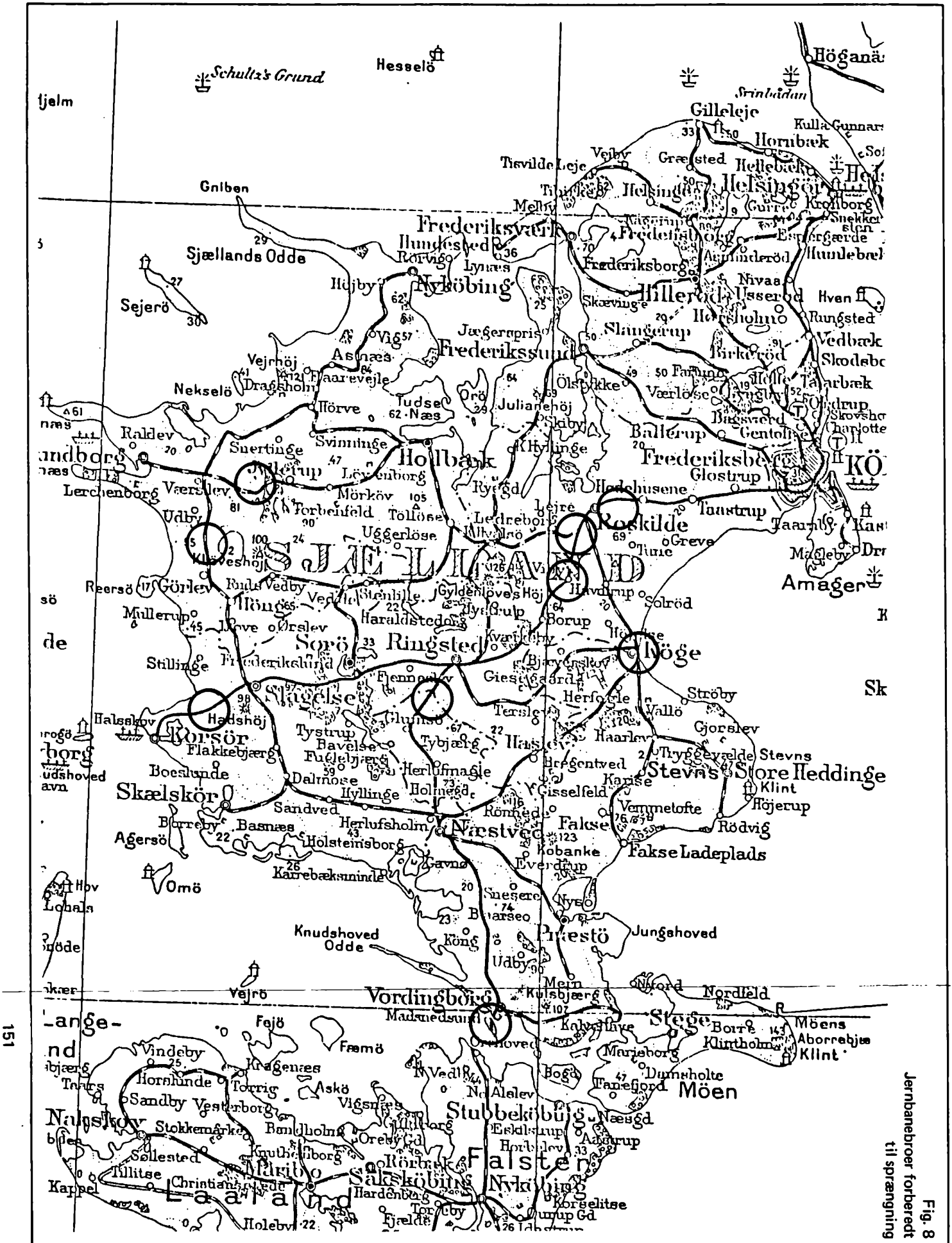
Generalstabsvæsen 1932
 Fig. 6

Tegnforklaring

- R = Regiment
- B = Bataljon
- AA = Artilleri afdeling
- GHR = Gardehusarregiment
- ESK = Eskadron

Fig. 7
 Generalstabsøvelse 1932.
 Situationen den 6. juni 1932

Jernbanebroer forberedt til sprængning
Fig. 8

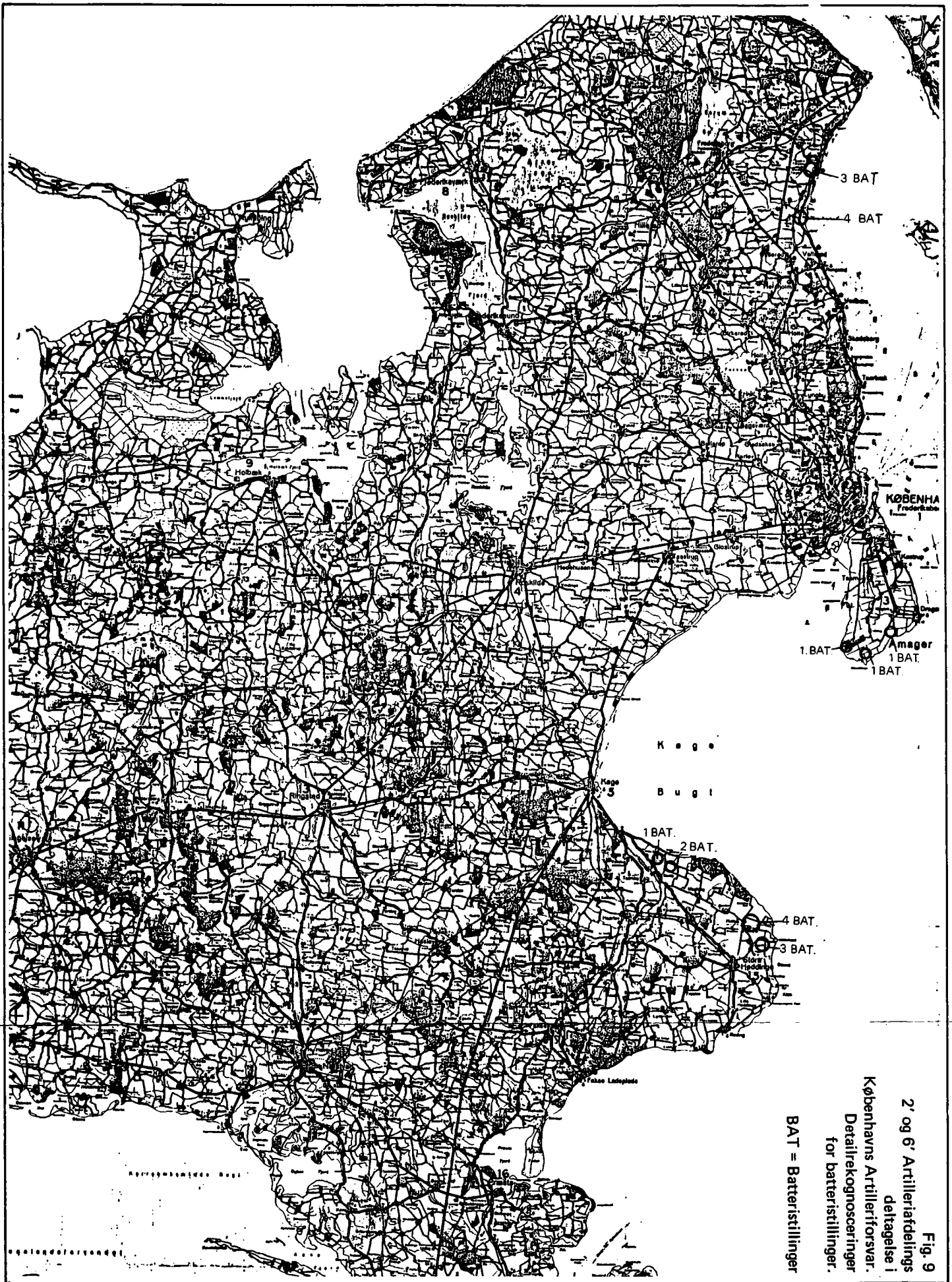

Fig. 9
 2' og 6' Artilleriafdelings
 deltagelse i
 Københavns Artilleriforsvar.
 Detailrekonstrueringer
 for batteristillinger.
 BAT = Batteristillinger

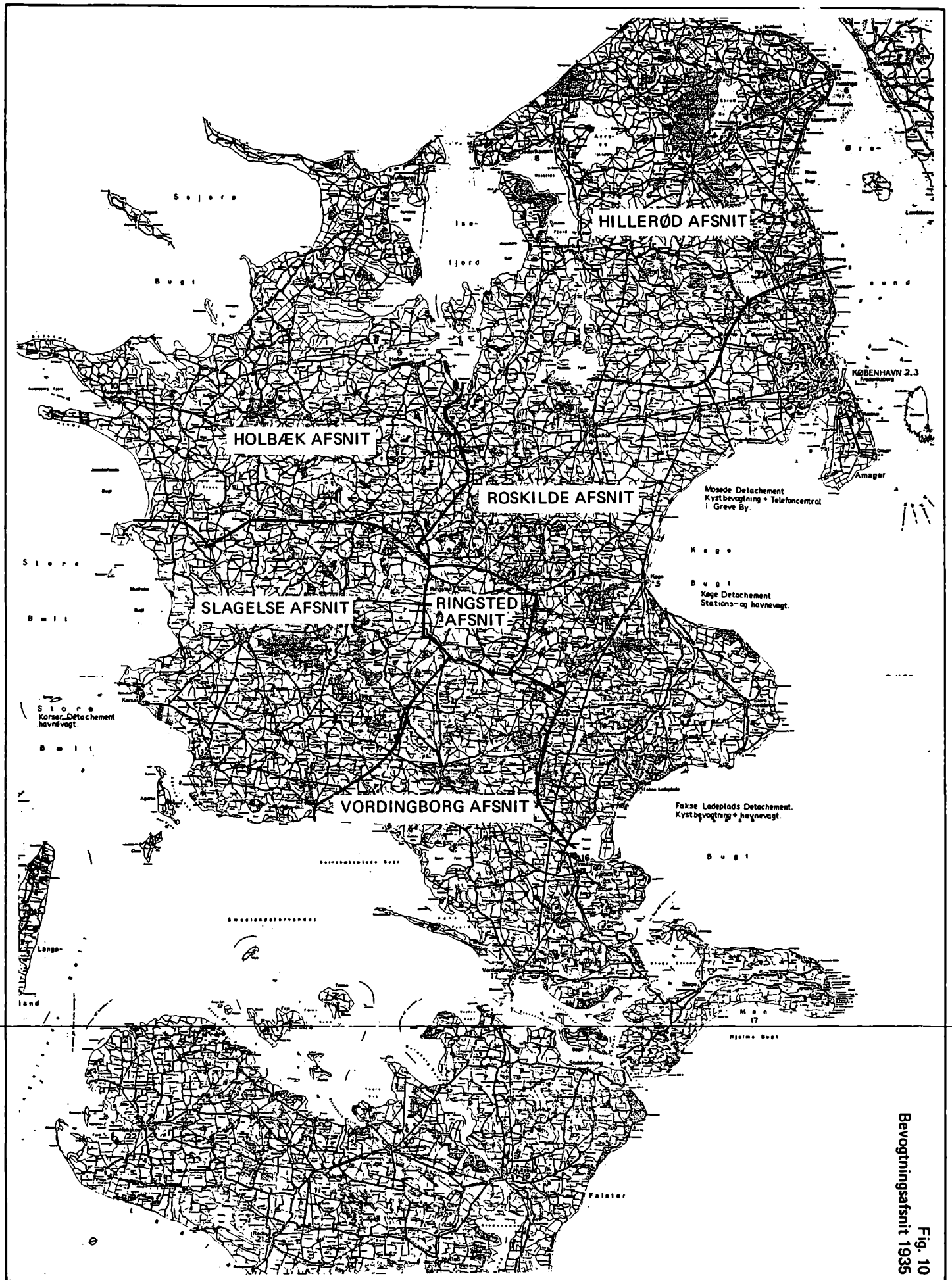
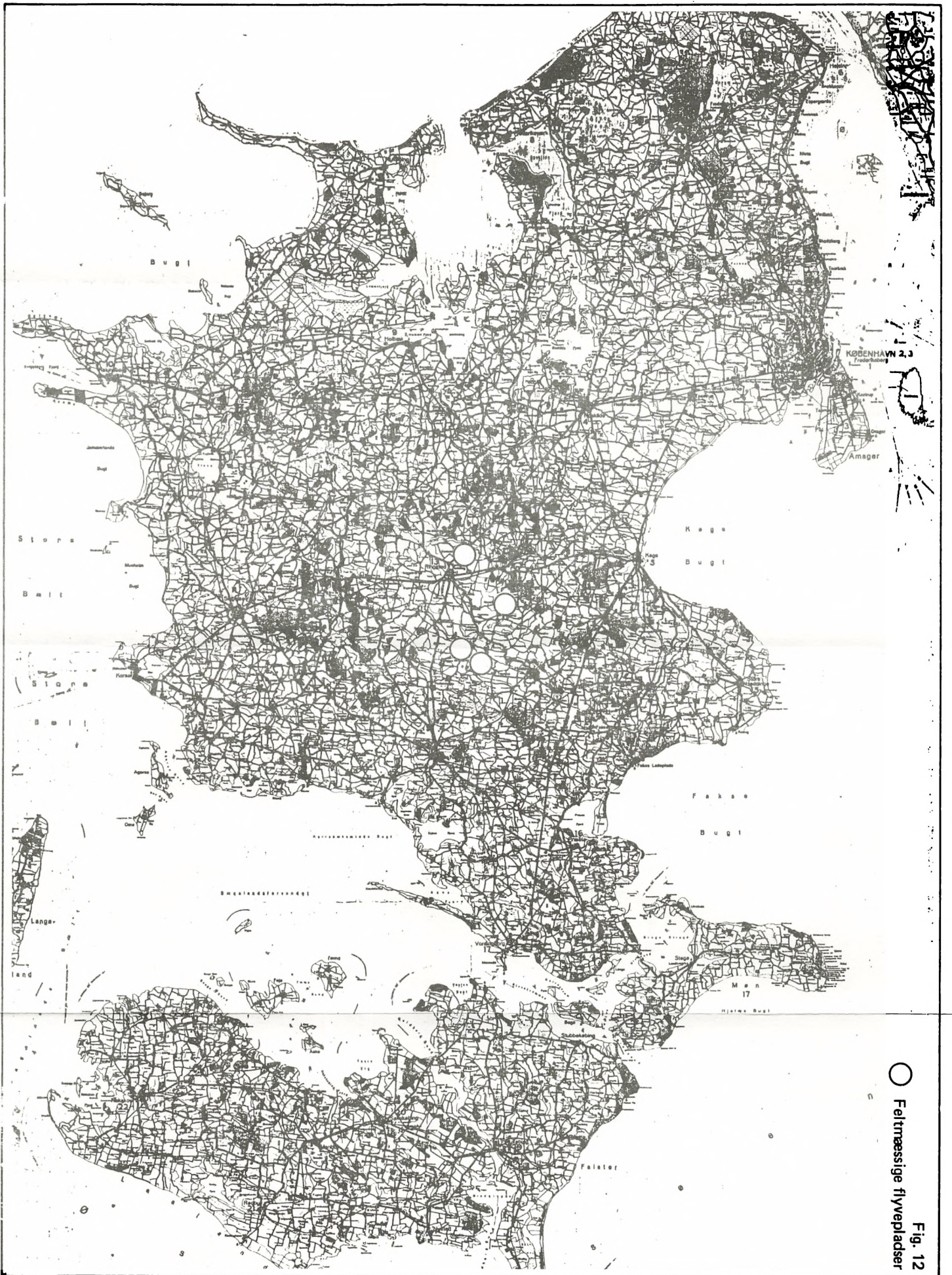

Fig. 10
Bevogningsafsnit 1935

○ Feltmæssige flyvepladser
Fig. 12

Fig. 13

1. 36 Jagermaskiner	Ingen	
2. 28 stk. moderne 75 mm luftværnskanoner med tilbehør	12 stk. (10 A.A.s skyts)	
3. 14 stk. 75 mm luftværnskanoner af ældre model (moderniserede).	14 piecer findes 16 briske støbt på 4 steder	Kun 6000 mod. skud findes
4. 56 20 mm kanoner i dobbelaffutage	Intet materiel færdigt men bevilliget	
5. 28 stk. 1 m stereotelemeter	24 stk. til Kbhvns. Luftforsvar eller andet formål	
6. 160 rekylgværer	Findes 108 fodlader findes 46 støtter til nedgravning	Intet materiel opstillet.
7. 160 Pivoter eller støtter		
8. 14 lytteapparater	7 lytteapparater findes 3 i arbejde	
9. 52 stk. 150 mm lyskastere	12 150 mm lyskastere. 8 i arbejde, der vil blive færdige ca. 01.04.1940	
10. 32 stk. 90 cm lyskastere	30 stk. 90 cm lyskastere findes, kun 2 opstillet	
11. 50 spærreballoner	Intet materiel	
12. 18 luftfartøjer (Jagere)	Såvidt Generalkommandoen bekendt er ingen af de foreslåede anskaffelser bragt til udførelse.	
13. 20 stk. moderne 75 mm luftværnskanoner med tilbehør		
14. 2 stk. 75 mm luftværnsbatterier af ældre model		
15. 32 stk. 20 mm kanoner med tilbehør		
16. 70 stk. 8 mm rekylgværer		
17. 8 lytteapparater		
18. 23 stk. 150 mm lyskastere		

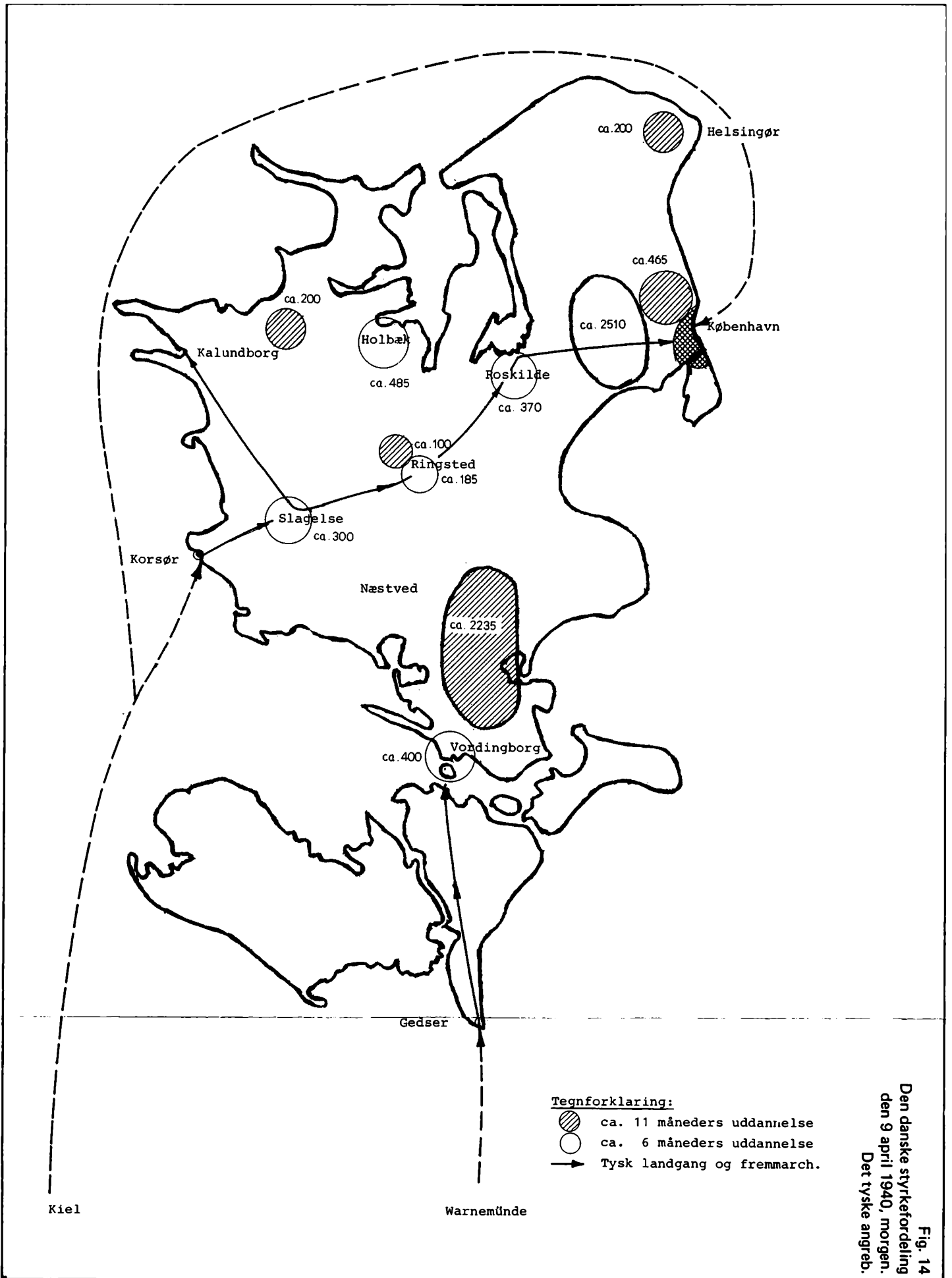

Fig. 14
 Den danske styrkefordeling
 den 9 april 1940, morgen.
 Det tyske angreb.

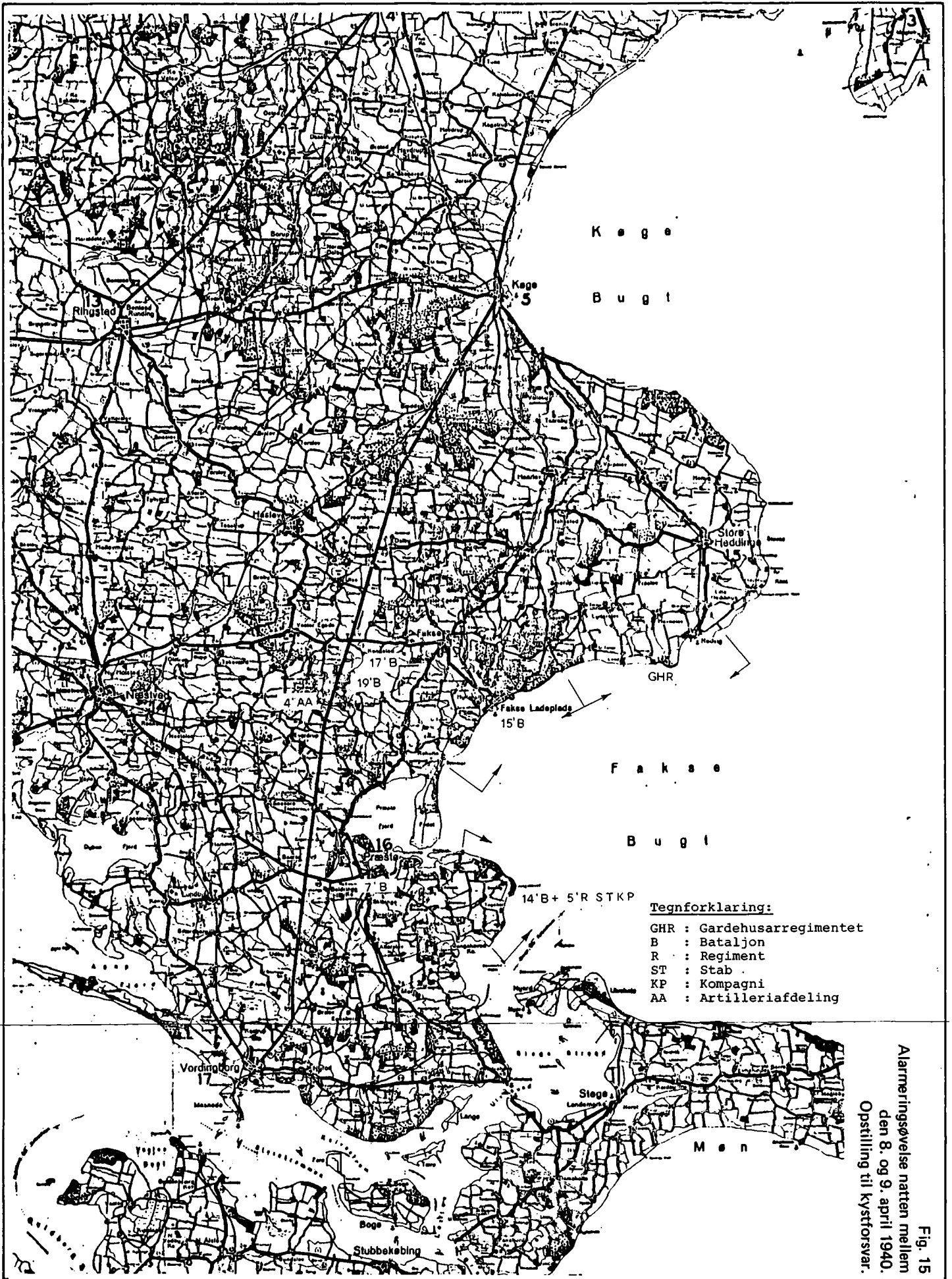

Fig. 15
 Alarmeringsøvelse natten mellem
 den 8. og 9. april 1940.
 Opstilling til kystforsvar.

**Udgivet af Forsvarskommandoen.
Reproduceret i Hærens Reglementsforvaltning.
Reproduktions- og udgivelsestilladelse til kortskitser
er givet ved Geodætisk Instituts skrivelse
nr. A.388/85 af 25 juli 1985.**